

DOCUMENTA HISTORICA 55.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

**JOHN F. KENNEDY ÉS
NYIKITA SZ. HRUSCISOV LEVELEZÉSE
A KUBAI RAKÉTAVÁLSÁG ALATT**

Fordította és sajtó alá rendezte:
SIMON ÁGNES, SIMON ESZTER

JATEPress
Szeged 2002

DOCUMENTA HISTORICA 55.
A SZTE BTK Történelem Diákkör kiadványa

**JOHN F. KENNEDY ÉS
NYIKITA SZ. HRUSCSOV LEVELEZÉSE
A KUBAI RAKÉTAVÁLSÁG ALATT**

Fordította és sajtó alá rendezte:
SIMON ÁGNES, SIMON ESZTER

JATEPress
Szeged 2002

A dokumentum forrása:

„Kennedy–Khrushchev Exchanges. 6. kötet.

Foreign Relations of The United States 1961–1963.”

In: *US State Department. Office of the Historian*. Elérhető:

http://www.state.gov/www/about_state/history/volume_vi/exchanges.html

Belépés: 1998. november 5. 60–74., 75–79. és 92–83. számú dokumentumok

„Back from the Brink: The Correspondence between
President John F. Kennedy and Chariman Nikita Khrushchev
on the Cuban Missile Crisis of Autumn 1962.”

In: *Problems of Communism Special Edition*, 41.1–2. (1992)

Nyelvi lektor:

DR. NOVÁK GYÖRGY

Sorozatszerkesztők:

MÜLLER LÁSZLÓ, PÁNDI LAJOS

Készült a SzTE Hallgatói Önkormányzat támogatásával.

© SZTE BTK Történész Diákkör, 2002

© Simon Ágnes, Simon Eszter, 2002

HU-ISSN 1216–0954

BEVEZETÉS

A Szovjetunió és az Egyesült Államok 1962. október 22-e és 28-a között a világ nyilvánossága előtt vívta a hidegháború legkockázatosabb diplomácia csatáját, mely a nukleáris háború szélére sodorta a világot. A kubai rakétaválság – vagy ahogyan a Szovjetunióban hívták, a karibi válság – története azonban jó néhány hónappal korábban kezdődött. Nyikita Hruscsov már 1962 májusában elhatározta, hogy rakétákat telepít Kubába. Ennek szükségéről azonban nemcsak Kuba vezetőjét, Fidel Castrót kellett meggyőznie, hanem az SZKP és a Minisztertanács vezető személyiségeit is, akik közül többen is túlzottan kockázatosnak találták a főtítkár által javasolt kubai kalandot.

A válság négy, jól elkülöníthető szakaszra oszlik. Az első szakaszt a rakéták illetve a szovjet katonai szakemberek augusztus és október közötti Kubába szállítása jelentette. A szovjet kormány teljes titoktartás mellett próbálta ezt megvalósítani, sőt minden diplomáciai csatornán keresztül igyekezett megnyugtani az amerikaiakat, hogy szándékai békések, és Kuba kérésére mindössze a szigetország védelmét biztosító fegyvereket szállítják Kubába.¹ Így az Egyesült Államok csak október 16-án, a felderítés által készített fényképes bizonyítékok alapján realizálta, hogy a szovjetek valójában nukleáris fejjel is ellátható rakétákat, valamint nukleáris bombák szállítására alkalmas vadászbombázókat telepítettek Kubába.

A válság október 16-a és 22-e közötti második szakasza ugyanakkor az amerikai fél titkolódzásának jegyében telt. Ez idő alatt a Nemzetbiztonsági Tanács Végrehajtó Bizottsága² megpróbálta megtalálni azokat a megfelelő el-

¹ A Szovjetunió által kiadott szeptember 11-i közlemény például kijelentette, hogy a szovjet nukleáris arzenál mennyisége és minősége feleslegessé teszi, hogy a Szovjetunió határain kívülre, például Kubába, ilyen fegyvereket telepítsen. Georgij Bolsakov és Dobrinyin nagykövet többször is biztosította Robert Kennedy igazságügyi minisztert a Szovjetunió békés szándékairól. Október 13-án és 16-án előbb Dobrinyin, majd maga Hruscsov igyekezett az amerikai felet megnyugtani, sőt október 18-án Gromiko külügyminiszter is ilyen szellemben nyilatkozott, amikor Kennedy elnök a Fehér Házban fogadta őt.

WHELAN, Joseph G.: *Soviet Diplomacy and Negotiating Behaviour: Emerging New Context For U.S. Diplomacy*, 1. kötet, (Buffalo és New York: William S. Hein & Co., 1990), 334–335.

² *Executive Committee of the National Security Council* (röviden: ExComm). Bár a bizottság október 17-től kezdve folyamatosan ülésezett, a felállításáról szóló dokumentum csak október 22-én született meg.

„National Security Action Memorandum 196, Washington, October 22, 1962,” in:

lenlépéseket, amelyek elég határozottak voltak ahhoz, hogy a szovjet fél komolyan vegye őket, de ugyanakkor nem lépik túl azt a határt, amelyet a Szovjetunió még háborús konfrontáció nélkül eltűrt.

Kennedy elnök az 1962. október 22-én elhangzott tévébeszédében nyilvánosságra hozta, hogy az Egyesült Államok tudatában van annak, hogy a szovjetek – előzetes nyilatkozataikkal ellentétben – közepes és hosszú hatótávolságú, nukleáris fejjel ellátható ballisztikus rakétákat, valamint IL-28-as bombázórepülőket telepítettek Kubába. Kennedy ezzel együtt bejelentette, hogy az Egyesült Államok megtette a szükséges lépéseket, azaz (1) karantént vont Kuba köré a további fegyverszállítások megakadályozására; (2) folytatja a Kuba feletti felderítéseket; (3) minden, a nyugati félteke országa ellen irányuló szovjet támadás az Egyesült Államok megfelelő válaszát fogja maga után vonni; (4) harci készsétséget rendeltek el a guantánamói amerikai támaszponton; (5) összehívták az Amerikai Államok Szövetségét, hogy meghozza a megfelelő intézkedéseket; (6) szorgalmazták a Biztonsági Tanács soron kívüli ülésének összehívását. Végül pedig Kennedy elnök személy szerint a szovjet pártfőtitkárt, Nyikita Hruscsovot kérte arra, hogy változtassa meg a Kubába szállítandó fegyverekkel kapcsolatos álláspontját, és követelte tőle, hogy távolítsa el Kubából a támadó jellegű fegyvereket – azaz a rakétarendszereket és az IL-28-as bombázókat.³

John Kennedy beszéde egyben a válság harmadik – már nyilvános – szakaszának kezdetét is jelentette, s ezt az október 22-e és 28-a közötti időszakot sokan magával az egész válsággal azonosítják. Egy hét feszült várakozás és tárgyalás után a megoldást a Szovjetunió meghátrálása jelentette, miután Hruscsov nyilvánosan kötelezettséget vállalt arra, hogy eltávolítja a támadó-fegyvereket Kubából. Cserébe az Egyesült Államok kijelentette, hogy a jövőben nem támadja meg Kubát. Valójában azonban a Szovjetunió többet nyert annál, mint amit a nyilvánosság elé tártak, hiszen bizalmas csatornákon keresztül az Egyesült Államok szóbeli ígéretet tett a törökországi NATO-bázison lévő rakéták leszerelésre. Annak ellenére, hogy a szakirodalomban „Ken-

„Cuban Missile Crisis and Aftermath, October 1962–December 1963, 11. kötet, Foreign Relations of the United States, 1961–1963,” in: *US State Department. Office of the Historian*, elérhető: http://www.state.gov/www/about_state/history/frusX1/26_50.html, belépés: 2000. november 25.

³„Radio and Television Report to the American People on the Soviet Arms Build-up in Cuba. October 22, 1962.,” in: KENNEDY, John F.: *Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President January 1 to December 31, 1962* (Washington, D.C.: United States Government Printing Office, 1963), 2. kötet, *Public Papers of the Presidents*, 806–809. (továbbiakban: Public Papers 1962.)

nyed–Hruscsov egyezményként” is ismert megállapodást sohasem rögzítették írásban, mindkét fél tiszteletben tartotta az elért konszenzust.

A válságot egy hosszas – az ENSZ égisze alatt folytatott – tárgyalássorozat zárta október, november és december hónapokban, melynek során gyakorlati formába öntötték a két fél által tett ígéreteket. Bár az Egyesült Államok már november 20-án megszüntette a karantént, a válság hivatalosan csak 1962. december 14-én ért véget.

A békés megegyezést nagymértékben elősegítették azok a levelek, amelyeket Nyikita Hruscsov és John Kennedy a válság nyilvános szakaszai során váltott. E levelek annak a két vezető között már több mint egy éve fennálló bizalmas – titkos – levelezésnek képezték részét, amely a két államférfi bécsi csúcstalálkozóját követően, 1961. szeptember 29-én a szovjet főtitkár kezdeményezésére született, s amely egészen Kennedy elnök haláláig fennmaradt. A két államfő bizalmas levelezésébe nem számítanak bele a valamilyen hivatalos alkalmából (sikeres űrrepülés, újév, nemzeti ünnep stb.) küldött ún. ceremóniális üzenetek, illetve azok a levelek, amelyeket a fenti dátum előtt vagy után nyilvánosan váltottak. Ezeket a hivatalos üzeneteket maguk a „levelezőtársak” sem tekintették a levelezés részének. Ugyanakkor a szakirodalom a bizalmas levelezés részeként kezeli azt a négy levelet, amelyet Kennedy és Hruscsov a rakétaválság során nyilvánosan váltott, hiszen e levelek nemcsak tökéletesen illeszkednek titkos levelezésükbe, de azokat csak a levélváltás felgyorsítása érdekében hozták nyilvánosságra.⁴

A levelezés bizalmas jellege annyit jelentett, hogy annak tartalmát, sőt a rakétaválságig a létét is, titokban tartották a nyilvánosság előtt. Mindössze Hruscsov és Kennedy legközvetlenebb munkatársai, illetve a külügyminisztérium vezető tisztviselői ismerték a levelek tartalmát, illetve vettek részt azok megírásában. Valószínűleg a két ország politikai berendezkedése közötti különbséggel magyarázható, hogy Hruscsov jóval nagyobb önállóságot élvezett a levelek elkészítésben, hiszen munkatársai többnyire csupán a magnószalagra mondott szövegek levélformátumba öntésénél segítettek. Noha általában a külügyminisztérium vagy közvetlen tanácsadói készítették a levelek első változatát, Kennedy elnök is ügyelt arra, hogy a levelek végső változatát maga alakítsa ki. A rakétaválság ideje alatt azonban mindkét vezető igyekezett fokozottabban támaszkodni kollégái véleményére, így Hruscsov kivételesen

⁴Nyikita Hruscsov Kennedy elnök halála után Lyndon Johnsonnal is szeretett volna hasonló jellegű kapcsolatot kialakítani, ezt azonban az új amerikai elnök eltérő elképzelései, de főként Hruscsov 1964. októberi bukása megakadályozta.

előre egyeztetett a párt vezető tisztviselőivel, Kennedy elnök levelei pedig az ExComm csapatmunkájának eredményeképpen születtek.⁵

A titkosság megőrzésének érdekében ezeket a leveleket nem a hivatalos diplomáciai csatornákon, hanem Kennedy és Hruscsov munkatársain, megbízottjain keresztül juttatták el a címzettekhez. Amerikai részről elsősorban az elnök öccse, Robert Kennedy igazságügyi miniszter, illetve Pierre Salinger, Kennedy elnök sajtótitkára vett részt a levelek továbbításában, míg a szovjetek előbb Georgij Bolsakovra, majd Anatolij Dobrinyin nagykövetre bízta a feladatot.⁶ Kennedy és Hruscsov október 22-e és 28-a között küldött leveleit azonban egy időben két csatornán indították el a címzett felé. Erre elsősorban azért volt szükség, mert létfontosságú volt, hogy a levelek tényleg eljussanak a címzettekhez. Másrészt az Egyesült Államokban és a Szovjetunióban egymástól függetlenül készülő fordítások lehetővé tették, hogy kiszűrjék a melléfordítás valószínűségét, hiszen ha később is, de a második változat mindenképpen még a válasz elküldése előtt érkezett meg. Kennedy elnök leveleit ennek megfelelően egyszerre továbbították a Szovjetunió washingtoni nagykövetsége és az Egyesült Államok moszkvai nagykövetsége felé, az orosz fél hasonlóan járt el Nyikita Hruscsov leveleivel.⁷ A Szovjetunió washingtoni nagykövetségén keresztül küldött levelekről tudjuk, hogy miután az orosz fél a bizalmas csatornán keresztül megkapta a levelet, azt a szovjet követségen rögvest orosz nyelvre fordították, majd kódolták, s végül kereskedelmi (!) távirat formájában érkezett meg a Kremlbe. Ez azonban az adott körülmények között túlzottan időigényesnek bizonyult, hiszen egy-egy levélnek csupán a továbbítása legkevesebb hat órát vett igénybe. Ezért a legválságosabb napokban, október 26-a és 28-a között, e kommunikációs nehézséget a levelek nyilvános elküldésével hidalták át.

A kubai rakétaválság mellett a levelezés még két kérdéskörrel foglalkozik részletesen. Annak ellenére azonban, hogy a német illetve nyugat-berlini kérdést Kennedy és Hruscsov alaposan megvitatta, semmiféle előrelépést nem

⁵Ld. „Saturday, October 27, 10:00 a.m., Cabinet Room,” in: MAY, Ernest R. és Philip D. ZELIKOW: *The Kennedy Tapes. Inside the White House During the Cuban Missile Crisis* (Cambridge/MA és London/UK: The Belknap Press of the Harvard University Press, 1997), 492–518.

⁶Szovjet részről előbb Georgij Bolsakov, majd Anatolij Dobrinyin, amerikai részről pedig Robert Kennedy igazságügyi miniszter tartotta fenn azt a szóbeli üzenetek közlésére használt nem hivatalos csatornát, amelyet a levelek továbbítására is igénybe vettek, és amely – a levelek mellett – fontos szerepet játszott a kubai válság megoldásában.

⁷„Back from the Brink: The Correspondence Between President John F. Kennedy and Chariman Nikita Khrushchev on the Cuban Missile Crisis of Autumn 1962,” in: *Problems of Communism Special Edition*, 41.1–2. (1992), 30.

érték el, elsősorban azért, mert a megoldás kulcsa a nyugatnémetek kezében volt. A leszerelés kérdése ugyanakkor az egész levelezést átszövi, s a hivatalos állásponttól eltérő, döntő fordulatot hozó javaslatokat éppen ezen üzenetekben hozta a két fél egymás tudomására, s tette ezáltal lehetővé a részleges atomcsendegyezmény⁸ megszületését. A levélváltásban időről időre olyan egyéb témák is terítékre kerültek, mint Laosz, Vietnam vagy egy újabb csúcstalálkozó lehetősége.

Ugyanakkor a levelezés pusztá léte is új fejezetet nyitott a hidegháború paranoiásan bizalmatlan légkörében, hiszen a Szovjetunió és az Egyesült Államok között ez nevezhető az első jelentős lépésnek a bizalom kialakítása felé. E levelek ugyanis olyan fegyvert adtak mindkét fél kezébe, amely hatalmas politikai lavinát indíthatott volna el már akkor is, ha csupán a levelezés ténye kitudódik. A két szuperhatalom vezetői között először alakult ki olyan folyamatos párbeszéd, amely mindkét fél számára lehetővé tette, hogy realisabb képet alakítson ki ellenfeléről, és hogy jobban megértsék egymás indítékait és céljait. Azonban e levelek csak a többi hivatalos és bizalmas csatornával együtt tölthették be történelmi küldetésüket.

Természetesen nem véletlen, hogy amíg az Egyesült Államokban a kubai rakétaválság történetével kapcsolatban hatalmas mennyiségű szakirodalom áll rendelkezésre, addig Hruscsov 1964. októberi bukása után e téma – akárcsak maga Hruscsov – nagyrészt tabu lett mind a Szovjetunió, mind pedig a keleti blokk történetírásában. Magának a levelezésnek a szakirodalma azonban még az Egyesült Államokban is igen szegényes, elsősorban azért, mert a levelek többsége csupán az 1990-es évek során vált hozzáférhetővé. Egy évtizeden át a Kennedy–Hruscsov levelezés tartalmával kapcsolatban csak Kennedy elnök közvetlen munkatársainak kötetei szolgáltak bővebb információkkal, ezek azonban elsősorban nemzetbiztonsági okból nem lehettek teljesek. Az amerikai külügyminisztérium 1973 novemberében nyilvánosságra hozta a rakétaválság akut szakasza alatt váltott, korábban zárolt hat levelet is. A Szovjetunió összeomlása után pedig az orosz és az amerikai kormány úgy döntött, hogy a rakétaválság alatt született minden levelet publikálnak, és azokat párhuzamosan adják ki oroszul a *Mezsdunarodnaja Zsizny* és angolul az *International Affairs* hasábjain.⁹ A *Problems of Communism* című folyóirat 1992. tavaszi különkiadásában pedig e levelek angol és orosz változatának együttes

⁸A részleges atomcsendegyezményben a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok 1963. július 15. és 26. között, a Moszkvában folytatott tárgyalásokon egyezett meg. Az egyezmény a ratifikálás után, 1963. október 10-én lépett életbe.

⁹„Department Releases Kennedy–Khrushchev Correspondence on the Cuban Missile Crisis of October 1962,” in: *U.S. Department Dispatch* 3.2 (1992. január 13.): 24.

publikálására is sor került. A Szovjetunióban egészen eddig rejtve maradt a levelezés ténye is, hiszen az 1962 októberében publikusan küldött négy levelet mint a két államfő alkalmi kapcsolatfelvételt tartották számon. 1996-ban a *Foreign Relations of the United States 1961–1963.* sorozat hatodik kötetében¹⁰ az amerikai fél már minden, az amerikai és az orosz irattárakban fellelhető levelet megjelentetett.

A rendszerváltást követően Magyarországon is megjelent néhány, a hatvanas évek elejét is feldolgozó monográfia, de ezek közül csupán Fisher Ferenc *A megosztott világ* című könyve foglalkozik részletesebben a rakétaválság történetével, s szentel külön figyelmet a Kennedy–Hruscsov levelezés nyilvánosan váltott üzeneteinek is.¹¹ A napilapokban, folyóiratokban megjelent tanulmányok közül Aczél Endrének a *168 Órában* megjelent tanulmányára¹² kell még felhívni a figyelmet. Magyar nyelven mind a mai napig csak a már 1962 októberében is nyilvánosságra került négy levél érhető el a korabeli napilapokban, illetve Halmosy Dénes *Nemzetközi szerződések* című munkájának második kötetében.¹³ Ezek a fordítások azonban olykor sajnos nemcsak hibásak, de a Halmosy féle kötet esetében hiányosak is. Így tehát egy, a magyar szakirodalomban mutatkozó űrt kívántuk betölteni e kötet, azaz a rakétaválság során John F. Kennedy elnök és Nyikita Szergejevics Hruscsov által folytatott levelezés magyar nyelvű publikálásakor.

A rakétaválság alatt váltott levelek teljes egészében lefedik a válság harmadik, illetve negyedik szakaszát, sőt a krízis végét éppen Kennedy elnök de-

¹⁰ „Kennedy–Khrushchev Exchanges,” in: „Kennedy–Khrushchev Exchanges, 6. kötet, Foreign Relations of The United States 1961–1963,” in: *US Department of State. Office of the Historian*, elérhető: http://www.state.gov/www/about_state/history/volume_vi/exchanges.html, belépés: 1998. november 5. (továbbiakban: Kennedy–Khrushchev Exchanges)

Mivel az Internetről lementett források esetén az oldalszámra való hivatkozás nem egyértelmű, ezért annak érdekében, hogy a hivatkozások akár a világhálón, akár a nyomtatott változatban visszakéreshetőek legyenek, az alábbiakban a levelek/üzeneteknek a szerkesztők által használt sorsszámát, illetve dátumát tüntettük föl.

¹¹ FISHER Ferenc: *A megosztott világ. A Kelet–Nyugat, Észak–Dél nemzetközi kapcsolatok főbb vonásai (1941–1991)* (Budapest: IKVA, 1993), 220–222. és 227.

¹² ACZÉL Endre: „A legforróbb drót,” in: *168 Óra* 10.24 (1998. június 16.): 32–33.

¹³ HALMOSY Dénes: *Nemzetközi szerződések: 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó–Gondolat, 1985), 359–368.

Kennedy elnök október 27-i levelének egy részlete szintén megtalálható: BÉKÉS Rezső: *Pax Americana. A 20. századi amerikai globális stratégia félszáz dokumentuma* (Budapest: Zrínyi, 1984), 192–193.

cember 14-i leveléhez szokás kötni,¹⁴ mely üzenetben Kennedy elnök gyakorlatilag lezártak nyilvánította a válságot. Ebből az összesen 23 darab üzenetből 10 Kennedytől, 13 pedig Hruscsovtól származik, de Hruscsov nemcsak a levelek számát, hanem terjedelmét tekintve is felülmúlta amerikai partnerét. Noha a fordítások alapját elsősorban a már említett *Foreign Relations of the United States 1961–1963.* sorozat hatodik kötete, valamint a *Problems of Communism* különkiadása képezte, a most publikálásra kerülő kötet céljával összhangban csupán a lábjegyzetben foglaltunk össze a mindkét forráskötetben szereplő két szóbeli üzenetet,¹⁵ hiszen azok a levelezésnek nem részei. Ugyanakkor Kennedy 1962. november 15-i szintén szóbeli továbbításra szánt üzenetét teljes egészében közöljük,¹⁶ mert az – miután az üzenet írott változatát is átadták Dobrinyin nagykövetnek – valójában levélként funkcionált. A két államfő által folytatott alkudozás teljesebb bemutatása végett szintén fontosnak találtuk Hruscsov október 28-án küldött második levelének közlését, amelyet az amerikai fél nem volt hajlandó átvenni, mivel óvakodott attól, hogy az e levélben is szereplő, a törökországi rakéták felszámolásáról szóló amerikai ígéretnek írásos nyoma maradjon.¹⁷

Amíg a válság akut szakaszában a levelezés jelentette a fő tárgyalási csatornát, addig október 28-a után Hruscsov és Kennedy a levelezést az ENSZ égisze alatt folytatott tárgyalások kiegészítő fórumaként használta, s ebben csak a New York-i tárgyalásokon megoldhatatlannak tűnő problémákra keresték a választ. Így e levelek nemcsak a válság harmadik szakaszában született általános megállapodás létrejöttében, de annak gyakorlati formába öntésekor is jelentős szerepet játszottak. A levelezésből is egyértelmű, hogy az október 27-i és 28-i megegyezést mindkét fél igyekezett saját érdekeinek megfelelően értelmezni, gondolunk itt elsősorban az IL-28-as vadászbombázók kivonásának kérdésére vagy Kuba nukleárisfegyver-mentességének ellenőrzése körüli nehézségekre.¹⁸

Ugyanakkor e levélváltás már a jövőbe mutat, hiszen alig múltak el a válság legkritikusabb napjai, amikor Hruscsov – visszatérve a levelezés egy ko-

¹⁴Sokáig 1962. november 20-ához, a karantén felszámolásának napjához kötötték a kubai válság lezárulását, ma már azonban egyértelmű – részben a Kennedy–Hruscsov levelezésnek köszönhetően –, hogy a válság rendezését célzó tárgyalások a karantén megszűntetése után is tovább folytatódtak.

¹⁵*Kennedy–Khrushchev Exchanges* 76, 1962. november 12.

Kennedy–Khrushchev Exchanges 80, 1962. november 20.

¹⁶*Kennedy–Khrushchev Exchanges* 78, 1962. november 15.

¹⁷*Kennedy–Khrushchev Exchanges* 70, 1962. október 28.

¹⁸További nehézséget jelentett, hogy Fidel Castro nem volt hajlandó együttműködni a válság rendezésében.

rábbi témájához – már a nukleáris kísérletek betiltásának szükségességét hangsúlyozta. Nem véletlen, hogy a kubai rakétaválság, illetve Kennedy és Hruscsov levelezése nemcsak a Fehér Ház és a Kreml közötti kommunikációt elősegítő ún. forródrót létrehozását,¹⁹ de a részleges atomcsendegyezmény megkötését is nagymértékben elősegítette. Mivel a fordítások alapját az angol változat képezte, a szöveg tördelésénél az orosz verziótól időnként eltérő angol változatot vettük figyelembe. Az orosz levelek angol fordítása a korban készült első, nem hivatalos változat, amelyet a válság alatt a Fehér Házban is használtak, éppen ezért az angol fordítások időnként csak angol nyelven, de nem angolul vannak. Noha a magyar fordítás készítésénél igyekeztünk ezeket az érthetőség kedvéért korrigálni, fontosnak találtuk, hogy a levelek magyarul is megőrizték azokat a stílusbeli különbségeket, amelyek Kennedy logikus, racionális, higgadt, illetve Hruscsov terjengős, érzelmdús, csapongó leveleit jellemezték. Az október 26-i, 27-i és 28-i levelek esetében ott, ahol ezt a fordítás minősége megengedte, felhasználtuk a Halmosy Dénes által is közölt korabeli magyar változatot.

¹⁹A Fehér Ház és Kreml közötti közvetlen telepkapcsolat kiépítéséről 1963. július 20-án egyezett meg a Szovjetunió és az Egyesült Államok.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- ACZÉL Endre: „A legforróbb drót.” In: *168 Óra* 10.24 (1998. június 16.): 32–33.
- „Back from the Brink: The Correspondence Between President John F. Kennedy and Chariman Nikita Khrushchev on the Cuban Missile Crisis of Autumn 1962.” In: *Problems of Communism Special Edition*, 41.1–2. (1992.)
- BÉKÉS Rezső: *Pax Americana. A 20. századi amerikai globális stratégia fél-száz dokumentuma*. Budapest: Zrínyi, 1984.
- BROGAN, Hugh: *Kennedy*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1997.
- CASTRO, Fidel: *Beszédek és beszélgetések*. Budapest: Kossuth, 1979.
- „Cuban Missile Crisis and Aftermath, October 1962–December 1963. 11. kötet. Foreign Relations of the United States.” In: *US State Department. Office of the Historian*. Elérhető: http://www.state.gov/www/about_state/history/frusXI/index.html. Belépés: 2000. november 25.
- „Department Releases Kennedy–Khrushchev Correspondence on the Cuban Missile Crisis of October 1962,” in: *U.S. Department Dispatch* 3.2 (1992. január 13.): 24.
- DOMINQUEZ, Jorge I.: „The @#%& Missile Crisis: (Or, What Was ‘Cuban’ about U.S. Decisions during the Cuban Missile?).” In: *Diplomatic History* 24.2 (Spring 2000): 305–315.
- FISHER Ferenc: *A megosztott világ. A Kelet–Nyugat, Észak–Dél nemzetközi kapcsolatok főbb vonásai (1941–1991)*. Budapest: IKVA, 1993.
- HALMOSY Dénes: *Nemzetközi szerződések: 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződésai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó–Gondolat, 1985.
- GLANT, Tibor: „A szakadék szélén: Az atomháború valós veszélye a kubai rakétaválság idején.” In: *Európai Szemle* 11.2 (2000): 97–113.
- GROMIKO, Anatolij A.: *Kennedy elnök 1036 napja*. Budapest: Gondolat, 1970.
- HILSMAN, Roger: *To Move A Nation. The Foreign Policy in the Administration of John F. Kennedy*. Garden City/New York: Doubleday & Co., 1967.
- HRUSCSOV, N. Sz.: *A Központi Bizottság beszámolója az SZKP XX. Kongresszusának*. Budapest: Szikra, 1956.
- HRUSCSOV, N. Sz.: *A nemzetközi helyzet és a Szovjetunió külpolitikája. Beszámoló a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjének december 12-i ülésén*. Budapest: Kossuth, 1963.

- HRUSCSOV, N. Sz.: *Khrushchev Remembers*. Boston és Toronto: Little, Brown & Co., 1970.
- HRUSCSOV, N. Sz.: *Khrushchev Remembers. The Glasnost Tapes*. Boston és Toronto: Little, Brown & Co., 1990.
- HRUSCSOV, N. Sz.: *Khrushchev Remembers. The Last Testament*. Boston és Toronto: Little, Brown & Co., 1974.
- KENNEDY, John F.: *Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President. January 1 to December 31, 1962*. 2. kötet. *Public Papers of the Presidents*. Washington, D.C.: United States Government Printing Office, 1963.
- „Kennedy–Khrushchev Exchanges. 6. kötet. Foreign Relations of The United States 1961–1963.” In: *US State Department. Office of the Historian*. Elérhető: http://www.state.gov/www/about_state/history/volume_vi/exchanges.html. Belépés: 1998. november 5.
- MAY, Ernest R. és Philip D. ZELIKOW: *The Kennedy Tapes. Inside the White House During the Cuban Missile Crisis*. Cambridge/MA és London/UK: The Belknap Press of the Harvard University Press, 1997.
- NAGY László: *John F. Kennedy. Illúziók és valóság*. H.n.: Kossuth Könyvkiadó, 1977.
- WHELAN, Joseph G.: *Soviet Diplomacy and Negotiating Behaviour: Emerging New Context For U.S. Diplomacy*. 1. kötet. Buffalo és New York: William S. Hein & Co., 1990.

1. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. október 22.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

A kubai fejleményekkel kapcsolatos ma esti bejelentésem egy másolatát, valamint kormányomnak az eseményekre vonatkozó válaszlépéseit washingtoni nagykövetének²⁰ átadtuk. Az említett fejlemények súlyosságára való tekintettel szeretném, ha kormányom véleményét hitelesen és mihamarább megismerné.

A Berlinnel és más nemzetközi kérdéssel kapcsolatos megbeszéléseink és levélváltásaink során leginkább annak a lehetősége nyugtalanított, hogy az Ön kormánya bármely adott esetben helytelenül értelmezi az Egyesült Államok szándékát és célkitűzéseit, mivel nem feltételezem, hogy e nukleáris korban Ön vagy bármilyen más józan gondolkodású ember szándékosan olyan háború szélére sodorná a világot, amelyet nyilvánvalóan egyetlen ország sem nyerhet meg, és amely az egész világ, így a támadó fél számára is, végzetes következményekkel járhat.

Bécsi találkozóink és az azóta eltelt időszak során jeleztem az iránti készségünket és óhajunkat, hogy békés tárgyalások során próbáljunk megoldást találni a nemzeteinket megosztó valamennyi problémára. Ugyanakkor egyértelművé tettem, hogy az Ön által követett ideológia célkitűzésének²¹ tükrében az Egyesült Államok nem tűrheti az Ön országának egyetlen olyan lépését sem, amely jelentős mértékben felborítja a világon jelenleg létező általános egyensúlyt. Kijelentettem, hogy a Berlinnel kapcsolatos felelősség- és kötelezettségvállalásunk feladásának kieroszakolására irányuló kísérletek ilyen lépésnek minősülnek, és hogy az Egyesült Államok minden rendelkezésére álló erővel meg fogja akadályozni azokat.

²⁰Anatolij Fedorovics Dobrinyin (1919–) szovjet politikus, washingtoni nagykövet 1961–1985.

²¹Az említett ideológia a békés egymás mellett élést fedi, melyet Hruscsov az SZKP XX. kongresszusán tartott beszámolójában hirdetett meg. Lényege, hogy a lenini gyökerekhez való visszatérés jegyében elvetette Sztálin elképzelését a kommunizmus és a szocialista rendszer végzetserűen elkerülhetetlen végső háborújáról, illetve a Szovjetunió kapitalisták által történő bekerítéséről. Hruscsov e helyett békés versenyt hirdetett a két rendszer között. Ahhoz, hogy a Szovjetunió képes legyen e gazdasági versenyt állni, szükség volt a két rendszer közötti kapcsolatok javítására. Ugyanakkor a kommunizmus expanziójának megvalósítása érdekében elképzelhetőnek tartotta a nemzeti felszabadító háborúk támogatását.

Hruscsov, N. Sz.: *A Központi Bizottság beszámolója az SZKP XX. kongresszusának* (Budapest: Szikra, 1956).

Annak elkerülése érdekében, hogy az Ön kormánya helytelenül értékelje a kubai helyzetet, nyilvánosan kijelentettem,²² hogy amennyiben Kubában bizonyos események bekövetkeznek, akkor az Egyesült Államok minden szükséges lépést meg fog tenni saját és szövetségeseinek biztonsága érdekében.

Mi több, a Kongresszus határozatot fogadott el arról, hogy támogatja a deklarált politikát. Ennek ellenére Kubában tovább folytatódott a hosszú hatótávolságú rakétabázisok és más támadó fegyverrendszerek gyors kiépítése. Meg kell mondanom Önnek, hogy az Egyesült Államok eltökélt szándéka megszüntetni ezt a féltekénk biztonságát zavaró veszélyforrást. Ugyanakkor rá kívánok mutatni arra, hogy az általunk tett lépések a minimálisan szükségesek ahhoz, hogy az e félteke nemzeteinek biztonságát fenyegető veszélyt megszüntessük. E minimális válaszlépések ténye azonban nem szabad, hogy tévítéletük kiindulási pontjául szolgáljon.

Remélem, hogy az Ön kormánya tartózkodni fog minden olyan lépéstől, amely kiszélesítené vagy elmélyítené ezt a már így is súlyos válságot, és hogy egyet tudunk érteni a békés tárgyalások folytatásában.

Tisztelettel:

John F. Kennedy

2. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. október 23.

Elnök Úr!

Éppen most kaptam meg levelét, és ismerkedtem meg a Kubával foglalkozó, október 22-i beszédének szövegével.

Őszintén meg kell mondanom, hogy a beszédében körvonalazott intézkedések komoly fenyegetést jelentenek a békére és a nemzetek biztonságára. Az Egyesült Államok nyíltan olyan útra lépett, amely durván megsérti az ENSZ alapokmányát és a nyílt tengereken való hajózás szabadságának nemzetközi normáit; ez agresszív lépést jelent mind Kuba, mind a Szovjetunió ellen.

²²Kennedy elnök szeptember 4-én és 13-án is figyelmeztette a Szovjetuniót, hogy az Egyesült Államok semmilyen támadó jellegű fegyver Kubába telepítését nem fogja tétlenül tűrni.

HILSMAN, Roger: *To Move A Nation. The Foreign Policy in the Administration of John F. Kennedy* (Garden City/New York: Doubleday & Co., 1967), 171.

„The President's News Conference of September 13, 1962,” in: *Public Papers 1962. 674–675.* [1]

Az Amerikai Egyesült Államok kormányának közleménye nem értékelhető másképp, mint a Kubai Köztársaság, a Szovjetunió és más államok belügyeibe való beavatkozásként. Az ENSZ alapokmánya vagy a nemzetközi szabályok egyetlen államot sem jogosítanak fel arra, hogy a nemzetközi vizeken a kubai partok felé tartó hajók fölött ellenőrzést gyakoroljanak.

Magától értetődően azt sem fogadhatjuk el, hogy az Egyesült Államok ellenőrzése alá vonja a Kuba számára védelmi képességei megerősítése érdekében nélkülözhetetlen fegyvereket.

Megerősítjük, hogy Kuba mostani fegyverzete, függetlenül attól, hogy a fegyverek melyik osztályába sorolják ezeket, kifejezetten védelmi célokat szolgál annak érdekében, hogy a Kubai Köztársaságot megvédje az agresszor támadásától.

Remélem, hogy az Egyesült Államok kormánya körültekintően fog eljárni, és visszavonja az Ön által megtett intézkedéseket, melyek a világbékére végzetes következményekkel járhatnak.

A szovjet kormánynak az Ön október 22-i bejelentésével kapcsolatos álláspontját a szovjet kormány közleménye tartalmazza, amelyet moszkvai nagykövetség²³ keresztül juttatunk el Önhöz.

Ny. Hruscsov

3. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. október 23.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Megkaptam október huszonharmadikai levelét. Úgy hiszem, Ön is kénytelen lesz elismerni, hogy a jelen események láncolatát elindító lépést az Önök kormánya tette meg azáltal, hogy titokban támadó fegyvereket szállított Kubába. E kérdést tárgyalni fogjuk a Biztonsági Tanácsban. Addig is őszintén remélem, hogy mindkettőn megfontoltságot tanúsítunk, és nem hagyjuk, hogy az események a mostaninál is nehezebben kezelhetővé tegyék a helyzetet.

Remélem, hogy azonnal kiadja hajóinak a szükséges utasításokat arra vonatkozóan, hogy tartsák tiszteletben azon karantén feltételeit, amelynek vonalát az Amerikai Államok Szervezetének ma délutáni döntése nyomán alakítottuk ki, és amely október huszonnegyedikén, greenwichi idő szerint 14 órákor lép hatályba.

Tisztelettel:

John F. Kennedy

²³Foy David Kohler (1908–1990) amerikai diplomata, az Egyesült Államok moszkvai nagykövete 1962–1966.

4. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. október 24.

Tisztelt Elnök Úr!

Megkaptam október 23-i levelét, áttanulmányoztam, és most válaszolok Önnek.

Képzelve csak el, Elnök Úr, hogy mi intéztünk volna Önhöz olyan ultimátumot, mint amilyen feltételeket Ön szabott számunkra. Hogyan reagált volna erre? Azt hiszem, hogy felháborodott volna egy ilyen lépésen. És ez érthető lett volna számunkra.

Azzal, hogy ilyen feltételek elé állított bennünket, Ön, Elnök Úr, kesztyűt dobott elénk. Ki kérte Önt erre? És milyen jupon tette ezt? A Kubai Köztársasághoz fűződő kapcsolatunk, mint más államokkal fenntartott kapcsolataink is – az ország berendezkedésétől függetlenül –, csak a kapcsolatban résztvevő két országra tartozik. És ha már arról a karanténról beszélünk, amelyre levele hivatkozik: karantént az elfogadott nemzetközi gyakorlat szerint csak két állam egymásközi megegyezése – nem pedig egy harmadik fél intézkedése – alapján lehet felállítani. Karantén létezik, például, mezőgazdasági termények és termékek esetén. De a jelen esetben a valódi kérdés semmi esetre sem a karantén, itt – ahogyan azt Ön is tudja – sokkal komolyabb dolgokról van szó.

Ön, Elnök Úr, nem karantént hirdet, hanem ultimátumot ad, és azzal fenyegetőzik, hogy ha nem engedünk követeléseinek, akkor erőszakot fog alkalmazni. Gondolja meg, hogy mit beszél! És engem arra akar rávenni, hogy ebbe beleegyezzem! Mit is jelentene egyetérteni ezekkel a követelésekkel? Azt jelentené, hogy egy országnak egy másik országhoz fűződő kapcsolatait nem a józan ész, hanem az önkénynek való engedelmesség irányítja. Ön már nem a józan észre akar hatni, hanem meg kíván félemlíteni bennünket.

Nem, Elnök Úr, ebbe nem egyezhetek bele, és úgy vélem, a szíve mélyén Ön is elismeri, hogy igazam van. Meggyőződésem, hogy Ön ugyanígy járna el, ha az én helyzetemben lenne.

Az Amerikai Államok Szervezetére való hivatkozás semmiképpen sem igazolhatja az Egyesült Államok követelését. Ennek a szervezetnek egyáltalán nincs semmiféle felhatalmazása vagy alapja, hogy olyan döntéseket hozzon, amelyekről Ön a levelében szól. Ezért ezeket a döntéseket nem ismerjük el. Létezik nemzetközi jog, és vannak egyetemesen elfogadott cselekvési normák. Határozottan ragaszkodunk a nemzetközi jog alapelveihez, és szigorúan betartjuk azokat a normákat, amelyek a nemzetközi vizeken, a nyílt tengereken való hajózást szabályozzák. Betartjuk e normákat, és élünk a minden állam által elismert jogainkkal.

Amikor Ön arra akar kényszeríteni bennünket, hogy olyan jogokról mondjunk le, amelyekkel minden szuverén állam rendelkezik, Ön a nemzetközi jog kérdésében próbál törvénykezni, és megsérti e jog egyetemesen elfogadott szabályait. És ezt nemcsak a kubai nemzet és kormánya iránt érzett gyűlölete miatt, hanem az Egyesült Államokban zajló választási kampány²⁴ figyelembevételével is teszi. Milyen erkölcs, milyen törvény az, amely igazolja az amerikai kormánynak a nemzetközi joghoz való efféle hozzáállását? Ilyen törvény nem létezik, mert az Egyesült Államok Kubával kapcsolatos lépései leplezetlen gatzettek, vagy ha jobban tetszik, az elkorcsosult imperializmus ostobasága. Sajnos az effajta ostobaság súlyos szenvedést hozhat minden ország népére, és nem kevésbé az Egyesült Államok népére is, mert a modern fegyverek megjelenésével az Egyesült Államok teljesen elvesztette korábbi elszigeteltségét.

Ezért, Elnök Úr, ha a kialakult helyzetet higgadtan mérlegeli, és nem enged szabad folyást érzelmeinek, akkor meg fogja érteni, hogy a Szovjetunió nem mulaszthatja el az Egyesült Államok önkényes követeléseinek elutasítását. Amikor ilyen feltételek elé állít bennünket, próbálja meg a mi helyzetünkbe képzelni magát, és gondolja meg, hogy az Egyesült Államok mit tenne ilyen körülmények között. Nincsenek kétségeim afelől, hogy ha valaki hasonló feltételeket próbálna Önöknek – az Egyesült Államoknak – diktálni, akkor Ön is elutasítaná azt. És mi is nemet mondunk.

A szovjet kormány a nemzetközi víz- és légtérhasználat szabadságának megsértését olyan agresszív cselekedetnek tekinti, amely az emberiséget a világméretű nukleáris rakétaháború szélére sodorja. Ezért a szovjet kormány nem utasíthatja a Kubába tartó szovjet hajók kapitányait, hogy engedelmesskedjenek a szigetet blokád alatt tartó amerikai tengeri erőknek. A szovjet tengerészeknek azt az utasítást adtuk, hogy szigorúan ragaszkodjanak a nemzetközi vizeken való hajózás egyetemesen elfogadott szabályaihoz, és attól egyetlen lépéssel se térjenek el. És ha az amerikai fél megsérti ezeket a szabályokat, tudatában kell lennie annak, hogy ilyen esetben milyen felelősség fogja terhelni. Természetesen a nyílt vizeken elkövetett amerikai kalózkodást illetően nem csak egyszerű szemlélők leszünk. Arra fogunk kényszerülni, hogy megtegyük azokat a lépéseket, amelyeket szükségesnek és megfelelőnek ítélünk jogaink megvédése érdekében. Ehhez minden szükséges [eszköz] rendelkezésünkre áll.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

²⁴1962. november elején kongresszusi választásokat tartottak az Egyesült Államokban.

5. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. október 25.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Megkaptam október 24-i levelét, és nagyon sajnálom, hogy Ön még mindig nem érti, hogy mi vezérelt bennünket ebben az ügyben.

Az események láncolata egyértelmű. Augusztusban jelentések érkeztek, hogy hajókon jelentős mennyiségű katonai felszerelést és szakembereket szállítanak a Szovjetunióból Kubába. Szeptember elején egyértelműen kijelentettem, hogy az Egyesült Államok támadó fegyverek behajózását a legsúlyosabb problémaként fogja kezelni. Ezek után az Önök kormánya és képviselői részéről kormányom nyilvánosan és bizalmasan is a leghatározottabb biztosítékot kapta arra nézve, hogy támadó fegyvereket nem küldenek Kubába. Ha megnézi a TASZSZ szeptemberi közleményét, látni fogja, hogy e biztosítékok mennyire egyértelműek voltak.

Bízva ezekben a komoly biztosítékokban, országunkban önuralomra intetem azokat, akik ez ügyben már akkor cselekvést követeltek. És mindezek után tudomásomra jutott az, amit Ön sem tagad, nevezetesen, hogy e nyilvános ígéretek hamisak voltak, és hogy az utóbbi időben az Önök katonái egy sor rakétabázist kezdtek kiépíteni Kubában. Ezért arra kérem, Miniszterelnök Úr, ismerje el egyértelműen, hogy ebben az ügyben nem az én részemről érkezett az első kihívás, és hogy ilyen előzmények után a kubai események megkívánták az általam bejelentett intézkedéseket.

Ismételten sajnálatomat fejezem ki, hogy ezen események megrontották kapcsolatainkat. Remélem, hogy az Ön kormánya meg fogja tenni a megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy helyreállítsuk a korábbi állapotot.

Tisztelettel:

John F. Kennedy

6. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. október 26.

Tisztelt Elnök Úr!

Megkaptam október 25-i levelét. Leveléből úgy éreztem, hogy némi megértést tanúsít a kialakult helyzet iránt, és rendelkezik némi felelősségérzettel is. Ezt nagyra értékelem.

Most már nyilvánosan is kifejtettük a Kuba körüli eseményekkel kapcsolatos véleményünket, és mindegyikünk előadta, hogyan értelmezi és magya-

rázza azt. Következésképpen úgy ítélem meg, hogy az ilyen távolságból folytatott véleménycsere – még ha az titkos levelek formájában történik is – aligha fog bármit hozzátenni az eddig elhangzottakhoz.

Úgy gondolom, ha valóban aggódik a világ sorsáért, nem fogja félreérteni a szavaimat. Mindenkinek békére van szüksége. A kapitalistáknak is – ha nem vesztették el józan eszüket –, és még inkább a kommunistáknak is, akik nem csak a saját, de más nemzetek életét is becsben tartják. Mi, kommunis-ták, általában minden államok közti háborút ellenzünk, és amióta létezzünk, a békét védelmezzük. Mindig is súlyos csapásnak tekintettük a háborút, nem pedig bizonyos célok elérésére szolgáló játéknak vagy eszköznek, és semmi esetre sem öncélúnak. Céljaink világosak, és megvalósításuk eszköze a munka. A háború ellenségünk, és csapás minden nép számára.

Következésképpen mi, a szovjet nép az amerikai és más népekkel együtt tisztában vagyunk a háború és béke kérdésével. Mindenesetre határozottan állíthatom ezt a szocialista országok népeinek és minden fejlődő ország nevében, akik a nemzetek közötti békét, boldogságot és barátságot akarják.

Úgy látom, Elnök Úr, hogy Ön sem mentes a világ sorsa iránt érzett aggodalomtól, és helyesen méri fel korunk háborújának természetét és azt, hogy a háború milyen következményekkel jár. Milyen előnyt hozna Önök számára egy háború? Önök háborúval fenyegetnek bennünket. De Ön is nagyon jól tudja, hogy minimum olyan választ kapnának, amely során ugyanazokkal a következményekkel szembesülnének, mint amilyeneket nekünk szántak. És ezzel nekünk, akiket hatalommal, bizalommal és felelősséggel ruháztak fel, tisztában kell lennünk. Függetlenül attól, hogy egyik vagy másik országban közelednek-e vagy sem a választások, nem szabad engedni az izgatásnak és a kicsinyes érzelmeknek. Ezek mulandó dolgok, de ha a háború valóban kitörne, akkor nem állna hatalmunkban megfékezni, minthogy ilyen a háború természete. Két háborúban vettem részt, és tudom, hogy a háború akkor ér véget, amikor átvonult a falvakon és a városokon, és mindenfelé halált és rombolást hozott.

A szovjet kormány és a szovjet nép nevében biztosíthatom Önt, hogy alaptalanok a Kubában lévő, támadó jellegű fegyverekkel kapcsolatos következtetései. A nekem írottakból egyértelmű, hogy e ponton eltérnek elképzeléseink, vagy inkább más véleményünk van erről vagy arról a katonai felszerelésről. Sőt, ugyanazokat a fegyvereket lehet eltérően elemezni.

Őn is volt katona, és remélem, megért engem. Vegyünk például egy egyszerű ágyút. Milyen fajta fegyver ez, támadó vagy védelmi jellegű? Egy ágyú védelmi jellegű, ha határokat vagy megerősített területet védelmez. De ha a tüzérséget összevonják, és megfelelő csapatokkal kiegészítik, akkor ugyanezek az ágyúk támadó eszközökké válnak, mert előkészítik és megtisztítják az

utat a gyalogsági támadás előtt. Ugyanez a helyzet a nukleáris rakétával is, bármilyen típusú legyen is az.

Téved, ha úgy gondolja, hogy Kubában lévő fegyvereink bármelyike is támadó jellegű. De most ne vitatkozzunk. Egyértelmű, hogy erről nem fogom tudni meggyőzni Önt. De azt mondom Önnek: Ön, Elnök Úr, katonaviselt ember, és meg kell értenie: képes-e valaki csak e fegyverekkel támadni, ha területén nagymennyiségű, különböző hatótávolságú és erejű rakéták vannak? Ezek a rakéták pusztító és romboló fegyverek. De valaki nem támadhat ezekkel a rakétákkal, még ha 100 megatonna erejű nukleáris rakétákról van is szó, mert csak emberek, csapatok képesek támadni. Emberek nélkül, bármilyen erősek is, fegyverek nem lehetnek támadó jellegűek.

Ennek fényében hogyan képes valaki olyan téves magyarázattal előállni, mint Ön azt illetően, hogy Kubában valamiféle támadó fegyverek vannak?! Minden ott lévő fegyver, és erről biztosíthatom, védelmi jellegű, és csupán védelmi célból van Kubában, ahova a kubai kormány kérésére mi küldtük ezeket. Ön azonban támadó jellegűnek mondja ezeket a fegyvereket.

De Elnök Úr, tényleg komolyan gondolja, hogy Kuba megtámadhatja az Egyesült Államokat, és hogy mi Kubával együtt, kubai területről támadnánk meg Önöket? Tényleg képes ezt hinni? Hogyan lehetséges ez? Nem értjük. Olyan újdonság jelent volna meg a katonai hadviselés terén, hogy valaki azt hiheti, lehetséges így támadni? Azt mondom, „támadni” és nem „rombolni,” mert csak a barbárok, akik elvesztették a józan eszüket, pusztítanak.

Úgy gondolom, Önnek nincs semmilyen oka arra, hogy így gondolkozzék. Vádolhat bennünket bizalmatlansággal, de abban mindenesetre biztos lehet, hogy épelméjűek vagyunk, és tökéletesen tisztában vagyunk azzal, hogy ha megtámadjuk Önöket, akkor ugyanígy fognak fellépni ellenünk. De Önök is ugyanazt kapják, amit ránk zúdítanak. És azt hiszem, ezzel Ön is tisztában van. Bécsben folytatott megbeszéléseink jogosítanak fel arra, hogy így beszéljek Önnel.

Ez azt mutatja, hogy normális emberek vagyunk, akik helyesen értelmezik és helyesen értékeli a helyzetet. Következésképpen hogyan engedhetnénk meg magunknak azokat a helytelen cselekedeteket, amelyeket Önök nekünk tulajdonítanak? Csak örültek vagy öngyilkosok tehetnek ilyet, olyanok, akik meg akarják halni, és akik – mielőtt meghalnának – el akarják pusztítani és meg akarják semmisíteni az egész földet. Mi azonban élni akarunk, és egyáltalán nem akarjuk elpusztítani az Önök országát. Mi teljesen mást szeretnénk: békében versenyre kelni Önökkel. Vitatkozzunk Önökkel, és vannak köztünk különbségek ideológiai kérdésekben. De a mi világnézetünk szerint az ideológiai vagy gazdasági nehézségeket nem katonai úton kell megoldani, hanem békés versengés keretében, úgy, ahogy azt a kapitalista társadalomban értelmezik. Mi abból a tényből kiindulva cselekedtünk és cselekszünk, hogy a vi-

lagon ma létező két különböző társadalmi–politikai rendszer békés egymás mellett élése szükséges – szükséges ahhoz, hogy biztosítsuk a szilárd békét. Ezek a mi elveink.

Ön most olyan intézkedéseket jelentett be, amelyet a középkorban alkalmaztak akkor, amikor a nemzetközi vizeken haladó hajókat megtámadták, és őn ezt „karanténnak” nevezte. Hajóink szemmel láthatóan hamarosan elérik azt az övezetet, amelyet az Önök haditengerészete felügyel. Biztosítom Önt, hogy a Kuba felé tartó hajók a legártatlanabb békés rakományt szállítják. Tényleg azt hiszi, azzal vagyunk elfoglalva, hogy úgynevezett támadó jellegű fegyvereket, hidrogén- és atombombákat szállítunk? Bár lehet, hogy az Önök katonái azt hiszik, hogy ezek (a rakományok²⁵) valami különleges fegyverek, de biztosítom Önt arról, hogy ezek a legátlagosabb békés célú termékek.

Ezért, Elnök Úr, hallgassunk a józan észre! Biztosítom Önt arról, hogy azokon a hajókon, amelyek Kubába tartanak, egyáltalán nincsenek fegyverek. A Kuba védelméhez szükséges fegyverek már mind ott vannak. Nem azt akarom mondani, hogy egyáltalán nem voltak fegyverszállítmányok. Igen, voltak ilyenek. De mostanra Kuba már megkapta a védelméhez szükséges eszközöket.

Nem tudom, hogy Ön ért-e engem vagy hisz-e nekem. De szeretném, ha bízna önmagában, és egyetértene abban, hogy nem szabad szabadjára engedni az érzelmeket, muszáj uralkodnunk felettük. És milyen irányba fejlődnek az események? A hajók megállítása – ahogyan ezt Ön is tudja – kalózáció lenne. Ha mi tennénk ezt az Önök hajóival, akkor Önök is – hozzánk és az egész világhoz hasonlóan – fel lennének háborodva. Az ilyen tetteket nem lehet többféleképpen értelmezni, mert a törvényteleniséget nem lehet legalizálni. Ha ez lehetséges volna, akkor nem lenne békés egymás mellett élés. Akkor arra kényszerülnénk, hogy a nemzetközi joggal összhangban foganatosítsuk a szükséges védelmi intézkedéseket, hogy megvédjük érdekeinket. Miért kellene, hogy ez megtörténjen? Hova vezetne mindez?

Normalizáljuk a kapcsolatainkat! Az ENSZ ügyvezető főtítkárától, U Thanttól²⁶ egy, a javaslatait tartalmazó kérést kaptunk. Azt javasolta, hogy semmiféle fegyvereket ne szállítsunk egy bizonyos ideig Kubába addig, amíg a tárgyalások zajlanak – és mi készek vagyunk ilyen tárgyalásokba bocsátkozni –, a másik fél viszont ne alkalmazzon semmiféle kalózációt a nyílt tenger-

²⁵A zárójelben szereplő „a rakományok” kifejezés beszúrására az angol fordítás készítésekor került sor, s mindkét forráskötetben így szerepel.

²⁶U Thant (1909–1974) burmai diplomata. Miután 1961. szeptember 18-án Afrika fölött lezuhant Dag Hammarskjöld ENSZ főtítkári repülőgépe, U Thantot választották utódjául, aki 1963. április 10-ig ügyvezető főtítkárként vezette a világszervezetet.

reken haladó hajók ellen. Elfogadhatónak találok ezt a javaslatot. Kiutat jelentene a kialakult helyzetből, és lehetővé tenné, hogy a népek nyugodtan fellelegezzenek. Azt kérdezte, hogy mi történt, mi váltotta ki a fegyverek Kubába szállítását? Ezt kérdezte a külügyminiszterunktől. Elnök Úr, őszintén megmondom Önnek, hogy mi váltotta ezt ki.

Nagyon elszomorított bennünket az a tény – ahogy azt Bécsben mondtam –, hogy sor került egy partraszállásra, egy Kuba elleni támadásra, aminek eredményeképpen sok kubai veszítette életét. Ön akkor azt mondta nekem, hogy ez hiba volt. Méltányoltam a magyarázatát. Ezt többször megismételte nekem, rámutatva arra, hogy nem mindenki, aki ilyen magas hivatalt tölt be, ismerné el a hibáit úgy, ahogyan azt Ön tette. Értékelem az effajta őszinteséget. A magam részéről azt mondtam, hogy mi sem vagyunk kevésbé bátrak; szintén bevallottuk azokat a hibákat, amelyeket országunk történelme során elkövettek, és nem csupán elismertük, de élesen el is ítéltük ezeket.²⁷

Ha Ön valóban törődik népe békéjével és jólétével – és ez elnökként kötelessége Önnek –, akkor én, mint a Minisztertanács elnöke, a saját népem érdekeit tartom szem előtt. Mi több, a világbéke megőrzése közös feladatunk kell hogy legyen, mert ha korunk feltételei között kitörne a háború, az nemcsak a két felet, hanem az egész világot érintő, kegyetlen és pusztító háború lenne.

Hogy miért nyújtottunk Kubának katonai és gazdasági segítséget? Válaszunk az, hogy csupán emberbaráti okokból tettük. Egykor népünknek is megvolt a maga forradalma, amikor Oroszország még igen elmaradott ország volt. Akkor támadás ért bennünket. Rengeteg ország támadásának célpontjai voltunk. Ebben a kalandban az Amerikai Egyesült Államok is részt vett. Ezt az országunk elleni agresszióban résztvevő államokban is feljegyezték. Graves tábornok, aki akkoriban az amerikai expedíciós csapatokat vezette, egy egész könyvet írt erről. Graves „Az amerikai kaland Szibériában” címet adta neki.

Mi tudjuk, hogy milyen nehéz végigvinni egy forradalmat, és hogy mennyire nehéz az országot új alapokon újjáépíteni. Őszintén rokonszenvezünk Kubával és a kubai néppel, de nem avatkozunk bele belső berendezkedésük kérdésébe, nem szólunk bele ügyeikbe. A Szovjetunió segíteni kíván a kubaiaknak abban, hogy olyan életet teremtsenek maguknak, amelyet kívánnak, és hogy ebben más se akadályozza meg őket.

Őn egyszer azt mondta, hogy az Egyesült Államok nem tervez inváziót. De azt is kijelentette, hogy Önök rokonszenveznek a kubai ellenforradalmár

²⁷Hruscsov itt az SZKP XX. pártkongresszusán elmondott titkos beszédére utal, melyben bevallotta a sztálini rendszer összes hibáját.

emigránsokkal; hogy támogatják őket és segíteni fognak nekik a jelenlegi kubai kormány elleni terveik megvalósításában. Szintén nem titok, hogy a fegyveres támadás réme állandóan ott lebeg és fog lebegni Kuba fölött. Ez kényszerített bennünket arra, hogy válaszoljunk a kubai kormány kérésére, és segítséget nyújtunk neki az ország védelmi kapacitásának növelése érdekében.

Ha az Egyesült Államok kormánya és elnöke biztosítékot adna arról, hogy az Amerikai Egyesült Államok maga nem venne részt egy Kuba elleni támadásban, és másokat is visszatartana egy ilyen akciótól, valamint ha visszahívna a flottáját, az rögvést mindent megváltoztatna. Nem Fidel Castro nevében beszélék, de úgy gondolom, hogy ő és a kubai kormány nyilvánvalóan bejelentené a fegyverek leszerelését, és felszólítaná a népet, hogy lássanak hozzá a békés munkához. Így a fegyverkezés problémája is eltűnne, mert ha nincs fenyegetés, akkor a fegyverek csak terhet jelentenek minden nép számára. Akkor nemcsak az Önök által támadó jellegűnek nevezett fegyverek, hanem minden más fegyver megsemmisítése is más megvilágításba kerülne.

A Szovjetunió nevében felszólaltam az ENSZ-ben, és javaslatot tettem minden hadsereg feloszlására és minden fegyver megsemmisítésére. Hogyan támaszkodhatnék akkor most ezekre a fegyverekre?

A fegyverek csak szerencsétlenséget hoznak. Ha valaki felhalmozza őket, az árt a gazdaságnak, és ha használja is őket, akkor az embereket mindkét oldalon elpusztítja. Tehát csak egy örült hiheti azt, hogy a fegyverek a társadalom életének elengedhetetlen eszközei. Nem, ez csupán az emberi energia kényszerű elvesztegetése, és ráadásul magának az emberiségnek az elpusztítását célozza. Ha az emberek nem viselkednek bölcsebben, akkor világtalan vakondként végül eljutunk a végső összezsúpláshoz, és kezdetét veszi egymás kölcsönös megsemmisítése.

Mutassunk hát államférfiakhoz illő bölcsességet. Javaslatom a következő: mi a magunk részéről kijelentjük, hogy Kubába tartó hajóink nem fognak semmiféle fegyvert szállítani. Ön pedig kijelenti, hogy az Egyesült Államok erői nem támadják meg Kubát, és nem támogatnak olyan csapatokat, amelyek Kuba megtámadására töreksenek. Ebben az esetben megszűnne katonai szakértőink kubai jelenlétének szükségessége.

Elnök Úr, kérem, mérlegelje gondosan, hogy mihez vezetne egy olyan kalózáció, amire az Ön bejelentése szerint az Egyesült Államok a nemzetközi vizeken készül. Ön is tudja, hogy ezzel egyetlen józan ember sem érthet egyet, és nem ismerheti el az Önök akciójának jogosságát.

Ha ezt Ön azért tette, hogy közeledjen a háború felé, nos akkor egyértelmű, hogy nem tehetünk mást, mint hogy elfogadjuk az Önök kihívását. Ha azonban Ön nem veszi el az önuralmát, és ha okosan átgondolja, hogy mindez mihez vezethet, akkor, Elnök Úr, Önöknek és nekünk nem kellene annak a kötélnek a két végét rángatnunk, amelyre Ön a háború csomóját kötötte, mert

minél tovább rángatjuk a kötelet, annál szorosabb lesz a csomó. És talán eljön az a pillant, amikor a csomó már olyan szorossá válik, hogy annak sem lesz ereje kibogozni, aki megkötötte, és akkor el kell majd vágnunk a csomót, és hogy az mit fog jelenteni, azt nem kell elmagyaráznom, mert Ön is tökéletesen tisztában van vele, hogy országaink milyen rettenetes fegyverekkel rendelkeznek.

Következésképpen, ha nem szándékozik szorosabbra húzni a csomót, és ezzel a termonukleáris háború végzetére ítélni a világot, akkor ne csupán lazítsunk a kötél két végét húzó erőkön, hanem tegyünk valamit a csomó kioldása érdekében is. Mi készen állunk erre.

Minden béke érdekében tett erőfeszítést üdvözlünk. Ezért fejeztem ki hálámát Russell²⁸ úrnak, aki a világ sorsa iránt érzett riadalmának és aggodalmának hangot adott, valamint ezért válaszoltam rögtön U Thant ügyvezető ENSZ főtitkár levelére is.

Elnök úr, ezek az én gondolataim, és ha Ön egyetértene velük, akkor véget vethetnének ennek a minden népet aggasztó, feszült helyzetnek.

Gondolataimat az az őszinte szándék vezeti, hogy enyhítsük a feszültséget, és hogy megszüntessük a háborús fenyegetést.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

7. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. október 27.

Tisztelt Elnök Úr!

Nagy meglepéssel tanulmányoztam U Thant úrnak küldött válaszát²⁹ azt illetően, hogy milyen intézkedéseket kellene hozni annak érdekében, hogy hajóink elkerüljék az érintkezést, és így elkerüljük a jóvátehetetlen és végzetes következményeket. Ezen ésszerű lépése megerősíti hitemet abban, hogy Ön valóban aggódik a béke fenntartásáért, amit nagy meglepéssel veszek tudomásul.

²⁸Bertand Arthur William Russell (1872–1970) brit filozófus. Elkötelezett pacifista, a nukleáris leszerelésért harcoló mozgalom aktív tagja.

²⁹U Thant a kubai válság kitörésekor azonos tartalmú üzenetet küldött Kennedynek és Hruscsovnak, és javasolta, hogy ideiglenesen szüneteltessék a Kubába történő fegyverszállítást, illetve függeszék fel a karantént arra az időre, amíg tárgyalások folynak a válság megoldásáról. Válaszában John Kennedy egyetértett a tárgyalások szükségességével.

Már elmondtam, hogy népünk, kormányunk és személy szerint én, mint a Minisztertanács elnöke, csak azzal törődünk, hogy országunk fejlődjék, és a világ nemzetjeinek gazdasági versenyfutásában, a kultúra és a művészetek fejlődésében, valamint az emberek életszínvonalának emelésében méltó helyet foglaljunk el. Ez a verseny legnemesebb és legfontosabb célja, és mind a győztes, mind a legyőzött csak jól jár, mert mindez a békét és az ember életéhez és boldogulásához szükséges eszközök gyarapítását jelenti.

Nyilatkozatában azon véleményének adott hangot, hogy a fő cél nem egyszerűen egyetértésre jutni, hanem olyan intézkedéseket hozni, amelyek megakadályozzák hajóink érintkezését és a válság elmélyülését, amelynek következményeként a háborús konfliktus szikrája pattanhat ki, amely után minden tárgyalás feleslegessé válna, mert más erők és más törvények – a háború törvényei – lépnének életbe. Egyetérték Önnel abban, hogy ez csupán az első lépés. A fő tennivaló az, hogy az országok és a népek között normalizáljuk és megszilárdítsuk a békét.

Megerterm az Egyesült Államok biztonsága iránti aggodalmát, Elnök Úr, mert az elnöknek ez elsődleges kötelessége. De bennünket is ugyanez a kérdés nyugtalanít; mint a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökének, nekem is ugyanez a kötelességem. Önt aggasztotta, hogy mi Kubát fegyverekkel támogattuk annak érdekében, hogy védelmi kapacitását – mint mondom, védelmi kapacitását – növeljük, mert bármilyen fegyverek is vannak birtokában, Kuba nem mérkőzhetik meg Önökkel, annyira eltérő nagyságrendekről van szó – különösen, ha figyelembe vesszük a jelenlegi pusztító eszközöket. Célunk Kuba megsegítése volt és maradt, és senki sem vitathatja célunk emberségségét, amely arra irányul, hogy lehetővé tegyük Kuba számára, hogy békében éljen, és népe kívánsága szerint fejlődjön.

Ön biztosítani kívánja országa biztonságát, és ez érthető. De Kuba is ugyanezt akarja; minden ország gondoskodni akar saját biztonságáról. De akkor hogyan értékeljük mi, a Szovjetunió, azt, hogy Önök katonai támaszpontokkal vették körül a Szovjetuniót és szövetségeseinket, a szó szoros értelmében a katonai támaszpontok gyűrűjét építették ki országunk körül, és elhelyezték ott rakétafegyvereiket? Ez nem titok, felelős amerikai személyiségek nyíltan kijelentették ezt. Rakétaik vannak Nagy-Britanniában, Olaszországban, és ezek felénk irányulnak. Vannak rakétaik Törökországban is.

Önt nyugtalanítja Kuba. Azt mondja, hogy azért aggasztja Önt, mert Kubát csak 90 mérföldnyi tenger választja el az Egyesült Államoktól. Viszont Törökország határos velünk; őrszemeink fel-alá járőröznek és látják egymást. Ön úgy véli, hogy joga van biztonságot követelni saját országának, és követelni azoknak a fegyvereknek az eltávolítását, amelyeket Ön támadó jellegűnek nevez, de tőlünk ugyanakkor megtagadja ezt a jogot. Önök olyan pusztító fegyvereket helyeztek el Törökországban – szó szerint a szomszédunkban –,

amelyeket Ön támadó fegyvernek nevez. Hogyan lehetséges hát egyenlő katonai képességeink elismerését összeegyeztetni nagyhatalmaink ilyen egyenlőtlen kapcsolatával? Ez összeegyeztethetetlen.

Helyes, Elnök Úr, hogy Ön hozzájárul ahhoz, hogy képviselőink találkozzanak, és tárgyalásokba kezdjenek U Thant úrnak, az ENSZ ügyvezető főtitkárának közreműködésével. Ezzel Ő bizonyos mértékig magára vállalta a közvetítő szerepét, és úgy véljük, hogy képes lesz megbirkózni ezzel a felelősségteljes feladattal, feltéve természetesen, hogy a vitában érdekelt minden fél jóakaratot tanúsít.

Azt hiszem, lehetséges gyorsan befejezni e vitát és normalizálni a helyzetet, és akkor az emberek fellélegezhetnek, tudván, hogy a felelősséggel felruházott államférfiak józan ésszel gondolkodnak és tudatában vannak felelősségüknek, valamint rendelkeznek az összetett feladatok megoldásának képességével, és nem engedik, hogy a dolgok a háborús katasztrófaig fajuljanak.

Ezért a következő javaslatot teszem: készek vagyunk elszállítani az Önök által támadó jellegűnek tartott fegyvereket Kubából. Készek vagyunk ezt megtenni, és erről bejelentést tenni az ENSZ-ben. Az Önök képviselői olyan értelmű nyilatkozatot fognak tenni, hogy az Egyesült Államok, a maga részéről, tekintetbe véve a Szovjetunió aggodalmát, eltávolítja hasonló fegyvereit Törökországból. Jussunk hát egyetértésre abban, hogy nekünk, illetve Önöknek mennyi időre van szüksége ennek kivitelezésére! És ezután az ENSZ Biztonsági Tanácsa által megbízott személyek a helyszínen ellenőrizhetik az ígérek teljesítését. Természetesen a kubai és a török kormány engedélye elengedhetetlen ahhoz, hogy a két országba beléphessenek a megbízottak, és ellenőrizhessék a felek által tett ígérek betartását. Nyilvánvalóan az lenne a legjobb, ha ezek a megbízottak élveznék a Biztonsági Tanács és a mi – az Egyesült Államok és a Szovjetunió –, valamint Törökország és Kuba bizalmát is. Nem hiszem, hogy nehéz lenne olyan embereket kiválasztani, akik minden érintett fél bizalmát és tiszteletét élveznék.

Azért, hogy meglelégedéssel szolgáljunk és reménnyel töltsük el Kuba és Törökország népét, erősítsük a biztonságukba vetett bizalmukat, a Szovjetunió ünnepélyes ígéretet tesz a Biztonsági Tanácsban arról, hogy tiszteletben tartja Törökország szuverenitását és határainak sérthetetlenségét, és nem fog beavatkozni belügyeibe, nem támadja meg Törökországot, és nem engedi, hogy országunk területét hídfőként használják egy támadáshoz, és vissza fogja tartani azokat, akik Törökország ellen agresszió elkövetését tervezik akár a Szovjetunió, akár Törökország többi szomszédjának területéről.

Az Egyesült Államok kormánya pedig Kubát illetően tegyen hasonló nyilatkozatot a Biztonsági Tanácsban. Jelentse ki, hogy az Egyesült Államok tiszteletben tartja Kuba szuverenitását és határainak sérthetetlenségét, megígéri, hogy nem avatkozik be belügyeibe, és nem támadja meg Kubát, vagy

nem engedi, hogy országa területét hídfőállásként használják egy ilyen támadáshoz, valamint visszatartja azokat, akik – akár az Egyesült Államokon, akár Kuba más szomszédjának területéről – agresszió elkövetését tervezik.

Természetesen ehhez egyetértésre kellene jutnunk Önökkel, és meg kellene állapodnunk valamilyen határidőben. Késedelem nélkül egyezzünk meg valamilyen határidőben, mondjuk két vagy három hétben, de egy hónapnál semmi esetre sem többen!

Azok a Kubában lévő eszközök, amelyekre Ön utalt, és amelyek, mint mondotta, nyugtalanítják Önöket, szovjet tisztek kezében vannak. Ezért ki van zárva, hogy azokat véletlenül az Egyesült Államok kárára használják fel. Ezek az eszközök a kubai kormány kérésére, kizárólag védelmi célokból vannak Kubában. Ezért ha Kubát vagy a Szovjetuniót, vagy bármely más szövetségesét nem éri támadás, akkor természetesen ezek a fegyverek senki számára sem jelentenek veszélyt. Ezek ugyanis nem támadó célt szolgálnak.

Ha egyetért a javaslatommal, Elnök Úr, akkor elküldjük képviselőinket New Yorkba, az ENSZ-be, és teljes felhatalmazást adunk nekik, hogy mielőbb megállapodásra jussunk. Ha Ön szintén kiválasztja embereit, és hasonló utasításokkal látja el őket, akkor e kérdés gyorsan megoldható.

Miért szeretném én ezt? Azért, mert most az egész világ nyugtalan, és józan lépéseket vár tőlünk. Egyetértésünk bejelentése és a felmerült nehézségek megszüntetése minden nép számára a legnagyobb örömet jelentené. Nagy fontosságot tulajdonítok ennek az egyezménynek, minthogy ez jó kiindulópontként szolgálhat, és különösen megkönnyítheti a nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról szóló megegyezés megkötését. Az atomfegyver-kísérletek kérdését a szóban forgó problémával párhuzamosan lehetne megoldani, de anélkül, hogy az egyiket a másikhoz kötnénk, mert különböző kérdésekről van szó. Azonban fontos, hogy mindkét kérdésben megegyezés szülessen, hogy nagyszerű ajándékkal ajándékozhatunk meg az emberiséget, és megörvendeztessük azzal a hírrel, hogy megállapodtunk a nukleáris kísérletek beszüntetéséről, és így nem mérgezzük tovább a légkört. A mi és az Önök álláspontja ebben a kérdésben igen közel áll egymáshoz.

Mindez jó kiindulópontot jelenthet arra, hogy más olyan vitatott kérdések terén, amelyekről véleményt cseréltünk egymással, közösen elfogadható megállapodásra jussunk. Ezek a kérdések ugyan még megoldatlanok, de halasztatlan rendezésre várnak, ami megtisztítaná a nemzetközi légkört. Mi készen állunk erre.

Ezek a javaslataim, Elnök Úr.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

8. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. október 27.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Nagy figyelemmel olvastam október 26-i levelét, és örömmel fogadtam azon kijelentését, hogy gyors megoldást szeretne találni a nehézségekre. Legelőször azonban a Kubában lévő offenzív rakétatámaszpontok megszüntetésén kell fáradoznunk, továbbá azon, hogy hatékony ENSZ-intézkedések kíséretében minden Kubában lévő, támadásra alkalmas fegyverrendszert hadműveleti felhasználásra alkalmatlanná tegyünk.

Feltételezve, hogy erre sürgősen sor kerül, New York-i megbízottjaimat olyan utasítással láttam el, amely lehetővé teszi számunkra, hogy a hétvége során – az ügyvezető főtitkárral és az Ön képviselőjével együttműködve – kidolgozzák az Ön október 26-i levelének javaslatai alapján a kubai válság megoldását.

Ha helyesen értelmezem az Ön levelét, akkor javaslatainak kulcsfontosságú pontjai – amelyek alapvetően elfogadhatónak tűnnek – a következők:

1. Önök beleegyeznek, hogy az ENSZ megfelelő felügyelete és ellenőrzése mellett eltávolítják ezeket a fegyvereket Kubából; és megfelelő biztosítékok mellett vállalják, hogy beszüntetik az efféle fegyverek további Kubába szállítását.

2. Mi a magunk részéről beleegyezzünk, hogy – miután ezen kötelezettségek végrehajtásának és folyamatosságának biztosítására az ENSZ-ben kidolgozták a megfelelő rendelkezéseket – (a) azonnal felszámoljuk a jelenleg hatályban lévő karantént, és (b) szavatoljuk, hogy Kubát nem éri támadás. Biztos vagyok abban, hogy a nyugati félteke más nemzetei is készek hasonlóan cselekedni.

Ha Ön hasonló megbízást ad képviselőinek, akkor minden feltétel adott ahhoz, hogy megállapodásra jussunk, és azt néhány napon belül a világ közvéleménye elé tárjuk. Egy ilyen, a világon lévő feszültséget csökkentő egyezmény lehetővé tenné számunkra, hogy továbblépjünk „más fegyverekkel” kapcsolatos, általános megállapodások felé, mint ahogyan a második, nyilvánosságra hozott levelében javasolta. Szeretném ismét kijelenteni, hogy az Egyesült Államoknak érdekében áll a feszültség csökkentése és a fegyverkezési verseny beszüntetése; és amennyiben második levele magában foglalja azt is, hogy kész tárgyalásokat folytatni a NATO és a Varsói Szerződés közötti enyhülésről, akkor szövetségeseinkkel együtt készek lennénk minden érdemi javaslatot megfontolni.

Hadd hangsúlyozzam azonban, hogy – megfelelő nemzetközi garanciák mellett – a kubai rakétabázisokon folytatott munka leállítása, és e fegyverek

működésképtelenné tételéről szóló intézkedés mindennek az alapja. E fenyegetés fennmaradása vagy a Kubával kapcsolatos tárgyalások elhúzódása azért, mert összekapcsoljuk Európa és a világ biztonságának tágabb kérdésével, minden bizonnyal a kubai válság kiszélesedéséhez és a világbéke kockáztatásához fog vezetni. Ezért remélem, hogy e levél, illetve az Ön október 26-i levelének tartalma alapján gyorsan egyetértésre tudunk jutni.

John F. Kennedy

9. Nyikita Sz. Hruscov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. október 28.

Tisztelt Elnök Úr!

Megkaptam október 27-i üzenetét. Megelégedettségemet és köszönetemet fejezem ki az Ön által tanúsított mértéktartásért, és azért, hogy ráébredt a világbéke megőrzésében Önre háruló felelősségre.

Nagy megértéssel figyelem az Ön és az Egyesült Államok népének aggodalmát azzal a ténnyel kapcsolatban, hogy az Ön által támadónak minősített fegyverek valóban félelmetesek. Mind Önök, mind pedig mi jól tudjuk, miféle fegyverek ezek.

Annak érdekében, hogy a béke ügyét veszélyeztető konfliktust a lehető leggyorsabban megszüntessük, hogy minden béke után áhítózó népet megnyugtassunk, és hogy megnyugtassuk az Egyesült Államok népét – amely, biztos vagyok benne, éppúgy békét akar, mint a Szovjetunió népe –, a szovjet kormány újabb utasítással egészítette ki korábbi, a fegyver-összeszerelő bázisokon folyó munka leállításáról szóló utasítását, elrendelve az Ön által támadónak jellemzett fegyverek leszerelését, összecsomagolását és a Szovjetunióba történő visszaszállítását.

Elnök Úr, szeretném megismételni, amit már korábbi üzeneteimben megírtam Önnek, vagyis azt, hogy a szovjet kormány azért nyújtott mind gazdasági, mind pedig katonai segítséget a Kubai Köztársaságnak, mert Kuba és a kubai nép a Kuba elleni invázió állandó fenyegetése alatt élt.

Egy kalózhajó ágyúzta Havannát. Azt mondják, hogy az ágyúzás felelőtlen kubai emigránsok műve volt. Lehetséges, de a kérdés az, hogy honnan lőttek. Tény, hogy ezek a kubaiak saját hazájuk szőkevényei, nincs területük, és nincsenek katonai hadművelet végrehajtására szolgáló eszközeik sem.

Ez azt jelenti, hogy valaki kezükbe adta ezeket a fegyvereket azért, hogy lőjék Havannát, és hogy a karibi térségben, kubai felségvizeken kalózkodjanak. Napjainkban elképzelhetetlen, hogy egy kalózhajó észrevétlenül halad-

hasson, főképpen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a Karib-tenger tele van amerikai hajókkal, amelyekről minden látható és észrevehető.

Ilyen körülmények között kalózhajók kalandoznak Kuba körül, lövik Kubát, és kalóztámadásokat hajtanak végre békés teherhajók ellen. Köztudott, hogy még egy brit teherhajót is megtámadtak. Egyszóval Kuba olyan agresszív erők folyamatos fenyegetésének volt kitéve, amelyek nem titkolták azon szándékukat, hogy meg akarják támadni Kuba területét.

A kubai nép saját érdekeinek megfelelően, külső beavatkozás nélkül akarja felépíteni jövőjét. Ez jogában áll, és nem hibáztathatóak azért, mert saját országuk urai akarnak lenni, és élvezni akarják munkájuk gyümölcsét.

A kubai invázió veszélye, és minden más, Kuba körül feszültséget teremteni igyekvő mesterkedés célja az, hogy a kubai népet a veszélyeztetettség érzésével töltsse el, megfélemlítse, és megakadályozza abban, hogy békésen építse új életét.

Elnök Úr, szeretném még egyszer egyértelműen kijelenteni, hogy mindezzel kapcsolatban nem maradhattunk közömbösek. A szovjet kormány úgy döntött, hogy az agresszióval szemben védelmi eszközökkel – kizárólag védelmi célokat szolgáló eszközökkel – segíti Kubát. Mi adtuk azokat a védelmi eszközöket, amelyeket ön támadó fegyvereknek nevez. Azért adtuk őket, hogy megakadályozzunk egy Kuba elleni támadást – hogy megakadályozzuk a meg gondolatlan cselekedeteket.

Tisztelettel és bizalommal fogadom 1962. október 27-i üzenetében foglalt azon kijelentését, mely szerint nem intéznek támadást Kuba ellen, nem következik be invázió sem az Egyesült Államok, sem a nyugati félteke más országainak részéről, ahogyan azt Ön ugyanebben az üzenetében hangsúlyozta. Így aztán megszűnnek azok az indítékok, amelyek arra készítették bennünket, hogy ilyen jellegű segítséget nyújtsunk Kubának.

Ez az oka annak, hogy utasítottuk tisztjeinket – ezek az eszközök, ahogy már korábban közöltem Önnel, szovjet tisztek kezében vannak –, hogy tegyék meg a megfelelő lépéseket a már említett felszerelések összeszerelésének leállítására, szétszerelésére és a Szovjetunióba történő visszaszállítására. Amint október 27-i levelemben már tájékoztattam Önt, készek vagyunk olyan megállapodást kötni, amely az ENSZ-képviselők számára lehetővé teszi, hogy ellenőrizzék ezen eszközök szétszerelését.

Így az Ön által adott ígéret és az általunk a leszerelésre kiadott utasítások fényében minden feltétel adott a jelenlegi konfliktus felszámolására.

Megelégedéssel állapítom meg, hogy mind a fent említett veszélyes helyzet megszüntetését célzó, mind korunk nukleáris fegyverek, rakéták, űrhajók, globális rakéták és más halálos fegyverek veszélyeivel terhes nemzetközi helyzetének meggondoltabb megítélésére vonatkozó óhajomat viszonzza. Minden nép érdekelt a béke biztosításában.

Ezért a belénk vetett bizalom és a ránk ruházott nagy felelősség birtokában nem szabad megengednünk, hogy a helyzet még súlyosabbá váljon, és meg kell szüntetnünk azokat a gócpontokat, ahol a béke ügyére veszélyes következményekkel járó helyzetek alakulhatnak ki. Ha Önnel és más jóakarató emberek segítségével sikerül elérnünk e feszült helyzet felszámolását, arról is gondoskodnunk kell, hogy ne merüljenek fel más olyan veszélyes konfliktusok, amelyek világméretű termonukleáris katasztrófához vezethetnek.

Végezetül szeretnék néhány szót szólni az Ön által említett enyhülésről a NATO és Varsói Szerződés országai között. Régóta beszélünk erről, és készen állunk folytatni az eszmecserét e kérdéssel azért, hogy ésszerű megoldást találjunk.

Szeretnénk folytatni az eszmecserét az atom- és termonukleáris fegyverek betiltásáról, az általános leszerelésről és a nemzetközi feszültség enyhítésével kapcsolatos egyéb kérdésekről.

Bár megbízom kijelentésében, Elnök Úr, vannak felelőtlen emberek, akik szeretnék lerohanni Kubát és így kirobbantani egy háborút. Amikor gyakorlati lépéseket teszünk, és bejelentjük a kérdéses eszközök leszerelését és kivonását Kubából, akkor ezzel a kubai népet is biztosítani akarjuk afelől, hogy velük tartunk, és nem vonjuk ki magunkat a kubai népnek nyújtandó segítség felelőssége alól.

Biztosak vagyunk benne, hogy minden ország népe – éppúgy, mint Ön, Elnök Úr – helyesen fogja értelmezni szavaimat. Mi nem fenyegetőzünk. Nem akarunk mást, csak békét. Országunk éppen fellendülőben van.

Népünk munkája gyümölcsét élvezzi: hatalmas sikereket ért el az Októberi Forradalom óta, és nagyszerű anyagi, szellemi és kulturális javakat hozott létre. Népünk élvezzi ezeket a javakat, tovább akarja növelni sikereit, és állhatatos munkájával további fejlődést óhajt biztosítani a béke és társadalmi haladás terén.

Elnök Úr, szeretném Önt emlékeztetni arra, hogy katonai felderítő gépek megsértették a Szovjetunió határát. Emiatt voltak konfliktusok közöttünk, és megvitattuk a kérdést. 1960-ban lelőttük az Önök U2-es repülőgépét, melynek a Szovjetunió fölött végzett felderítő repülése meghiúsította a párizsi csúcstalálkozót. Akkoriban Ön a megfelelő álláspontra helyezkedett, és elítélte az előző amerikai kormány bűncselekményét.³⁰

³⁰1960. május 1-jén, két héttel a párizsi csúcstalálkozó előtt, a Szovjetunió lelőtt egy U2-es amerikai kémrepülőgépet, és Hruscsov a csúcstalálkozó előestéjén követelte, hogy Eisenhower elnök kérjen elnézést az incidensért. Az amerikai elnök ezt megtagadta, minek következtében a csúcstalálkozó elmaradt. John F. Kennedy úgy vélte, hogy Eisenhowernek bocsánatot kellett volna kérnie.

Az Ön hivatali ideje alatt azonban Szahalin térségében egy amerikai repülőgép újfent megsértette határainkat. Augusztus 30-án írtunk Önnek erről a határsértésről. Akkor ön azt válaszolta, hogy a határsértés a rossz időjárási körülmények miatt történt, és biztosított bennünket, hogy nem fog még egyszer megtörténni. Megbízunk az Ön ígéréteiben, mert az adott időben és helyen az időjárás valóban rossz volt.³¹

De ha az Önök repülőgépét nem utasították volna, hogy a mi területünk közelében repüljön, akkor még a rossz időjárás sem idézhette volna elő, hogy egy amerikai repülőgép a légtérünkbe tévedjen. Ennélfogva a következtetésünk az, hogy mindez a Pentagon tudtával történt, amely lábball tiportja a nemzetközi szabályokat, és megsérti más államok határait.

Október 28-án ennél is veszélyesebb eset történt, amikor egy felderítőgépünk a szovjet határon át északról behatolt a Czukcs-félszigetre, és átrepült területünk fölött. A kérdés az, Elnök Úr, hogy miként értékeljük ezt. Mi ez: provokáció? Repülőgépünk megsérti légtérünket e feszült helyzetben, amikor mindent harcészültségbe helyeztek. Nem tény-e, hogy egy behatoló amerikai repülőgép könnyen nukleáris töltetet hordozó bombázónak nézhető, amely végzetes lépésre kényszeríthet bennünket? Annál is inkább, mert az amerikai kormány és a Pentagon már régen kijelentette, hogy folyamatosan nukleáris töltettel felszerelt bombázókkal őrzik a területet.

Ezért elképzelheti, mekkora felelősség nyugszik az Ön vállán, különösen most, amikor ilyen veszélyes időköt élünk.

A következő óhajomnak szeretnék hangot adni a kubai néppel kapcsolatban. Önök nem állnak diplomáciai kapcsolatban, de én kubai tisztjeimen keresztül olyan jelentéseket kapok, hogy amerikai gépek repülnek Kuba fölött.

Érdekelték vagyunk abban, hogy ne legyen háború a világban, és hogy a kubai nép békében éljen. És emellett, Elnök Úr, nem titok, hogy vannak embereink Kubában. A kubai kormánnyal kötött szerződés értelmében küldtük oda embereinket, jórészt civileket: szakembereket, mezőgazdasági, állattenyésztési, öntözési és talajjavítási szakértőket, egyszerű munkásokat, traktorosokat és másokat. Aggódunk értük.

Szeretném, ha szem előtt tartaná, Elnök Úr, hogy ha az amerikai gépek megsértik Kuba légtérét, az veszélyes következményekkel járhat. És ha nem akarja, hogy ez megtörténjen, jobb, ha nem ad okot ilyen veszélyes helyzet kialakulására.

³¹Jelenleg sem Hruscsov 1962. augusztus 30-i, sem Kennedy erre küldött válaszelevele nem ismert. Valószínűleg nem a dátum elírásáról van szó, hiszen egyik ismert levél sem szól a fenti kérdésről. Elképzelhető, hogy a két államfő üzenetváltására nem levélben, hanem személyes képviselők által küldött üzeneteken keresztül került sor.

Óvatosnak kell lennünk, és tartózkodnunk kell minden olyan lépéstől, amely nem szolgálja a konfliktusban érintett országok biztonságát, amely csak ingerültséget okozhat, és akár végzetes lépés előidézője is lehet. Ezért józanul kell cselekednünk, és tartózkodnunk kell az effajta lépésektől.

Talán – mert Hitler ellen egy borzalmas háborút vívtunk – jobban megbecsüljük a békét, mint más népek, de népünk nem fog meghátrálni semmiféle megpróbáltatás elől. Népünk bízik kormányában, és mi biztosítottuk népünket és a világ közvéleményét, hogy a szovjet kormány nem fog engedni a provokációnak. Ha a provokátorok háborút robbantanak ki, nem menekülhetnek a háború felelősségétől és súlyos következményeitől. Azonban biztosak vagyunk abban, hogy a józan ész győzedelmeskedni fog, hogy nem robban ki háború, és hogy megőrizzük a népek békéjét és biztonságát.

Ami az U Thant ügyvezető ENSZ-főtitkár, a Szovjetunió, az Egyesült Államok és a Kubai Köztársaság közötti tárgyalásokat illeti, a szovjet kormány első külügyminiszter-helyettesét, V. V. Kuznyecovot³² küldte New Yorkba, hogy U Thant segítségére legyen a jelenlegi veszélyes helyzet megszüntetésére tett nemes erőfeszítéseiben.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

10. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. október 28.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Mivel nagy jelentőséget tulajdonítok a kubai válság megoldása érdekében történt gyors elmozdulásnak, késedelem nélkül válaszolok október huszonnyolcadikai rádióüzenetére, noha a hivatalos szöveget még nem kaptam meg.³³ Úgy vélem, hogy Ön és én, akiket oly súlyos felelősség terhel a béke fenntartásában, tudatában vagyunk annak, hogy a fejlemények már ahhoz a ponthoz közeledtek, ahol már nehezen lehetett volna kézben tartani őket. Ezért örömmel fogadtam üzenetét, melyet fontos hozzájárulásnak tekintek a béke fenntartásához.

U Thant ügyvivő [ENSZ] főtitkár kiváló erőfeszítése mindkettőnk dolgát nagyban megkönnyítette. Az én október 27-i és az Ön mai válaszlevelét kor-

³²Vaszilij Vasziljevics Kuznyecov (1901–1990) szovjet diplomata, a Szovjetunió első külügyminiszter-helyettese 1955–1977.

³³Utalás arra, hogy a levél a Moszkvai Rádión keresztül érkezett.

mányaink olyan határozott ígéretének tekintem, melyet haladéktalanul valóra kell váltanunk. Remélem, hogy az ENSZ-en keresztül késedelem nélkül megtehető a szükséges intézkedések azért, hogy – amint azt Ön is javasolja levelében – válaszul az Egyesült Államok felszámolhassa a jelenleg hatályban lévő karantént. Már intézkedtem, hogy az Amerikai Államok Szervezete értesüljön minderről, hiszen e szervezet tagjai szintén érdekeltek a karibi térség valódi békéjének megteremtésében.

Levelében utalt arra, hogy a Czukcs-félsziget térségében egy amerikai repülőgép megsértette az Önök országának határait. Mint értesültem róla, ez a fegyverek és fényképező felszerelés nélküli repülőgép a légkör vizsgálatával volt megbízva az Önök atomrobbantási kísérleteivel kapcsolatban. Repülési útvonalá az alaszakai Eielson légitámaszponttól egyenesen az Északi-sarkra és vissza vezetett. Délnek fordulva a pilóta súlyos navigációs hibát követett el, amely következtében szovjet terület fölé tévedt. Azonnal navigációs segítséget kért nyílt rádióadás formájában, és így a legrövidebb úton visszairányították támaszpontjára. Szeretném sajnálatomat kifejezni a fenti események miatt, és gondoskodni fogok arról, hogy minden óvintézkedést megtegyenek annak érdekében, hogy ez még egyszer ne forduljon elő.

Miniszterelnök Úr, mindkettőnk országa előtt nagy, bevégezetlen feladatok állnak, és tudom, hogy az Ön népe, akárcsak az Egyesült Államoké, nem kíván mást, mint hogy a háborútól való félelemtől mentesen dolgozhassék e feladatok megvalósításán. A modern tudomány és technika lehetővé tette számunkra, hogy a munkát sokkal gyümölcsözőbbé tegyük annál, mint azt néhány évtizeddel ezelőtt akárcsak álmodhattuk volna.

Egyetértek abban, hogy sürgős figyelmet kell szentelnünk a leszerelés kérdésének, mert ez egyaránt érinti az egész világot és a válságos térségeket. Talán most, hogy a legnagyobb veszélyt elkerültük, együtt képesek leszünk arra, hogy valóban haladást érvényesítsünk ebben a létfontosságú kérdésben. Úgy vélem, hogy a nukleáris fegyvereknek a Földön és a világűrben történt elburjánzásával kapcsolatos kérdések, valamint a nukleáris kísérletek betiltására tett jelentős erőfeszítések elsőbbséget kell, hogy élvezzenek.

Azonban mindent meg kell tennünk annak érdekében is, hogy kiderüljön, van-e lehetőség egy átfogóbb intézkedéseket tartalmazó leszerelési egyezményre, illetve annak mielőbbi kivitelezésére. Az Egyesült Államok kormánya kész e kérdéseket Genfben³⁴ vagy máshol sürgősen és konstruktív szellemen meg tárgyalni.

John F. Kennedy

³⁴Az ENSZ keretei között, a második világháború vége óta folytatott leszerelési tárgyalások Genfben zajlottak.

11. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez³⁵

Moszkva, 1962. október 28.

Tisztelt Elnök Úr!

Dobryin nagykövet tájékoztatott október 27-én Robert Kennedyvel³⁶ folytatott megbeszéléseiről. E megbeszélés során Robert Kennedy kijelentette, hogy jelenleg a Törökországban elhelyezett amerikai rakéták kivonásának nyilvános megtárgyalása meglehetősen problematikus lenne az Ön számára azért, mert az említett rakéták törökországi állomásoztatása a NATO Tanács határozatán alapul.

Készséges egyetértésüket is hangsúlyozták az október 27-i üzenetemben foglaltakkal. Robert Kennedy szerint ilyen körülmények között a rakéták kivonása négy vagy öt hónapot venne igénybe. Továbbá kifejezték azon óhajukat, hogy az ebben a kérdésben folytatott tárgyalások Robert Kennedyn és a szovjet nagyköveten keresztül folytatódjanak, valamint, hogy kezeljük bizalmasan e megbeszéléseket.

Úgy érzem, meg kell mondanom Önnek, megértem, hogy a törökországi amerikai rakéták kivonásának nyilvános mérlegelése kényes kérdés az Ön számára. Figyelembe véve e probléma összetettségét, úgy hiszem, igaza van abban, hogy nem óhajtja mindezt nyilvánosan megtárgyalni. Egyetérték abban, hogy az ezzel a kérdéssel kapcsolatos tárgyalások bizalmasan, Robert Kennedyn és a washingtoni szovjet nagyköveten keresztül folytatódjanak. Talán észrevette, hogy az október 27-én Önnek küldött üzenetemben, melyet azonnal nyilvánosságra hoztak, nem említettem ezt a kérdést, pontosan azért, mert figyelembe vettem az Ön Robert Kennedy által tolmácsoló óhaját. Azonban abban az üzenetemben tett minden javaslatomat azon tény figyelembevételével tettem, hogy Ön beleegyezett a törökországi rakéták problémájának megoldásába, mely egyetértésben van október 27-i üzenetem tartalmával, valamint azzal, amit Robert Kennedyn keresztül Ön Dobryin nagykövetnek mondott.

Nagyrabecsülésemet fejezem ki Önnek azért, hogy arra utasította testvérét, R. Kennedyt, továbbítsa ezeket a gondolatokat.

³⁵Ez a levél végül soha nem vált a levelezés részévé, mert az amerikai fél óvakodott attól, hogy a törökországi rakétabázis felszámolásának bármilyen írásos nyoma maradjon, ezért e levelet végül visszaküldte.

³⁶Robert Francis Kennedy (1925–1968) amerikai demokrata politikus, John Kennedy öccse, igazságügyi miniszter 1961–1965.

Remélem, Elnök Úr, hogy az e kérdésben létrejövő megegyezés nagy lépés lesz a nemzetközi illetve nagyhatalmaink közötti feszültség enyhítése felé. És cserébe jó ösztönzést jelenthet Európa biztonságát és a nemzetközi helyzet egészét érintő egyéb problémák megoldásához.

Elnök Úr, a válság, amelyet átéltünk, megismétlődhet. Ez azt jelenti, hogy a robbanásig feszült helyzetekkel foglalkozni kell. Természetesen nem azonnal. Nyilvánvalóan időbe fog telni, amíg a kedélyek megnyugszanak. De nem késlekedhetünk e kérdések megoldásával, mert ezen helyzetek fennmaradása veszélyt és bizonytalanságot hordoz.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

12. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. október 30.

Tisztelt Elnök Úr!

Bizalmasan akarok eljuttatni Önhöz néhány gondolatot, melyek, ha Ön egyetért velük, véleményem szerint közös célunkat, vagyis a már nagyrészt felszámolt válság maradványainak megszüntetését szolgálhatnák. Mindez segítene a megállapodás gyorsabb véglegesítésében, annak érdekében, hogy az élet visszatérjen a megszokott kerékvágásba.

Először is szeretnék hangot adni azon óhajomnak, hogy Önök már most szüntessék meg a karantént, és ne várják meg a hajók ellenőrzésével kapcsolatban kötött megállapodásunk hatályba lépését. Mindez ésszerű lenne az Önök részéről. Ön is tudja, hogy a karantén valójában semmit sem fog elérni, mert a most Kubába tartó hajóink – minthogy megegyeztünk a rakéták eltávolításában – természetesen nemcsak hogy támadó fegyvereket, de semmilyen más fegyvert sem szállítanak, mint ahogy azt nyilvánosan kijelentettem, és mint arról Önt bizalmasan tájékoztattam. A karantén azonnali feloldása szép gesztus volna. Ezt mind mi, mind pedig a világ közvéleménye nagyra értékelné, mint a válság utóhatásainak megszüntetését felgyorsító lépést. Az Önök számára a karanténnak semmilyen gyakorlati haszna nincs, de mint a válság megtestesítője, továbbra is mérgezi az államok közötti kapcsolatokat – a kapcsolatot Önök, mi és Kuba között –, és nyomasztóan hat a világ nyilvánosságára, amely teljes enyhülést vár. Nemhogy nem veszítenének semmit, hanem a közvélemény szemében még nyernének is.

Másrészt a karantén azonnali feloldása lehetővé tenné számunkra, hogy a Kuba felé tartó hajóinkat a most leszerelés alatt álló, vagy a véleményem szerint már le is szerelt fegyverek elszállítására használjuk. Azt követően, hogy a

hajókat kirakodták, a leszerelt fegyvereket fel lehetne rájuk rakodni, és elszállítani a Szovjetunióba.

Természetesen a válság megszűnése után lehetetlen fenntartani a blokádot, valamint a gazdaság és a távközlés terén jelentkező hátrányos megkülönböztetést. Mindezt meg kell szüntetni. De ahogy mi értesültünk, Önök lépéseket tettek, és nyomást gyakoroltak szövetségeseikre és más országokra annak érdekében, hogy még a polgári repülőgépforgalmat is betiltsák. Tényleg úgy gondolják, hogy az IL-28-asok pusztító eszközökkel vannak felszerelve? Ez neveltséges.

Mindezt nem biztonságuk megerősítése érdekében teszik, hanem csak azért, hogy piszkálódjanak, ami csak kapcsolatunk romlását idézheti elő. Miért kell így történnie? Kinek van rá szüksége? Mindez csak az agresszív erőket szolgálja, hogy azok túlfeszíthessék a húrt, és így elérjék céljukat, s a világot egy termonukleáris háború szakadékába taszítják.

Ezért úgy hiszem, hogy Ön, Elnök Úr, helyesen fog érteni engem, és a megfelelő következtetéseket fogja levonni annak érdekében, hogy megtisztítsuk az utat az országaink közti kapcsolatok javítása előtt.

A következő probléma. Nem tudom, Ön mit gondol erről, de ha már most készen állnának a guantánamói támaszpontjuk felszámolásának bejelentésére, ez olyan tett lenne, amely a világ közvéleményének valódi meglepődését szolgálná, és hozzájárulna a feszültség enyhítéséhez. Úgy gondolom, Ön is tudja, hogy a guantánamói támaszpont milyen jelentőséggel bír az Ön azon bejelentése után, hogy Önök nem tervezik Kuba megtámadását. Továbbá felmerül a kérdés: e támaszpont ki ellen irányul, milyen célt szolgál, és kitől védelmezi az Egyesült Államokat? Nem látok olyan erőket, amelyek abból az irányból veszélyeztetnék Amerikát. Ezért a guantánamói bázis csupán teher költségvetésük számára, és ami még ennél is fontosabb, nagy erkölcsi terhet jelent politikai vezetőiknek. És mindenki tudja, hogy a guantánamói bázis funkciója támadó, nem pedig védelmi jellegű.

Ismeri a támaszpontokkal kapcsolatos álláspontunkat. Általánosságban minden katonai támaszpontot ellenzünk, és ezért finnországi és kínai támaszpontjainkat is megszüntettük. Úgy gondoljuk, hogy helyesen cselekedtünk. Ez olyan cselekedet volt, amely kifejezte jó szándékunkat a békés egymás mellett élés biztosítására. Ezzel nem csökkentettük védelmi kapacitásunkat, de a világ népei szemében növeltük erkölcsi tekintélyünket. Annál is inkább igaz ez most, amikor a hadviselés tökéletes eszközökkel rendelkezik, melyek hatótávolsága és pusztító ereje olyan hatalmas, hogy semmiféleképpen nem helyettesíthetők bázisokkal.

Ez megfelelő előkészülete lenne egy, a katonai támaszpontok általános felszámolásával kapcsolatos, köztünk kötendő megállapodásnak, minthogy ezek a támaszpontok mára elveszítették jelentőségüket. Ezek nem az én sza-

vaim. Úgy hiszem, Ön mondta, és még azt is nyilvánosan kijelentette, hogy csökkenteni akarják támaszpontjaik számát. Erről beszélt Bowles³⁷ és mások is; és helyesen szóltak.

Egy ilyen lépésüket nagyra értékelné a világ nyilvánossága.

A következő gondolataimat is szeretném megosztani Önnel.

Munkatársaim és én úgy véljük, hogy mindkét fél mérséklését és bölcseséget árult el egy olyan katonai konfliktus felszámolása során, amely termonukleáris háborút is eredményezhetett volna. Bátorkodom úgy gondolni, hogy Ön nyilvánvalóan kitartott egy mérsékelt álláspont mellett azon erők ellenében, amelyek háborús viselkedésben szenvedtek. Mi értékeliük ezt. Nem tudom, talán tévedek, de e levélbeli következtetéseim azon alapulnak, hogy az Ön országában az elnök mondja ki a döntő szót, és ha ő szélsőséges álláspontot foglal el, nincs senki, aki megfékezze, és így kirobbanna egy háború. De minthogy ez nem történt meg, és egymásnak kölcsönös engedményeket téve végül olyan kompromisszumra jutottunk, hogy megszüntethettük a válságot, amely termonukleáris katasztrófát robbanthatott volna ki, akkor egyértelműen az Ön szerepe mérséklő jellegű volt. Hisszük, hogy így történt, és értékeliük ezt.

Rendszereink eltérőek, és az én szerepem egyszerűbb volt, mint az Öné, mert körülöttem senki sem volt, aki háborút akart volna kirobbantatni. A konfliktus felszámolására tett erőfeszítéseimet mind a katonák, mind a pártvezetésben és a kormányban dolgozó munkatársaim támogatták.

Elnök Úr, megérett a helyzet arra, hogy véglegesítsük megállapodásunkat, és szerződést írjunk alá a termonukleáris fegyverkísérletek beszüntetéséről. Teljes mértékben egyetértünk háromfajta kísérletet, vagy pontosabban három eltérő körülmény között – azaz a légkörben, a víz alatt és az űrben – végrehajtott kísérletet illetően. Ebben a tekintetben egy véleményen vagyunk, és készen állunk egy megállapodás aláírására.

A föld alatti robbantásokat illetően azonban még vannak köztünk eltérések. Ezért jó lenne, ha a Ön föld alatti kísérletek betiltásával kapcsolatos olyan kompromisszum megkötésére adna utasítást, amely nem foglalná magában az ellenőrzést. Nem fogunk beleegyezni az ellenőrzésbe, és ezt egyenesen és őszintén meg is mondom Önnek. Természetesen, ha valakinek az a célja, hogy késleltesse vagy megtorpedózza a megegyezést, akkor van értelme ragaszkodni a föld alatti robbantások ellenőrzéséhez.

³⁷Chester Bowles (1901–1986) amerikai demokrata politikus és diplomata, az Egyesült Államok külügyminiszter-helyettese 1961–1963.

Mi nem folytatunk föld alatti kísérleteket. Csak egyszer tettük, de többé nem tesszük. Talán a jövőben felmerül ennek szüksége, de jelen pillanatban semmilyen okát sem látom ennek.

Olyan feszültség után, amikor az emberek nagy aggodalmat éltek át, nagyon hasznos lenne, ha egyetérténekn a kísérletek befejezésében. Nagyszerű jutalom lenne minden ország népének az átélt idegfeszültség után. Úgy gondolom, az Ön népe éppen annyira aggódott, mint más népek, amikor számoltak azzal, hogy a termonukleáris háború bármely pillanatban kitörhet. És valóban, nagyon közel jártunk egy ilyen háborúhoz. Ezért volna jó megnyugtatóni a közvéleményt. Ez hozzájárulna a feszültség enyhítéséhez.

Nagyra értékeljük, hogy Ön, megtéve az első lépést, kifejezte készségét, hogy tárgyalásokat folytassunk a két katonai tömb között kötendő megnemtámadási szerződésről. Mi támogatjuk ezt. Készen állunk arra, hogy ebben a kérdésben, bizalmasan vagy a diplomáciai csatornákon keresztül, megállapodásra jussunk, és aztán nyilvánosságra hozzuk a megállapodást, és elkezdjük tárgyalásokat. Ez szintén hozzájárulna a feszültség csökkentéséhez. A világ nyilvánossága meglepéssel szerezne tudomást arról, hogy a válság pillanatában nemcsak szándéknyilatkozatok hangzottak el, hanem aláírással megerősített kötelezettségvállalásra is sor került.

Nem tudom, Ön hogyan vélekedik erről, de a legjobb az lenne, ha megszüntetnénk az összes katonai blokkot. Bár már szóltunk róla korábban, most nem hozakodunk ezzel elő, noha továbbra is hiszünk abban, hogy ez lenne a legésszerűbb. De ha Ön és szövetségesei még nem állnak készen erre, nem erőltetjük a dolgot. De azt kell mondjam, hogy ez nagyon hasznos lenne a feszültség megszüntetése érdekében.

Súlyos válságot számoltunk fel. De annak érdekében, hogy a jövőben előre lássuk, és megelőzzük egy olyan új válság kialakulását, amellyel talán lehetetlen lesz megbirkózni, fel kell számolni kapcsolatunk minden olyan elemét, amely új válságot idézhet elő. Úgy tűnik, hogy most, amikor termonukleáris fegyverek, rakétafegyverek, tengeralattjáró flották és más eszközök birtokában vagyunk, a helyzet minden országtól megköveteli, hogy olyan cselekvési szabályoknak vessen alá magát, amelyek nem vezethetnek konfliktushoz, hogy a háborúról ne is beszéljünk. Szerintünk ez lehetséges. Nagy előrelépés lenne ez olyan időkben, amikor valójában még nem került sor leszerelésre. Úgy gondolom, ez nem veszteség, hanem nyereség lenne a békés egymás mellett élés támogatói számára; kölcsönös nyereség, melyet az Egyesült Államok és más katonai tömbökben résztvevő országok népei is élveznének. Bizonyossággal állítható, hogy ezt minden nép értékelné, valamint hogy ez nagy megnyugvást és meglepéedést jelentene azon emberek számára, akik a béke biztosításában érdekeltek. Már most nagyobb erőfeszítést kellene tennünk annak érdekében, hogy megoldjuk a leszerelés problémáját, mégpedig úgy, hogy

nemcsak a probléma egy részének, hanem egészének megoldását tartjuk szem előtt.

Az általános és teljes leszereléssel kapcsolatban tett javaslataink során már az Önök óhajait is figyelembe vettük. Ez ügyben a legújabb javaslatainkat a Szovjetunió külügyminisztere, A. A. Gromiko³⁸ juttatta kifejezésre az ENSZ Közgyűlésének XVII. ülészakán. Ezen a javaslatainkban kiigazításokat tettünk az Önök kívánságainak figyelembevételével. Amit ésszerűnek találtunk, azt figyelembe vettük.

És természetesen, Elnök Úr, ismét emlékeztetem Önt a német kérdés megoldásának szükségességére, mert a következő, nem kisebb veszéllyel járó válságot a német kérdés okozhatja. És a lényeg az, hogy a válság ostobaság lenne, mint ahogy minden válság az.

Lezajlott a háború, két – pontosabban három – német állam jött létre,³⁹ amelyek a második világháború vége óta léteznek. Közöttük máris különleges kapcsolatok alakultak ki. De ezek a gazdasági és politikai kapcsolatok azért léteznek, mert a Német Demokratikus Köztársaság néhány szerződést helyettesítő szabályzat alapján irányítja a területén átmenő forgalmat, bár a mindennapi életben gyakorlatilag már működnek ilyen szerződések.

Emellett, mi és Önök, azaz külügyminisztereink, minden kérdésben egyetértettek. Az egyetlen megoldatlan kérdést a csapatok nyugat-berlini jelenléte jelenti; valójában nem is a csapatok jelenléte, hanem az, hogy ezek milyen nemzetiségű csapatok legyenek, és kinek az irányítása alatt álljanak, természetesen csak időlegesen állomásozva ott.

Nem tudjuk ezt mindketten megérteni? És kinek van szüksége arra, hogy a jelenlegi megoldatlan helyzet folytatódjon? Nem Önnek és nem az Önök népének. Ez nem érdekünk sem nekünk, sem Önöknek. Ez csak – megismétlem – a revansista erők érdekét szolgálja, akik nem akarják elismerni a hitleri Németország vereségével kialakult határokat és helyzetet. Csak az ő javukat szolgálja. Senki másét.

Az, aki ilyen politikának ad hangot – legyen az Adenauer⁴⁰ vagy bárki más –, nem különösebben fontos számunkra. De ha valaki realista nézeteket vall, ha Ön, Elnök Úr, elemzi a helyzetet, akkor a szíve mélyén Ön is kétségtelenül

³⁸ Andrej Andrejevics Gromiko (1909–1989) szovjet politikus, külügyminiszter 1957–1985.

³⁹ Hruscsov itt a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) és a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) mellett Nyugat-Berlinre utal. Ennek oka, hogy jogilag Nyugat-Berlin nem képezte az NSZK integráns részét, noha a gyakorlatban jóval kevésbé volt érzékelhető ez az elkülönülés.

⁴⁰ Konrad Adenauer (1876–1967) német kereszténydemokrata politikus, az NSZK kancellárja 1949–1963.

egyetért velem. Hogy nyilvánosan mit mond, az már más kérdés. De az nem abból fakad, hogy Ön miként értelmezi a helyzetet, hanem úgyszólván politikai megalkuvásból, abból a vágyból, hogy „ne sértse meg” szövetségését. De jobb volna, ha Önt a közvélemény meg nem sértése iránti vágy vezérelné, mert az megnyugvással szolgálna minden nép számára – beleértve az amerikai népet is –, megszüntetve ezzel a nemzetközi feszültség melegágyát Európá szívében. És képesek lennének ezt megszüntetni. Ha Önök és mi megegyezünk ebben a kérdésben, és mi akarjuk a megegyezést, ez nagy öröm lenne minden nép számára, mert a béke megszilárdítását jelentené.

Maradna a világban sok megoldatlan probléma, de a következő fontos dolog, és erről szeretnék beszélni Önnek, Kína problémája. Abnormális, hogy Kínának nincs helye az ENSZ-ben. Hasonló visszasságok már előfordultak a történelemben, de az élet megoldotta őket. Amikor Amerikában kitört és győzedelmeskedett a forradalom, az orosz uralkodó önféjűséget mutatva 26 évig nem ismerte el Amerikát. De ettől Amerika nem szűnt meg létezni. Így ez ostoba politika volt. Az Egyesült Államok ugyanilyen ostobán reagált.⁴¹ Azonban ez más korban történt. Ezért az Egyesült Államok körülbelül feleannyi ideig cselekedett ésszerűtlenül: az orosz uralkodó 26 évig, Önök 16 évig. De akkor az Egyesült Államok rájött, hogy oktanul viselkedett, és az Önök nagyszerű elnöke, Roosevelt vette a bátorságot, vállalta a felelősséget és bölcsességről tett tanúbizonyságot.

A világ népeinek szemében mind az Ön, mind pedig az országa tekintélyt nagyban növelné, ha olyan álláspontra helyezkedne, amely elősegítené, hogy Kína elfoglalja jogos helyét az ENSZ-ben. Ez csak akkor lehetséges, ha megértjük, hogy nem létezhet két Kína. Egyetlen, önmagára valamit adó ország sem engedheti meg magának, hogy területének egy részét, népességének egy hányadát elszakítsák tőle, és ez még inkább igaz egy nagyhatalom esetében. Ez Kína belügye, és hadd döntsék el ezt a kínaiak egymás között. Amikor Kína részt vett az ENSZ megalapításában, és amikor a Biztonsági Tanács állandó tagjává vált, akkor csak egy Kína volt. És ez az egy Kína létezik most is. Ha Kína ismét elfoglalja jogos helyét az ENSZ-ben, ha Önök megértik ennek szükségességét – és úgy gondolom, hogy Ön megérti ezt –, az jó volna, és jelentős hozzájárulás lenne a béke ügyéhez.

A leszereléstől lehetetlenség Kína nélkül megegyezésre jutni. Vannak félmillióis vagy annál is kisebb népességű országok, melyek tagjai az ENSZ-nek, és beleszólásuk van e nemzetközi szervezet munkájába. Izlandnak például 180.000 fő a népessége. Kínának 650 millió lakója van és nincs beleszólási joga. Tiszteljük az izlandi népet és a szándékaikat éppúgy, mint minden más

⁴¹Hruscsov itt a Szovjetunió létrejöttével kapcsolatos amerikai reakcióra utal.

népét. De a béke biztosításának szempontjából – még akkor is, ha ellentmondásosnak tűnik – egy nép és egy másik nép hozzájárulása – valós hozzájárulása – a béke ügyének biztosításához eltérő mértékű lehet.

Ezért helyes lenne megoldani Kína jogainak helyreállítását az ENSZ-ben; a népek elvárják ezt. És ez meg fog történni, csupán idő kérdése. Ezért, hogy ne húzzuk az időt, ha Ön megérti egy ilyen lépés szükségességét, akkor az ENSZ Közgyűlésének jelenlegi ülészekán a gyakorlatban is lehetséges lenne ennek a problémának a megoldása. Az, hogy ez mekkora elégedettséggel töltené el a világ közvéleményét, látható a minden nép érzéseinek kifejezéséből, mert ez tényleg valóságos lépés lenne a béke megszilárdításához és megerősítéséhez az egész világon.

Mi, a szovjet nép, valamint Ázsia és Európa népei, ismerjük a háborút. A háború gyakran átvonult területünkön. Amerika részt vett a két világháborúban, de ezek során nagyon kis veszteségeket szenvedett, és e háborúk eredményeként nagy nyereséget halmozott fel. Természetesen a monopolisták voltak azok, akik hasznot húztak, de a munkások, a dolgozó emberek is nyertek rajta valamit. A háború nem érintette az Egyesült Államok területét. Az amerikai emberek nem tapasztalták meg a pusztítást, a szenvedést, csak értesítést kaptak rokonaik haláláról. Most e válság alatt a háború Amerika ajtóin kopogtatott.

Ez a véleményem a válság lezajlása után. Meg akarom mondani Önnek, hogy ebben a válságban, mint minden rosszban – ahogy a mi közmondásunk mondja – van valami jó. A rossz hozott magával jót is. A jó az, hogy most az emberek kézzelfoghatóbban érezték a termonukleáris háború perzselő lángjának lehetőségét, és sokkal világosabban látják a veszélyt, amely akkor fenyegetik őket, ha a fegyverkezési verseny nem ér véget. És azt mondanám, hogy ami most történt, az különösen jól fogja szolgálni az amerikai népet.

Elnök Úr, hiszem, hogy Ön mint katonaviselt ember, illetve az Ön katonai vezetői megértik, hogy nem háborúra készültünk, amikor védelmi eszközöket szállítottunk Kubába. Ezek az eszközök nem az Egyesült Államok ellen irányultak, hanem Kuba biztonságát kívánták biztosítani. Valóban úgy gondolja, hogy a katonai kérdések megértésében olyan szűk látókörűek vagyunk, hogy ha az Egyesült Államok ellen háborúra készülődünk, akkor egy ilyen háborúhoz Kubát választanánk hídfőállásnak? Azzal a néhány ott lévő rakétával? Ostobaság. Kuba egyáltalán nem alkalmas nagy háborúban hídfőállásként, és nem lehet ilyen célokra használni, és természetesen soha senki nem szándéko-

zott így tenni. A megboldogult Dulles⁴² szavait idézve, azok csak az agresszor elrettentését célozták.

Véleményünk szerint a válságot kompromisszumok alapján, kölcsönös engedmények árán szüntettük meg. Ez meglepéssel tölt el bennünket. Szintén nagyra becsüljük az Önök együttműködését a válság megszüntetésében, és azt, hogy Ön megértette a kölcsönös engedmények és a kompromisszum szükségét annak érdekében, hogy megakadályozzuk, hogy a válság átlépje azokat a határokat, amelyek után a konfliktus atomháborúba torkollhat. A világ minden népe, az Egyesült Államok népe és a Szovjetunió népe éppen úgy, mint a világ többi népe, érdekelt ennek a válságnak a megszüntetésében. Ezt, úgy gondolom, különösen a kubai nép fogja nagyra értékelni, amelyet most biztosítottak, hogy határait tisztelni fogják, hogy nem fenyegeti földjét egy erősebb állam inváziója. Más szóval, a kubai népnek meglesz a régen várt lehetősége arra, hogy élvezze munkája gyümölcsét, valamint hogy az ENSZ alapokmányával összhangban – amely kimondja a más országok belügyeibe való be nem avatkozást, valamint egy állam függetlenségének és egységének tiszteletben tartását – biztosítva lesz függetlensége.

Ezek azok a gondolatok, Elnök Úr, amelyeket meg akartam osztani Önnel. Tudom, hogy sok problémát soroltam föl. Így, ha reggeli előtt nekifognánk, akkor sem oldanánk meg őket vacsoraidőre. Több időre lesz szükség, de meg kell őket oldani. Ezek a feladatok várnak a világra. És minél inkább halogatjuk e kérdések megoldását, annál inkább megjelennek majd ismeretlen szándékok, amelyek egy jövőbeli válságban végzetesek lehetnek. Ezért minél hamarabb távolítjuk el az úttorlaszt, a szél által elszórt fadarabokat, melyek a nemzetközi kapcsolatokban felgyülemlettek, minél tisztább lesz az út egymás kölcsönös és helyes megértéséhez, annál jobb.

Elnök Úr, Ön is átélte ezt a válságot. Számunkra is a Rubicont jelentette: vajon kössünk kompromisszumot, tegyünk engedményeket? Jogi szempontból az Ön követeléseinek egyáltalán semmilyen alapja sem volt. Ezért nagy volt a próbatétel, és ezért sok volt a tétovázás. De mindvégig hittük, hogy Önnek is vannak nehézségei, mert hogyan lehet az, hogy Ön ne tudná, hogy az USA megalapozatlan követelései a világot a katasztrófa veszélyének teszi ki. De úgy döntöttünk, hogy olyan kompromisszumos javaslatot teszünk, amely mind Önöknek, mind nekünk megfelel. Megkaptuk az Ön ígéretét, hogy nem fogják megtámadni Kubát, és másoknak sem fogják megengedni, hogy így tegyenek. E feltétel mellett eltávolítottuk Kubából az Ön által támadónak nevezett fegyvereket. Ennek eredményeképpen gyakorlatilag elértük azt a célt,

⁴²John Foster Dulles (1888–1959) amerikai republikánus politikus, külügyminiszter 1953–1959.

amelyet előzőleg védelmi eszközök szállításával szándékoztunk megoldani. Ez a kérdés kompromisszum és kölcsönös engedmények révén oldódott meg.

És ezt mi ésszerűnek tartjuk. A válság megszüntetésével kölcsönös megelégedéssel szolgáltunk egymás számára: Önök megígérték, hogy nem támadják meg és másoknak sem engedik megtámadni Kubát, mi pedig előálltunk azzal, hogy biztosítjuk az Egyesült Államokat arról, nem tervezünk semmi rosszat ellene, és hogy részünkről nem fenyegeti veszély az USA-t. Önök kétségtelenül birtokában vannak pusztító eszközöknek. De tudják, hogy nekünk is vannak ilyen eszközeink, és ezek más természetűek, mint azok a jelentéktelen eszközök, amelyek Kubában voltak. Fegyvereinket harcészültségi állapotba helyeztük. Ezek [a Kubában lévő fegyvereknél] sokkal veszélyesebbek voltak, és az USA-ra valamint szövetségeseire irányítottuk őket.

A kölcsönös megelégedés érdekében talán még önbecsülésünket is feláldoztuk. Kétségtelenül lesznek olyan firkászok, akik megállapodásunkkal kapcsolatban szórszálhasogatásba fognak bocsátkozni, és azt fogják feszegetni, hogy ki kinek tett nagyobb engedményeket. Részemről én azt mondanám, hogy mindketten engedtünk a józan észnek, és olyan ésszerű megoldást találtunk, mely lehetővé tette, hogy mindenki számára biztosítsuk a békét, beleértve azokat is, akik áskálódni próbálnak.

Így gondolkodunk mi erről a kérdésről.

Szeretném összefoglalni a fent elhangzottakat, és végezetül kifejezni a következő nézeteket azokkal a kérdésekkel kapcsolatban, amelyeket e levelemben érintettem.

Úgy gondolom, lehetséges lenne kiválogatni az általam felsorolt kérdések közül a legérettebbeket, azokat, amelyeket talán elő kellene készíteni a döntéshozatalra. Akkor lehetséges lenne találkozni, talán az ENSZ-ben vagy egy külön megszervezett találkozón. Megismétlem, olyan találkozóra gondolok, amely abban az esetben jönne létre, ha a problémákat döntésre előkészítették, és ha a találkozón alá lehet írni a megfelelő egyezményeket.

Különbözőképpen gondolkodunk az említett problémákról. Ezért szeretném megismerni az Ön álláspontját arról, hogy vajon Ön is úgy gondolja-e, hogy az általam felvetett kérdések egyike vagy másika megérett a döntésre. Ha nem tartja őket elég érettnek, akkor nincs szükség találkozóra, hiszen egy ilyen feltételekkel tartott találkozó nemcsak, hogy nem igazolná a népek reményét, de aggodalmat keltene bennük.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

13. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. november 3.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Szeretném megköszönni október 30-i levelét. Most a levelében említett problémák közül csak a Kubával kapcsolatosról szólok.

Ami a Kubába irányuló szállításokra vonatkozó karantént illeti, bizakodom, hogy az ENSZ-ben gyorsan megszülethetnek azok az intézkedések, amelyek lehetővé teszik a karantén felszámolását. Örömmel beleegyeztünk azon javaslatába, hogy az ellenőrzés feladatát a Nemzetközi Vöröskereszt vállalja magára. Ön természetesen értesült arról, hogy Castro miniszterelnök elutasította a Kuba területén folytatandó ellenőrzést. Komoly gondot jelenthet, ha kitart ezen álláspontja mellett. A Kubába irányuló szállítások tekintetében megértem az arra irányuló erőfeszítéseket, hogy a tengeren a szükséges lépéseket a Nemzetközi Vöröskereszt tegye meg, és remélem, hogy e szervezet sikerrel jár. Ugyanakkor a karantén fennállásának ténye Mikojan⁴³ úr segítségére lehet Castro miniszterelnökkel [fegyverek kivonásáról] folytatott tárgyalásai során.⁴⁴ Arra is szeretném felhívni figyelmét, hogy a dolgok megkönnyítése érdekében utasítottam New York-i küldöttségünket, hogy Kuznyecov urat, az Önök képviselőjét, tájékoztassák arról, hogy a következő napokban minden szovjet hajó ellenőrzés nélkül áthaladhat a karantén vonalán, és csupán az Önök *Bukarest* nevű hajójával szemben korábban már alkalmazott azonosítási eljárásnak vetjük alá őket.⁴⁵

Bízom benne, hogy sikerül gyorsan rendeznünk e sürgető kérdést, és az így kialakuló kedvezőbb légkörben áttérhetünk szélesebb körű kérdések megvitatására is. Ennek érdekében mindkettőnknek nagy erőfeszítéseket kell tennie.

Tisztelettel:

John F. Kennedy

⁴³Anasztasz Ivanovics Mikojan (1895–1978) szovjet politikus, a Minisztertanács első elnökhelyettese 1955–1965.

⁴⁴A Szovjetunióknak a fegyverek kivonásáról – éppenúgy mint azok elhelyezéséről – Fidel Castrot is meg kellett győznie. Ennek érdekében Anastasz Mikojan november 2-a és 26-a között Havannában tárgyalt a kubai vezetővel.

DOMINQUEZ, Jorge I.: „The @#\$%& Missile Crisis: (Or, What Was 'Cuban' about U.S. Decisions during the Cuban Missile?),” in: *Diplomatic History* 24.2 (Spring 2000): 305–315.

⁴⁵1962. október 25-én, miután a *Bukarest* nevű szovjet tanker azonosította magát, és mivel valószínűtlennek látszott, hogy a rakétákhoz visz felszereléseket, a hajót átengedték a karanténon.

14. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, [dátum nélkül]⁴⁶

Tisztelt Elnök Úr!

A Kuba körüli feszült helyzet megszüntetése céljából New Yorkban folytatott tárgyalásokon résztvevő képviselőnkől, V. Kuznyecovtól, éppen most kaptam azt az információt, hogy Stevenson úr⁴⁷ átadott neki egy listát azokról a fegyverekről, amelyeket Önök támadó jellegűnek tartanak. Attanulmányoztam a listát, és be kell vallanom, az, ahogy az amerikai fél megközelíti ezt a problémát, komolyan aggaszt engem. Egy ilyen lépést – őszintén megmondom – a helyzet nehezítésére irányuló szándékként értelmezek, mert valóban lehetetlenség támadó fegyverek közé sorolni olyan fegyvereket, amelyeket még a hadászati kérdésekben járatlan közkatonák is mindig védelmi fegyverekként emlegettek, a tisztokról nem is beszélve.

Nehezünkre esik megérteni, hogy mi célt szolgál egy ilyen lista bevezetése vagy ilyen követelések kinyilvánítása; mindenesetre a feszült légkör minél gyorsabb megszüntetésétől eltérő célja kell, hogy legyen. És ez olyan pillanatban történik, amikor a főbb kérdésekben már egyetértettünk Önökkel, és amikor már teljesítettük azt, amiben megállapodtunk: leszereltük a rakétafegyvereket; éppen most rakjuk őket hajóra, és hamarosan elszállítják őket Kubából. Ezért aggaszt nagyon az amerikai fél ilyen jellegű követelésekkel való előhozakodása; aggasztanak ennek lehetséges következményei abban az esetben, ha nem a szükséges ésszerű viselkedést tanúsítjuk.

Az Önök által benyújtott követelés, ahogy már mondtam, más célt szolgál, és – azt kívánom, Elnök Úr, hogy helyesen értse szavaimat – nem kapcsolataink javításához, hanem éppen ellenkezőleg, azok ismételt megromlásához vezetnek. Meg kellene érteni, és figyelembe kellene venni mindkét fél helyzetét, de anélkül, hogy túlterhelnénk és komplikálnánk kapcsolatainkat különösen olyan fontos pillanatban, amikor épp lépéseket teszünk egy súlyos feszültség megszüntetésének és a kapcsolatok normalizálásának érdekében.

Ez az oka annak, hogy megkérném Önt, Elnök Úr, fogadja megértéssel aggodalmunkat, tegyen lépéseket az Önök részéről aziránt, hogy ne nehezítse a helyzetet, és utasítsa képviselőit a létező feszültség megszüntetésére annak megfelelően, ahogyan nyilvánosan megegyeztünk. Ön kijelentette, hogy az Önök által támadó jellegűnek ítélt rakétákat el kell távolítani. Mi egyetér-

⁴⁶A levél valószínűleg 1962. november 4-én kelt.

⁴⁷Adlai Stevenson (1900–1965) amerikai demokrata politikus, ENSZ nagykövet 1961–1965.

tettünk. Ön cserébe garantálta, hogy az úgynevezett karantént azonnal megszüntetik, és hogy sem az Egyesült Államok, sem a nyugati félteke többi országa részéről nem fog sor kerülni Kuba megtámadására.

Teljesítsük tehát az elért megegyezést azért, hogy mindkét fél elmondhassa, teljesítette ígéretét, és a probléma megoldódott. Ha azonban utólagos követelésekkel állnak elő, az csak egy dolgot jelenthet, hogy a Kuba körül kialakult veszély megszüntetésével kapcsolatos nehézségek megoldatlanok maradnak. Ez azonban új következményekkel járhat.

Úgy gondolom, hogy Ön meg fog érteni engem. Önnek és nekem nyilvánvalóan nemcsak a jelenlegi feszültség maradványainak megszüntetésével kell foglalkoznunk, hanem más kérdéseket illetően is komoly tárgyalások előtt állunk. Akkor hát miért bonyolítsuk a helyzetet lényegtelen dolgokkal? Lehet, hogy vannak bizonyos megfontolások, de ezeket mi nem értjük. Úgy tekintünk az utólagos követelésekre, mint olyan kívánságra, amely kapcsolatunkban ismét a túlfűtöttség néhány nappal ezelőtti állapotát kívánja visszaállítani.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

15. John F. Kennedy levele Nyikíta Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. november 6.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Meglepődve olvastam tegnap kézhez kapott levelében, hogy úgy véli, a támadó jellegű fegyverekről New York-i képviselőjének átadott listával bonyolítani kívánjuk a helyzetet. Szándékunk éppen ellenkező volt, nevezetesen, ragaszkodni egy közismert listához, nem pedig új tényezőket felvetni. A rakétákon és a hozzájuk tartozó felszereléseken kívül csupán egyetlen jelentős tétel szerepel a listán, mégpedig a könnyűbombázók és felszerelésük. E tényező valójában nagy jelentőséggel bír számunkra.

A kubai ügy megoldása az október huszonhetedikén Önnek írt levelelem és az Ön október huszonnyolcadikai válaszan alapul. Bizonyára emlékszik, hogy október huszonhetedikéi levelemben „minden Kubában lévő, támadásra alkalmas fegyverrendszerrel” beszéltem. Bizonyára arra is emlékszik, hogy az október huszonkettedikei tv-beszédemben a közepes hatótávolságú rakéták mellett külön megemlítettem a „nukleáris fegyverek szállítására alkalmas sugárhajtású bombázókat” mint „az amerikai kontinens békéjét és biztonságát nyíltan fenyegető veszélyforrást.” Végül az október huszonharmadikai, a „Tá-

madó fegyverek Kubába szállításának tilalma⁴⁸„ című kiáltványom külön felsorolta a bombázórepülőgépeket. Kubával kapcsolatos levélváltásaink során e tények már köztudottak voltak, ezért számomra egyértelműnek tűnt, hogy levélváltásunk az IL-28-asokra is kiterjedt, mivel Ön azt vállalta, hogy eltávolítja az általunk támadó jellegűnek nevezett fegyvereket.

Levelében azt mondja – s ezzel egyetértek –, hogy ne bonyolítsuk lényegtelen dolgokkal a helyzetet. Biztosíthatom Önt, hogy az IL-28-asok kérdése számunkra nem lényegtelen dolog. Természetesen igaz az, hogy ezek a bombázók nem tartoznak a legmodernebb fegyverek közé, de minden kétséget kizáróan alkalmasak az Egyesült Államok vagy a nyugati félteke más országa elleni támadásra. Biztos vagyok benne, hogy az Ön katonái is úgy vélnék, hogy az efféle bombázók folyamatos kubai jelenléte jelentős katonai–védelmi intézkedéseket követelne meg az Egyesült Államok részéről. Ezért, ha józanul gondolkodunk, ezeket a fegyvereket támadásra alkalmasnak kell tekintenünk. De többről van itt szó, Miniszterelnök Úr. E bombázók képesek nukleáris fegyvereket távoli célpontokhoz eljuttatni, és a kubai sziget pusztá védelméhez semmivel sincs rájuk nagyobb szükség, mint a rakétákra. Így a jelen körülmények között tartós jelenlétük továbbra is fenntartaná a kialakult súlyos feszültséget, és elszállításuk – véleményem szerint – elengedhetetlen a jelenlegi válság lezárására irányuló lépéshez.

Nem egészen világos számomra, hogy azon a listán, amelyet Stevenson nagykövet átadott Kuznyecov úrnak, melyek azok a tételek, amelyek ellen Ön kifogást emelt. Biztosíthatom Önt arról, hogy nem kívánok nehézségeket okozni Önnek az általunk támadó jellegűnek tekintett fegyverek meghatározásának tág értelmezésével. Utasítani fogom New York-i képviselőmet arra, hogy azonnal tanácskozzon Kuznyecov úrral, és amennyire csak lehetséges, legyen rugalmas, és minden jogos panasz esetén tegyen engedményeket, hogy ezáltal gyorsan megtaláljuk azt a megoldást, amely lehetővé teszi megállapodásunk megvalósítását. Teljes mértékben egyetértek azzal a kijelentésével, hogy haladéktalanul számoljuk fel a közvetlen válságot, és biztosíthatom Önt arról, hogy mi csak olyan dolgokhoz ragaszkodunk, amelyek közvetlenül szükségesek ahhoz, hogy e kérdésben haladást érzünk el. Annak érdekében, hogy egyértelművé váljék álláspontunk, úgy gondolom, azzal kell folytatnom, hogy megpróbálom Önrel ismertetni azokat az érzéseket, amelyeket mi itt az Egyesült Államokban az egész ügy iránt táplálunk.

⁴⁸„Proclamation 3504: Interdiction of the Delivery of Offensive Weapons to Cuba, October 23, 1962,” in: *Public Papers 1962*. 809–811.

A jelenlegi események súlyos megrázkódtatást jelentettek országaink kapcsolatában. Lehetséges azt állítani, ahogyan Kuznyecov úr mondta McCloy⁴⁹ úrnak, hogy a Szovjetunió nem köteles tájékoztatni bennünket egy harmadik országban folytatott tevékenységéről. Számomra elfogadhatatlan ez az álláspont; e lépés nemcsak féltekénk egészségének biztonságát veszélyeztette, de tágabb értelemben veszélyes kísérlet volt a világban kialakult status quo megváltoztatására is. Az ilyen titkos tevékenység kockázatosnak és indokolatlanul tűnik számomra. Bárhogyan ítéljük is meg az eseményeket, ez esetben nemcsak annyi történt, hogy az Önök lépései titkosak voltak. Az Önök kormánya újra és újra biztosított bennünket arról, hogy mit nem tesz; ezek az ígéretek a legmagasabb szintről érkeztek, de hamisnak bizonyultak.

Itt nemcsak a TASZSZ szeptemberi cikkére, hanem az Önök kormányának legmagasabb szintjéről kormányunk legfelső köreihez a mindaddig bizalmas üzenetek továbbítására használt csatornákon keresztül érkező információkra is gondolok.⁵⁰ Ezeken a csatornákon keresztül kifejezetten értésünkre adták, hogy Kubában egyetlen olyan rakétát sem helyeznek el, amely hatótávolsága folytán képes lenne elérni az Egyesült Államokat. Mint tudja, ezekben az ígéretekben bízva megpróbáltam megfékezni országunkban azokat, akik felhívták a figyelmet a kubai események alakulására. Ennek következtében mély és veszélyes megrázkódtatást jelentettek előbb kormányom, majd az egész nemzet számára a támadó jellegű fegyverek telepítésének félreérthetetlen fényképes bizonyítékai.

A megrázkódtatást követően – melyre megfontolt, de szükséges lépéssel válaszoltunk – úgy hiszem, létfontosságú lenne, hogy a bizalmat valamelyest helyreállítsuk a kettőnk közti kommunikációban. Ha a két nukleáris nagyhatalom vezetői nem tudják viszonylag pontosan megítélni a másik szándékait, akkor nemcsak országaink, de az egész világ a súlyosbodó veszélyek korába lép.

Ezért remélem, haladéktalanul fel fogja ismerni, hogy amikor a rakéták és a bombázók, valamint teljes kiegészítő felszerelésük eltávolításáról beszélünk, akkor nem bonyolítani kívánjuk a helyzetet, hanem egyszerűen csak megismételjük az október huszonhetedikéi és huszonnyolcadikai megegyezé-

⁴⁹John Jay McCloy (1895–1989) amerikai ügyvéd, üzletember, politikus, Kennedy elnök leszerelési tanácsadója, a kubai válság rendezését célzó New York-i tárgyaláson az Egyesült Államok egyik képviselője.

⁵⁰Itt elsősorban az elnök öccse, Robert Kennedy illetve Georgij Bolsakov között fenntartott kapcsolatról van szó, amelyet a levelek továbbítása mellett egyéb szóbeli üzenetek átadására is használtak.

Georgij Bolsakov szovjet diplomata, a Szovjetunió washingtoni nagykövetségének tanácsadója, KGB ügynök, és a *Szovjetunió* című lap főszerkesztője.

sünk tartalmát. Továbbra is kitartok az október huszonhetedikéi levelem azon ígérete mellett, miszerint „szavatoljuk, hogy Kubát nem éri támadás.” Ezt az ígéretet országomban máris támadások érték, és honfitársaim részéről valószerűleg további kritikák kereszttüzébe fog kerülni. A bombázók és a rakéta-rendszer ellenőrzés mellett történő elszállítása, illetve újbóli Kubába telepítésük ellen adott garancia az, ami megegyezésünk értelmében minimálisan szükséges ahhoz, hogy ezeket az ígéreteket betartsuk.

Miniszterelnök Úr, nyíltan hangsúlyoznom kell, hogy e kérdés tekintetében még egy olyan nehézséggel nézünk közvetlenül szembe, amely igen súlyossá válhat, ez pedig a folyamatos kubai ellenőrzés. Az Önök képviselői úgy nyilatkoztak, mintha e probléma megoldása a Castro-kormány feladata lenne. Azonban a támadó jellegű fegyverek hiányának folyamatos ellenőrzése az Egyesült Államok, illetve e félteke többi országa számára alapvető biztonsági garanciát jelent, valamint határozott feltétele annak, hogy végrehajtsuk azokat az intézkedéseket, amelyekben megegyeztünk. Sajnos, azt kell mondanom, hogy a szeptemberi és októberi kubai események meggyőzően bizonyították az ellenőrzés fontosságát.

Egyelőre a saját ellenőrzési módszereinkre kell hagyatkoznunk,⁵¹ és ennek az ellenőrzésnek a jövőben is folytatódnia kell, amennyiben reményeinkkel ellentétben nem találunk jobb és tartósabb módszert. Úgy véljük, nagy felelősséget ró az Önök kormányára annak biztosítása, hogy az Önök által Kubába szállított fegyvereket nem használják azon ellenőrzések megakadályozására, melyek a megbízható adatok összegyűjtése miatt nemcsak mindkettőnk számára, de a válság megoldása érdekében is fontos. Például nagy jelentőséggel bírt számomra, hogy a múlt héten bejelentettem, a rakéták leszerelése megkezdődött.

Végezetül hosszabb távú kérdésekről is szeretnék néhány szót szólni. Úgy gondolom, mindkettőnkben tudatosulnia kell, hogy e féltekén – mindaddig, amíg Kuba a Szovjetunió előretolt katonai bázisa marad – mindannyiunk számára nehézséget jelent Kubához fűződő kapcsolataink javítása. Jelenlegi lépéseinket a támadó jellegű fegyverek kérdésére korlátoztuk, de úgy érzem, annak megfontolása is fontos lehet az Ön számára, hogy vajon számolhatunk-e a kubai probléma tényleges normalizálásával mindaddig, amíg nagyszámú katonai szakértő és jelentős mennyiségű, szovjet irányítás alatt álló fegyverrendszer és kommunikációs központ marad Kubában, fenntartva ezzel annak lehetőségét, hogy gyorsan és titokban ismét támadó fegyvereket szállítsanak Kubába. Ezért úgy gondolom, hogy sok igazság van abban az október 26-i le-

⁵¹Azaz folytatni kell az U2-es kémrepülőgépek felderítő tevékenységét Kuba fölött.

velében kifejtett következtetésben, mely szerint az invázióellenes kötelezettségvállalásunk megvalósulása után Kubának többé már nem lesz szüksége az Önök katonai szakértőire. Ez megfelelő módja annak, hogy a Kubával kapcsolatos nehézségek megoldásában előbbre lépünk. Különösen ebben az összefüggésben remélem, meg fogja érteni, hogy elsődleges fontosságot kell tulajdonítanunk annak a személyes garanciavállalásának, melyben megígérte, hogy Kubában nem fognak tengeralattjáró-bázist létrehozni.

Úgy vélem, hogy Kuba és féltekénk többi országa között nem normalizálódhatnak a kapcsolatok mindaddig, amíg Kuba idegen katonai bázis szerepében tetszeleg, és amíg testvérmemzeteivel szemben nem fogadja el a be nem avatkozás békés politikáját. Ezek a szélesebb körű nehézségek csak a probléma későbbi szakaszához tartoznak, de azért remélem, hogy alaposan megfontolja, átgondolja őket.

Azban ismételten kijelentem, hogy a jelen helyzetben elengedhetetlen a rakéták és a bombázók, valamint ezek kiegészítő felszereléseinek kivonása megfelelő ellenőrzés mellett, illetve a jövőbeli folyamatos ellenőrzés megfelelő módjának kidolgozása. Ez az első szükséges lépés a válság felszámolásához és ahhoz, hogy olyan új lehetőségek nyíljanak meg előttünk, amelyeken keresztül a bizalom helyreállítására és a béke érdekében megoldandó többi kérdés megtárgyalására törekedhetünk.

Tisztelettel:

John F. Kennedy

16. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, [dátum nélkül]⁵²

Tisztelt Elnök Úr!

Szeretném kifejezni megelégedettségemet azzal kapcsolatban, hogy a kölcsönösen vállalt kötelezettségeket mind Önök, mind mi végrehajtuk. Elmondható, hogy bizonyos kedvező eredményeket már most látni. Nagyra értékeljük a probléma iránt tanúsított megértését és együttműködését az általunk vállalt kötelezettségek végrehajtásában. Mi a magunk részéről mindig tiszteletben tartottuk kötelezettségeinket. És szeretném tájékoztatni Önt, hogy mind a rakéták, mind a robbanófejek szétszerelésével és elszállításával kapcsolatos kötelezettségeinket már teljesítettük.

⁵²A levél valószínűleg 1962. november 11-én kelt.

Nagya értékeljük, hogy sikerült megállapodásra jutnunk, és hogy Ön úgy tekint a kölcsönösen elfogadható feltételekre, mint amelyek biztosítják, hogy valóban végrehajtjuk kötelezettségeinket. Az, amit a tárgyalások során sikerült képviselőinken – Kuznyecovon, McCloyon és Stevensonon – keresztül elérni, továbbá az e tárgyalások folyamán megvalósult együttműködés jó dolog. Ugyanez elmondható a rakétákat Kubából elszállító hajóink kapitányai és a megfelelő amerikai hajók közti együttműködésről. Ez nagyon jó. Olyan benyomást kelt, hogy Önök is együtt szándékoznak működni a megmaradt feszültség megszüntetésében, amely még tegnap is nagyon veszélyes volt mind népeink, mind a világ más népei számára.

Tehát ha abból az egyetértésből indulunk ki, melyet Ön az október 27-i levelében, mi pedig az október 28-i válaszukban juttattunk kifejezésre, akkor mi, a szovjet fél, eleget tettünk kötelezettségünknek, és ezáltal megteremtettük a karibi térségbéli feszültség teljes megszüntetésének lehetőségét. Következésképp Önökön a sor – Önöknek kell pontosan végrehajtaniuk a vállalt kötelezettségeiket. Arra gondolunk, hogy az Egyesült Államok azon hosszú távú kötelezettségvállalása mellett, hogy nem támadja meg Kubát, és hogy a nyugati félteke többi országát is megakadályozza ebben, az a legfontosabb elvárás, hogy erkölcsi elégtételt adjunk a világ közvéleményének, és biztosítsuk a népek nyugalmát. E cél eléréséhez pedig az Önök részéről szükséges megszüntetni az úgynevezett karantént, és természetesen felhagyni Kuba felvezetésével és légtérének megsértésével. Ha ez folytatódik, az aláássa az abba vetett hitet, hogy Önök teljesítik kötelezettségeiket, ami csak szomorúsággal töltheti el a világot, és amely visszavetne bennünket abba a helyzetbe, ahová nem szabad visszatérnünk egy ilyen veszélyes helyzet felszámolása után. Nem beszélve arról a tényről, hogy ez akadályt jelentene számunkra a jövőben.

Jelen pillanatban – erről meg vagyunk győződve – előre kell tekintetünk, és az eddig történelemből, valamint a két fél azt követő erőfeszítéseiből származó pozitívumokból le kell vonnunk a megfelelő tanulságot. Ezért úgy gondoljuk, hogy kialakulóban vannak a feltételek ahhoz, hogy egyetértésre jussunk a nukleáris fegyverek, valamint mindenfajta nukleáris fegyverkísérlet betiltása és minden megoldást igénylő kérdés terén. Önök máris befejezték a kísérleteiket, és valószínűleg mi is befejezzük őket novemberben vagy legkésőbb az év vége előtt.

Szükséges elgondolkodni a világ tartós biztonságát biztosító lépések kérdésén is. Ezzel kapcsolatban nagy fontosságot tulajdonítunk az Ön azon kijelentésének, hogy az USA kész támogatni egy meg nem támadási szerződést a NATO és a Varsói Szerződés országai között. De az alapvető kérdés természetesen a leszerelés, az országok teljes hadigépezetének megsemmisítése marad. További biztosítékként célszerű lenne visszatérni azokhoz az általunk

korábban tett javaslatokhoz, amelyek a repülőtereken, fontosabb tengeri kikötőkben, vasúti csomópontokban, főútvonalakon kölcsönösen felállítandó ellenőrzőpontokról szóltak. Ez kizárná a meglepetésszerű támadás lehetőségét abban az esetben, ha valamelyik fél nem viselkedne őszintén, és támadás céljából össze akarná vonni katonai eszközeit és csapatait. Pontosán ezt szorgalmazza [U] Thant úr legutóbbi javaslata.

Magától értetődik, hogy a német békeszerződés kérdése még megmarad, és ennek megoldása elkerülhetetlen. Mi több, az, amit mi és Önök átéltünk, még sürgetőbbé teszi e kérdés gyors megoldását.

Nem nevezem meg a többi megoldatlan kérdést – sok van belőlük –, hanem csak azokat a főbb problémákat, amelyek megoldásától nagyban függ a világ sorsa.

Most pedig beszéljünk arról a kérdésről, amely, mint állítja, aggasztja Önt – nevezetesen az IL-28-as repülőgépekről, amelyeket Ön támadó fegyvereknek tart. E kérdést illetően már tisztáztuk álláspontunkat, és úgy gondolom, azzal nem lehet nem egyetérteni. Ha azonban Ön mégse értene egyet – és ehhez minden joga megvan –, kérdezze meg saját hírszerzését, és válaszoljanak nek a tények és nem találgatás alapján. Ha tényleg tudnak valamit, akkor meg kell mondaniuk Önnek az igazat, nevezetesen, hogy az IL-28-asokat már régóta nem gyártják, és fegyveres erőinknél már régen nem használják. És ha néhány repülőgép még használatban van, és bizonyos mennyiséget belőlük Kubába vittünk, akkor annak az Önök múlt évi tevékenysége az oka, amikor is megnövelték [katonai] költségvetésüket, és behívták tartalékosaikat. Mi a magunk részéről kénytelenek voltunk válaszlépéseket tenni, és elhalasztani e repülőgépek használatból való kivonását is.

Ha Önök nem cselekedtek volna így, az IL-28-asok már nem léteznének, mert hulladék lett volna belőlük. Hát ilyenek ezek a „félelmetes támadó fegyverek.” Ha a hírszerzése tárgyilagos, akkor ezekről a 12 éves repülőgépekről helyes értékelést kell Önnek adnia, és jelentenie kell Önnek, hogy ezek nem képesek támadó feladatok végrehajtására. Csak azért telepítettük őket Kubába, mert a kubai területről kilőtt védelmi rakéták fedezése mellett a parti védelem mozgatható eszközeiként használhatóak. Nem repülhetnek azonban e fedezeten túl, mert akár egy modern légvédelmi eszköz, akár egyszerű, hagyományos tüzérség azonnal megsemmisítené őket; nem is beszélve a vadászgépekről, melyekkel szemben teljesen védtelenek. De ezt nemcsak a hírszerzésnek, hanem minden katonai kérdéssekkel foglalkozó embernek tudnia kellene.

Mindazonáltal megértéssel tekintünk aggályaikra, de mi a magunk részéről osztjuk a kubai kormány azon kívánságát, hogy olyan védelmi fegyverekkel rendelkezzenek, amelyek megengednék nekik, hogy megvédjék országuk területi egységét.

Ezért ha megértéssel fogadná ezt, és ha más kérdések terén egyetértünk a kölcsönösen vállalt kötelezettségek végrehajtását illetően, akkor az IL-28-asok kérdése is nehézség nélkül megoldható.

És hogy szerintünk ez az együttműködés hogyan valósulhatna meg, és mi segítené elő e kérdés megoldását?

Kijelentjük Önnek, hogy ezeket a bombázókat csak a mi pilótáink vezetik. Ezért ne tartsanak attól, hogy az Egyesült Államoknak vagy a nyugati félteke többi országainak kárára használják őket. És minthogy Ön és nyugati szövetségesei kötelezettséget vállaltak arra, hogy nem támadják meg Kubát, ezért nem tűnik úgy, hogy ezek a fegyverek bármi veszélyt jelenthetnek az Önök számára. Mi több, tudatában vagyunk annak, hogy Önök milyen katonai eszközöket birtokolnak. Ha az ellenség ilyen fegyverekkel fenyegetne bennünket, mi semmibe vennénk a veszélyt, mert semmilyen nyugtalanságot nem okoznának számunkra.

De mert Ön azon aggodalmának adott hangot, hogy ezek a fegyverek valamiféle veszélyt jelenthetnek az Egyesült Államok vagy a nyugati félteke azon országai számára, amelyek nem rendelkeznek megfelelő védelmi eszközökkel, garanciaként kijelentjük, hogy azokat a repülőgépeket csak a mi pilótáink vezetik, és ezért semmilyen aggodalmat sem kellene táplálniuk amiatt, hogy bármely állam kárára használnák fel őket.

Mint ahogy Ön is megbizonyosodott róla, eltávolítottuk a rakétákat, elszállítottunk minden más rakétaéhoz kapcsolódó dolgot, minden használatukhoz szükséges felszerelést és a rakétákat kezelő személyzetet is. Most, hogy a rakétákat eltávolítottuk, az IL-28-asok fölötti vita értelmetlenné vált, mivel ezek – mint ahogy már mondtam – jelenleg, nem is szólva a jövőről, harci fegyverekként értéktelenek. Egyezzzünk meg ebben a kérdésben is, szüntessük meg a feszültséget, teljesítsük az üzeneteinkben tett kölcsönös ígéreteket. Nem fogunk ragaszkodni ahhoz, hogy azok a repülőgépek tartósan Kubában maradjanak. Ebben a kérdésben nekünk is megvannak a nehézségeink. Ezért becsületszavunkat adjuk, hogy az IL-28-as repülőgépeket a hozzájuk tartozó személyzettel és felszerelésekkel együtt el fogjuk távolítani, bár nem most, csak később. Valamikor később szeretnénk megtenni, amikor úgy ítéljük, hogy a körülmények megérték az eltávolításukra. Értesíteni fogjuk Önt.

Úgy gondolom, egy ilyen alapon kötött megállapodás lehetővé teszi számunkra a fennálló feszültség teljes megszüntetését, és azon feltételek megteremtését, melyek biztosíthatják, hogy az élet visszatérhessen normális medrébe. Azaz megszüntetjük a blokádot, a felek ígéreteit az ENSZ-en keresztül a megfelelő dokumentumban rögzítjük, garantálva Kuba meg nem támadását és szuverenitásának szigorú betartását, megfigyelőpontokat létesítünk a karib-tengeri országokban azért, hogy másik ország kárára se egyik, se másik fél ne kezdjen bármilyen váratlan cselekedetbe.

Ez lenne a legjobb megoldás, amely elvárható; különösen figyelembe véve azt a feszültséget, amelyet átélünk, és azt a szakadékot, melynek szélére sodródtunk. És én hiszem, Elnök Úr, hogy Ön is tudatában van annak, milyen közel állunk a szakadékhoz. De Önök és mi egyaránt bölcsen és józanul értékeltük a helyzetet, és önuralmat gyakoroltunk. Hadd nyugtassuk meg teljesen a nyilvánosságot.

A történetek most újabb nagy erőfeszítésre sarkallanak bennünket annak érdekében, hogy ilyen eseményeket ne engedjünk megisméltődni, mert ha ez alkalommal sikerült is kiutat találni egy veszélyes helyzetből, legközelebb talán nem sikerül biztonságosan kibogozni a csomót. És az a csomó, amelyet most bogoztunk ki, igen szorosra volt húzva, majdnem a kibogozhatatlanságig.

Megértést mutattunk egymás álláspontja iránt, és a világ minden népének meglegedésére kölcsönös engedményekkel kilábaltunk egy kritikus helyzetből. Örvendeztessük meg a világ minden népét, és mutassuk meg, hogy ez a konfliktus már a múlté – normalizáljuk a helyzetet! És jó volna, ha Önök minden erőfeszítést megtennének annak érdekében, hogy a rendezés teljes legyen, valódi normalizálás. Mindezt szükséges megtenni az összes nemzet érdekében, és ez hatalmunkban áll.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

17. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. november 14.⁵³

Nagy meglegedéssel olvastam az Egyesült Államok elnökének válaszát, és egyetérték az elnök által kifejezett nézetekkel. Külön öröm számomra, hogy úgy tűnik, mindkettőnkben megvan ugyanaz a vágy a feszültség felszámolására és a helyzet normalizálására annak érdekében, hogy felszabadítsuk kezünket a szokásos munkavégzésre és a megoldásra váró kérdések rendezésére. És ez nagyrészt a kettőnk – a világ két legnagyobb, a béke iránti különleges felelősséggel más országoknál nagyobb mértékben terhelt hatalma – közötti megállapodáson múlik.

⁵³A levélről hiányzott a megszólítás.

Az IL-28-asoknak az említett 30 napon belüli kivonása egyáltalán nem jelent nagy problémát.⁵⁴ Mégis, ez az időszak valószínűleg nem lesz elegendő. Amint már szóbeli üzenetemben is elmondtam, biztosíthatom az Elnök Urat, hogy ezeket a repülőgépeket az összes felszereléssel és az egész személyzettel együtt kivonjuk Kubából. Ez két-három hónap alatt megoldható. Számomra és országom számára is nagy megkönnyebbülést jelentene, ha a karibi térségben kialakult feszült helyzet a lehető leghamarabb megszűnne. Arra gondolok, amit már említettem, nevezetesen, hogy azonnal meg kell szüntetni a karantént, vagyis a blokádot; leállítani az amerikai repülőgépek Kuba feletti repüléseit; írásban rögzíteni az Elnök Úrral október 27-én és 28-án váltott üzeneteinkből következő kölcsönös kötelezettségvállalásokat, és ennek érdekében az ENSZ ügyvivő főtthkárának és képviselőinek részvételével elkészíteni a megfelelő dokumentumot. Ez most a legfontosabb.

Bizonyára megérti, hogy nem kis nehézséget jelent számunkra bejelenteni az IL-28-asok kivonását akkor, amikor az Önök repülőgépei Kuba fölött repülnek. Nincs kétségem afelől, hogy Ön – éppúgy, mint a kubai kormány – megérti, hogy az ilyen akciók a kubai kormány szuverenitásának megsértését jelentik. Ezért ésszerű lenne, ha e tekintetben is megteremténék a helyzet normalizálásának feltételeit. Ez nagymértékben megkönnyítené számunkra, hogy eleget tegyünk az Ön kívánságának, és sietessük az IL-28-as repülőgépek Kubából való kivonását.

A fentiek megvalósításával és bejelentésével országom számára kedvezőbb körülményeket teremtenék az IL-28-as repülőgépek kivonási ütemének kidolgozását illetően.

Köztudott, és erre jogosan felhívták a figyelmünket, jelen pillanatban a legnagyobb problémát az jelenti, hogy mi már kivontuk a rakétákat és a rakétafejeket Kubából, vagyis teljesítettük ígéretünket, az Egyesült Államok azonban nem tesz eleget kötelezettségeinek. A karantén továbbra is fennáll, az amerikai repülőgépek folytatják repüléseiket Kuba fölött, és az Egyesült Államok ígéreteit rögzítő megállapodás sem született meg. És mindez figyelő, mégpedig erősen figyelő fülekre talál. Nehéz magyarázatot találnunk a dolgok ilyen igazságtalan alakulására. A rakéták és a rakétatöltetek kivonása utáni végső lépés megtétele érdekében meg kell szüntetni a karantént, le kell állítani az amerikai repülőgépek repüléseit Kuba fölött, és a felek kölcsönös köte-

⁵⁴Itt Hruscsov Kennedy elnök november 12-i szóbeli üzenetére válaszol, melyben az amerikai fél közölte, hogy amennyiben a szovjet fél – akár nyilvánosan, akár bizalmasan – szavát adja arra, hogy 30 napon belül kivonják az IL-28-as repülőgépeket Kubából, akkor a karantént azonnal felszámolják.

Kennedy–Khrushchev Exchanges 76, 1962. november 12.

lezettségvállalását az ENSZ közreműködésével a megfelelő dokumentumban rögzíteni kell.

Nehéz megmondani, hogy az ENSZ-megfigyelőállások kérdésében milyen konkrét megállapodás lehetséges. Mindesetre a kubai kormányhoz hasonlóan már kifejeztük azon kívánságunkat, hogy ezzel kapcsolatban megállapodásra jussunk. Ha e megfigyelőállások létesítése az Egyesült Államoknak érdekében áll – és úgy gondolom, érdekében kell, hogy álljon –, akkor bölcs dolog lenne megegyeznünk. Úgy vélem, a kubai kormány nem fog tiltakozni az ENSZ-megfigyelőállások ellen, feltéve természetesen, hogy Kubát egyenlő félként kezelik, és szuverenitását tiszteletben tartják. Mindez azt jelenti, hogy a kölcsönösség elvének megfelelően a karibi térség más országaiban, valamint az Egyesült Államok megfelelő területein is hasonló ENSZ-megfigyelőállások létesülnek.

Megérti, Elnök Úr, hogy mivel egyetlen ország sem vállalhat egyoldalú kötelezettségeket, a kölcsönös kötelezettségvállalás bölcs dolog volna.

Már említettem, hogy az országaink között zajló leszerelési tárgyalások keretében talán szükséges lesz visszatérni azon javaslatunkra, hogy a repülőtereken, a nagyobb tengeri kikötőkben, vasúti csomópontokban és országutakon létesítsünk megfigyelőállásokat, azért, hogy a világ minden országa számára garantáljuk, hogy egyetlen ország se vonhassa össze csapatait, vagy készenlhesen fel egy másik ország megtámadására vagy megszállására titokban. Ez bölcs dolog volna, nekünk tetszik.

Ha a karibi térségben és az Egyesült Államok határos területein létesítendő ENSZ-megfigyelőállások kérdésében megfelelő utasításokat adna képviselőink, McCloy-nak, Stevenson-nak és a többieknek – a mi képviselőink már rendelkeznek ilyen tartalmú utasítással –, és ha meg tudnánk egyezni, akkor mindezt nyilvánosságra lehetne hozni. Ebben az esetben megszűnnének az IL-28-as repülőgépek kivonásának bejelentése körüli nehézségek, így a kivonás pontos dátumát is megnevezhetnénk. E dátum valószínűleg sokkal közelebbi lesz, mint azok, amelyeket eddig említettem, de talán még annál is közelebbi lesz, mint amelyeket Ön említett.

Ezért kellene megtennünk a végső lépéseket ebben az irányban. Akkor tényleg elvághatnánk a túl szorosra kötött csomót, és annak elvágásával normalizálhatnánk a kapcsolatokat, amire népünk – és biztos vagyok benne, hogy az Önök népe is – vágyik.

Megengedem magamnak, hogy egyéb véleményemet is kifejezzem, és hiszem, hogy nem fog megsértődni, és nem fogja úgy vélni, hogy túlságosan beleavatkozok belügyeikbe. Az éppen most lezajlott szenátusi, képviselőházi és kormányzóválasztás az Ön egykori, de nyilvánvalóan a következő elnökvá-

lasztásra készülő riválisának vereségével végződött.⁵⁵ Figyelemreméltó, hogy a választás eredményekét pont azok a jelöltek szenvedtek vereséget, akik – ha használhatom ezt a kifejezést – a legharciasabb beszédeket tartották.

Ez azt mutatja, az amerikai nép már érzi, hogy ha a fegyverkezési verseny tovább folytatódik, ha nem találunk ésszerű megoldást és nem jutunk egyetértésre országaink között, akkor népeink még erősebben fogják érezni a term nukleáris háború félelmetes katasztrófájának veszélyét.

Ne tartsuk hát világszerte bizonytalanságban a békeszerető embereket, adjunk nekik örömteli megnyugvást. A karibi csomó elvágásával azonnal jobb helyzetet teremtenénk, és megerősítenénk a népek reményét abban, hogy más megoldásra váró kérdésekkel is megbirkózunk. A népek bölcsességet várnak tőlünk, elsősorban országainktól. Természetesen országaink nem képesek mindenre, mégis abban az értelemben minden rajtunk múlik, hogy a kölcsönös megértés megteremtése döntő fontosságú lesz. Szükségtelen bizonygatni, hogy ez más népek meglegedését is szolgálja. És ezen egyezség megkötése után még a korábban különösképpen elégedetlenkedőknek is egyet kell érteniük velünk abban, hogy nincs más út, a békéhez vezető út a legbölcsebb, és ez az egyetlen módja annak, hogy minden nép elérhesse célját.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

18. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz⁵⁶

Washington, 1962. november 15.

Örömmel vettem az IL-28-asok kivonásáról szóló megállapodásunk megerősítését. Most már csak az időpontban kellene megegyoznünk.

Hadd tekintsem át az én október huszonhetedikéi levelemben és az ön október huszonnyolcadikai levelében vállalt kötelezettségeinket. Ön beleegyezett abba, hogy kivonja az általunk támadó jellegűnek nevezett fegyverrendszereket, és hogy megfelelő biztosítékok mellett megakadályozza az ilyen fegyverek további Kubába szállítását. Mi a részünkről pedig vállaltuk, hogy

⁵⁵Utalás Richard Nixon (1913–1994) republikánus párti politikusra, Kennedy ellenfelére az 1960-as elnökválasztáson. Nixon az 1962-ben a Kalifornia kormányzói tisztségéért folytatott küzdelemben maradt alul.

⁵⁶E levél eredetileg szóbeli üzenet formájában hangzott el, mivel azonban Dobrynin nagykövetnek az üzenet írott változatát is átadták, gyakorlatilag levélként funkcionált. A fenti okból mind a megszólítás, mind Kennedy elnök aláírása hiányzik a dokumentumról.

felszámoljuk az érvényben lévő karantént, és hogy Kuba megtámadása ellen garanciát adunk. Ígéreteink teljesítése két feltételre alapult. Az első az volt, hogy a fegyverrendszereket „az ENSZ megfelelő felügyelete és ellenőrzése mellett” elszállítják, a második pedig, hogy „ezen kötelezettségek végrehajtásának és folyamatosságának biztosítására az ENSZ-ben kidolgozzák a megfelelő rendelkezéseket.”

Nem tudom elfogadni azon kijelentését, mely szerint Önök teljesítették kötelezettségeiket, mi azonban nem. Hadd elevenítsem fel, hogy mi történt. Önök bizonyos számú rakétát kivontak Kubából – de nem az ENSZ ellenőrzése mellett –, bár valóban együttműködtek olyan intézkedésekben, amelyek lehetővé tették számunkra, hogy meglehetősen biztosak legyünk abban, hogy negyvenkét rakétát eltávolítottak Kubából.⁵⁷ Azonban az ENSZ nem ellenőrizte, hogy más rakéták nem maradtak-e ott, és valóban rengeteg szóbeszéd kering arról, hogy ezeket barlangokba és egyéb helyekre rejtették. Nekünk pedig nem áll módunkban, hogy megnyugtassuk azokat, akik aggódnak e szóbeszéddek miatt. Az IL-28-asok még mindig Kubában vannak, és e tény féltékenk minden lakosát mély aggodalommal tölti el. Így tehát az Önök kötelezettségvállalásának három meghatározó elemét – az IL-28-asok kivonását, az ellenőrzések megszervezését és a visszaszállításuk elleni garanciát – még nem teljesítették.

Feltételezzük, hogy a nehézségek egy részét talán Kuba okozza. Az ENSZ főtítkáranak nem engedték meg, hogy a vele Kubába utazott szakemberek számára megtegye az előkészületeket a támadó jellegű fegyverek kivonásának ellenőrzése céljából; a kubai kormány nem egyezett bele, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt helyszíni ellenőrzést gyakoroljon kikötői felett; visszautasították a főtítkár azon javaslatát, hogy az ellenőrzést a Havannában lévő latin-amerikai nagykövetek végezzék; és elutasították a főtítkár egy további javaslatát arról, hogy e célra egyes el nem kötelezett országok havannai nagyköveteinek segítségét vegyék igénybe.⁵⁸ Nehéz megérteni, hogy a kubaiak miért viselkednek az U Thant által tett, méltányos javaslatokkal szemben olyan elutasítóan, kivéve ha valamilyen okból elkötelezték magukat e válság fenntartása és súlyosbítása mellett. Mindkettőnknek megvannak az eszközeink arra, hogy nyomást gyakoroljunk a kubai kormányra. Úgy vélem, nem engedhetjük meg

⁵⁷Az amerikai fél azért ragaszkodott az ellenőrzéshez, mert egészen 1989-ig nem rendelkezett pontos adattal arról, hogy a szovjetek hány darab rakétát helyeztek el Kubában.

⁵⁸Az ellenőrzéssel kapcsolatos kubai álláspontonról ld. “Tájékoztató a Kubai Nemzeti Televízióban U Thanttal, az ENSZ főtítkárával folytatott tárgyalásról. 1962. november 1,” in: CASTRO, Fidel: *Beszédek és beszélgetések* (Budapest: Kossuth, 1979), 88–111. (továbbiakban: Castro)

e kormánynak, hogy meghiúsítsa a béke érdekében közöttünk létrejött egyértelmű megállapodást.

A fenti körülmények ellenére mindaddig a válság minden szakaszában türelmesek és megfontoltak voltunk. Ahogyan az Ön számára készült jelentésekből is értesült erről, a karantén alkalmazásakor mindvégig tekintettel voltunk mások álláspontjára, és a legutóbbi napokban megbíztunk az Önök és más országok hajóskapitányainak szóbeli biztosítékaiban. Ezenfelül az október 27-i és 28-i héten a lehetőségek korlátain belül én magam is tartózkodtam attól, hogy erősebb fellépésre adjak utasítást. Innentől kezdve azonban nem érhetünk el haladást – és nem kerülhetjük el, hogy a helyzet ismét veszélyessé váljon –, ha Önök most abba a hibába esnek, hogy azt állítják, már minden kötelezettségüket teljesítették, és megtagadják segítségüket a kubai csomó kibogozásához fűződő közös célunk megvalósításában.

Mit kellene tennünk ilyen körülmények között? Mielőtt megszüntetnénk a karantént, vagy bármilyen ígéretet tennénk, joggal ragaszkodunk az IL-28-asok kivonásához és a támadó jellegű fegyverek ismételt telepítése elleni garanciához. Mivel azonban érdekelték vagyunk abban, hogy lépésről lépésre ugyan, de gyors haladást érzünk el, ezért tettük azt az Önök szempontjából kedvezőbb javaslatot, hogy amint Ön kiadja a parancsot az IL-28-asok, azok személyzetének, valamint felszerelésének harminc napon belül történő kivonására (és örülök, hogy azt mondta, nem az időtartam jelenti a valódi problémát), akkor mi azonnal bejelentjük a karantén megszüntetését. Ez több annál, mint amikor október huszonhetedikén és huszonnyolcadikán megegyeztünk, de szeretnénk haladéktalanul felszámolni a válságot.

Ezenfelül készek vagyunk New York-i tárgyalóküldöttségünket utasítani, hogy szorosan működjenek együtt az Önök képviselőivel annak érdekében, hogy e kérdést érintő más problémákban megegyezés szülessen. Továbbá úgy véljük, hogy minderre a támadó jellegű fegyverek kivonása után kell, hogy sor kerüljön, ahogy képesek voltunk más kérdéseket megtárgyalni, miközben a rakéták egy részét elszállították, úgy gondoljuk, hogy a sürgősen szükséges megbeszélések ugyanúgy folytatódhatnak – és tovább is kell haladniuk –, miáltal a bombázók távoznak [Kubából]. Nem ragaszkodunk ahhoz, hogy minden esetben tartsuk be a pontos sorrendet – ez csupán a létfontosságú első lépések egyértelmű megtételekor szükséges.

Miután megegyeztünk a támadó jellegű fegyverek kivonásában és megszüntettük a karantént, a legsürgetőbb feladat az, hogy valódi haladást érzünk el a megfigyelések és ellenőrzések fenntartásával kapcsolatban. Mielőtt ígéretünket formálisan is rögzítjük, alapvető fontosságú egy ilyen megállapodás, ez egyértelműen benne van október 27-i és 28-i leveleinkben. E mellett határozottan és világosan elköteleztük magunkat, és semmit sem szeretnénk job-

ban, mint hogy a szükséges feltételek megvalósulásakor ígretünkhöz híven a szavunkat adhassuk.

A nemzetközi ellenőrzésre vagy felügyeletre vonatkozó, az ENSZ égisze alatt született vagy bármilyen más megegyezés hiányában természetesen arra kényszerülünk, hogy a kubai helyzet figyelemmel kísérésekor saját eszközeinkre támaszkodjunk, még ha ez nem is megfelelő. Éppen most jutott tudomásunkra Castro újabb, e szükséges megfigyelés elleni fenyegetőzése. Egyértelművé kell tennem, hogy amennyiben bármiféleképpen akadályozzák a megfigyeléseket, akkor válaszul nekünk is meg kell tennünk a szükséges lépéseket. Ezért olyan sürgős hát, hogy megfelelő ellenőrzési módot találjunk.

Érdeklődve olvastuk legutóbbi üzenetében, hogy a megfigyelésre és ellenőrzésre vonatkozó megállapodás esetleg bizonyos Kubán kívüli területekre is kiterjedne. Ez jelentős változást jelent az eddigi üzenetváltásainkban lefektetett feltételekhez képest, és úgy véljük, hogy az ilyen szélesebb körű intézkedések szükségszerűen gondos megbeszéléseket kívánnak. Például, ha Kubánál távolabbra tekintünk, és azt is megnézzük, mi történt a közelmúlt feszültségeiben érintett többi országban, akkor előfordulhat, hogy a Szovjetunió megfelelő kikötőiben is ellenőrzőpontokat kell felállítani – mégpedig azokban a kikötőkben, ahonnan fegyvereket lehet Kubába szállítani –, és persze az Egyesült Államokban is a megfelelő helyeken. Ez olyan kérdés, amely alapos megfontolást igényel, és amely hosszú távon esetleg a tényleges haladás lehetőségével kecsegtet, de a közeljövőben jobbnak tűnik, ha az október 27-i és 28-i megegyezésünk keretein belül maradunk.

Úgy véljük – amennyiben ez a többi latin-amerikai ország számára is elfogadható –, hogy hosszú távon a kubai részvétellel létrejövő latin-amerikai Atommentes Övezetről szóló brazil javaslat egy szélesebb körű megoldás elfogadható eszköze lehet. Megismétlem azonban, hogy a hosszabb távú intézkedések meghozatala előtt pillanatnyilag a támadó jellegű fegyverek Kubából történő kivonásának ellenőrzésére és a visszaszállításuk ellen nyújtott garanciára vonatkozó megegyezés végrehajtása jelenti a problémát. Biztos vagyok abban, Elnök Úr, hogy Ön megegyezésünketől függetlenül is, de különösen a válság eddigi alakulásának fényében megérti, mindez elengedhetetlen ahhoz, hogy a többi nehézség megoldásában előbbre lépjünk.

Azonban az első lépés a bombázók hazaküldése és a karantén felszámolása, mert mindkettő a feszültségek egy-egy forrását jelenti. A probléma egyéb kérdéseinek megtárgyalása ezalatt folytatódhat.

19. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. november 20.⁵⁹

Figyelmesen tanulmányoztam javaslatát, melyet november 15-én este washingtoni nagykövetségünkön keresztül továbbítottak. Először meglepedésemnek szeretnék hangot adni azzal a bejelentésével kapcsolatban, mely szerint az Egyesült Államok szintén érdekelt a kubai csomó kioldása terén való gyors haladás elérésében. Nekünk is ez a szándékunk. Jó, hogy Ön ismét megerősítette az amerikai fél elkötelezettségét az iránt, hogy biztosítékot adjon Kuba meg nem támadására, amiről az október 27-i és 28-i üzenetváltásunkban megegyeztünk. Teljes mértékben osztom az Ön véleményét arról, hogy körültekintően, mások álláspontjának figyelembevételével kell cselekednünk. Mindez éppen olyan fontos most, amikor a válság maradványainak megszüntetéséről beszélünk, mint a válság bármely korábbi szakaszában volt.

Mindig hittem, és hiszem most is, hogy mindkettőnket a kubai válság békés úton való befejezése iránti hatalmas felelősség felismerése vezérel. Egy ilyen megegyezés alapjai már léteznek. A felek egyetértésre jutottak, és bizonyos kötelezettségeket vállaltak magukra. Pontosan ez az, amiből kiindultunk.

Miben egyeztünk meg? Röviden a következőkben egyeztünk meg.

A Szovjetunió elszállítja Kubából az Önök által támadó jellegűnek tartott rakétafegyvereket, és lehetővé teszi ennek ellenőrzését. Az Amerikai Egyesült Államok haladéktalanul megszünteti a karantént, és biztosítékot ad arra, hogy sem az Egyesült Államok, sem a nyugati félteke más országa nem támadja meg Kubát. Ez megállapodásunk lényege.

Később Ön felvetette az IL-28-as repülőgépek Kubából való kivonásának kérdését. Úgy gondolom, éreznie kellett követelésének veszélyét. Persze színre léphetnek azok, akik megállapodásunk tartalmát nagyító alá akarják venni azért, hogy kiforgassák annak eredeti jelentését. De Önök és mi jól tudjuk, hogy milyen fegyverek azok, amelyek lángra lobbantották a tüzet: rakéták. Valóban nem volt véletlen, hogy az Ön október 28-i és 29-i levelében egyáltalán nem voltak a bombázók vagy név szerint az IL-28-asok megemlítve. Ugyanakkor azokban az üzenetekben egyenes utalás van a rakétafegyverekre.

Mellesleg Ön sem a két fél közvetlen kötelezettségeire utal, hanem a „támadó fegyverek” kifejezés amerikai fél által sugallt értelmezésére, és ezzel kapcsolatban emlékeztet október 22-i televíziós üzenetére és az október 23-i nyilatkozatára. De, Elnök Úr, Ön is egyet fog érteni azzal, hogy a megegyezés

⁵⁹A levélről hiányzik mind a megszólítás, mind pedig az aláírás.

tárgyát rögzítő üzenetek és az amerikai kormány egyoldalú értelmezése két teljesen különböző dolog.

Tájékoztattam Önt, hogy az IL-28-as repülőgépek 12 évesek, és harci jellemzőik miatt jelenleg nem sorolhatók a támadó fegyverek közé. Ennek ellenére megértéssel fogadtuk kérését. Figyelembe vettük, hogy bizonyos kijelentéseket tett, és ezért az IL-28-as repülőgépek kivonásának kérdése Önnek elnökként különleges jelentőséggel bír, és valószínűleg bizonyos nehézségeket okoz. Teljesítettük kérését. Minthogy valóban nehézségei lehetnek ebben a kérdésben, mi elmozdultunk az Önök álláspontja felé, és tájékoztattuk Önt egyetértésünkről e repülőgépek Kubából történő kivonásával kapcsolatban. Mi most a helyzet, ha röviden összefoglalva csak a lényegről szólunk?

A középhatótávolságú ballisztikus rakétákat az utolsó nukleáris töltetig leszereltük és elszállítottuk Kubából. Minden nukleáris fegyvert elszállítottunk Kubából. A rakéták üzembe helyezésénél segédkező szovjet személyzetet szintén hazaszállítottuk. Mindezt a New York-i tárgyalásokon be is jelentettük képviselőinknek.

Az amerikai kormány számára megteremtettük annak lehetőségét, hogy megbizonyosodjon arról a tényről, hogy azt a 42 rakétát, amely Kubában volt, eltávolítottuk.

Mi több, kifejeztük készségünket, hogy az IL-28-asokat is kivonjuk Kubából. Tájékoztattam Önt, hogy egy hónapon belül ki szándékozzuk őket vonni, és talán még hamarabb is, minthogy az időtartam számunkra nem elvi kérdés. Készen állunk arra, hogy egyszerre vonjuk ki az IL-28-asokat és a hozzájuk tartozó szovjet kíségető személyzetet.

Mi mondható el az amerikai fél kötelezettségeivel kapcsolatban? Az ENSZ-en keresztül tett, megfelelő amerikai biztosítékot Kuba meg nem támadására – és ez az Önök fő kötelezettségvállalása – még halogatják. A karantént sem számolták még fel. Engedje meg, hogy kifejezzem azon reményemet, hogy ezen üzenetem kézhezvételekor Ön ki fogja adni a szükséges utasításokat a karantén azonnali megszüntetése érdekében, valamint, hogy ezzel együtt kivonják tengerészeti és egyéb katonai egységeiket a karibi térségből.

Továbbá a repülőgépeik még mindig folytatják repüléseiket Kuba felett. Ez nem rendezí, hanem elmélyíti a válságot. És mindez akkor történik, amikor mi már eltávolítottuk a rakétákat Kubából, megadtuk Önöknek a lehetőséget, hogy erről megfelelő ellenőrzés keretében megbizonyosodjanak, illetve amikor már bejelentettük az IL-28-as repülőgépek Kubából való kivonásának szándékát.

Nem rejtegetem Ön előtt, hogy az utóbbi időben egyre gyakrabban halom, hogy túlságosan megbízunk az Egyesült Államok azon kijelentésében, hogy kész végrehajtani a kubai megállapodás őt érintő részét, és hogy az amerikai fél különböző kifogások ürügyén ki fog bújni vállalt kötelezettségeinek

teljesítése alól. Nem akarom ezt elhinni, és valami másból indulok ki: abból, hogy az elnök szavát adta, és tartani fogja magát ígéretéhez, mint ahogy mi is tettük. De ilyen válságos és kényes helyzetben, mint amivel szemben állunk, léteznie kell egy olyan határnak, melyen túl a bizalom elveszti értékét, amennyiben egymás irányába tett gyakorlati lépésekkel nem erősítjük azt meg. Mindezt kölcsönösen meg kellene fontolni azért, hogy mihamarabb sikerrel koronázthassuk meg a konfliktus megoldására tett erőfeszítéseinket.

Természetesen megértem, hogy valamikor az ENSZ-en keresztül hivatalos formába kell önteni a karibi konfliktus megoldását célzó megállapodást, beleértve a Kuba meg nem támadására tett kötelezettséget is. De ezt az időt napokban, nem pedig hetekben vagy hónapokban kellene mérni.

A levélváltásunk során elért megállapodásunkban Ön többek között kötelezettséget vállalt arra, hogy kész megszüntetni a karantént abban a pillanatban, amikor megegyezünk az IL-28-asok kivonásának feltételeiről, anélkül, hogy megvárná azok tényleges kivonását.

Miután mi engedtünk Önöknek, és meghoztuk a döntést az IL-28-as repülőgépek Kubából történő kivonására, úgy véljük, jogosan számítunk hasonló megértésre az Önök részéről is az amerikai repülőgépek Kuba fölötti repülésének kérdésében, valamint az amerikai kötelezettségek ENSZ-en keresztül való mihamarabbi lefektetésének ügyében.

Abban a tekintetben, hogy hogyan lehetne leállítani az amerikai repülőgépek Kuba feletti repüléseit, Ön jobban tudja, mit kellene tenni. Véleményem szerint ezeknek a kubai légtérbe való berepüléseknek a leállítása jelentős előrelépés lenne különösen most, hogy a rakétáinkat már eltávolítottuk, miként arról Önök is meggyőződhetek.

Azt mondják, hogy a kötelezettségek ENSZ-en keresztüli hivatalos formába öntésének általunk javasolt eljárását az amerikai félnek nehezebbé esik elfogadni. Nem tulajdonítunk döntő fontosságot a formának. Más formai lehetőségeket sem kell kizárni, mint például az ENSZ által megerősített deklarációt (vagy deklarációkat). Ami lényeges, az a dokumentum tartalma, valamint a felek kötelezettségvállalásának ENSZ-en keresztül történő, késedelem nélküli rögzítése.

Úgy hallottam, az amerikaiknak létezik egy szabályuk: bármilyen üzleti ügyben mindkét félnek egyformán kell törekednie mind saját, mind tárgyalópartnere kötelezettségeinek betartására, ahelyett hogy „kettős mércét” alkalmazna – egyiket önmaga, másikat a partnere számára. Ez jó szabály, és betartása gyors megegyezéssel kecsegtet a kubai válság rendezését illetően. Kövessük ezt a nagyszerű amerikai szabályt.

Most pedig hadd szóljak azokról a feltételekről, amelyeket Ön a felügyelet és az ellenőrzés megvalósítására szabott.

Igen, mi valóban beleegyeztünk abba, hogy az ENSZ képviselői meggyőződjenek az Ön által támadónak nevezett rakéták Kubából való eltávolításáról. Azonban kikötöttük, hogy e kérdést csak a kubai kormány beleegyezésével lehet megoldani. Nem vállalhattunk kötelezettséget a kubai kormány helyett, és, Elnök Úr, az Ön azon célzása, hogy mi állítólag efféle kötelezettséget vállaltunk volna, nem felel meg a valóságnak. Úgy hiszem, Ön is látja egy ilyen célzás gyengeségét.

De mi a legfontosabb probléma a rakéták általunk való eltávolításának megerősítésében, melyről Ön hallgat üzenetében? A legfontosabb az, hogy az Önnel való megállapodás értelmében megadtuk Önnek a lehetőséget, hogy a nyílt tengeren meggyőződjön a rakéták eltávolításáról. Megtettük ezt, mégpedig a jó szándék jegyében. Egyet fog érteni azzal, hogy olyan körülmények között tettük meg ezt a lépést, amikor üzeneteinkben előzőleg semmilyen ígéretet nem tettünk e kérdésben. Valamivel többet tettünk annál, mint amit üzeneteinkben az ellenőrzéssel kapcsolatban vállaltunk.

Egyértelmű, hogy a rakéták kivonásának fent említett ellenőrzése megegyezik az Ön levelében említett ellenőrzéssel, sőt azt mondanám, hogy hatásosabb forma annál, mert az amerikai fél akkor ellenőrizte az általunk elszállított rakétákat, amikor úgyszólván azok a kivonás utolsó szakaszában voltak. Míg a szétszerelés ellenőrzése csupán a Kubából való elszállítás első lépésének ellenőrzését jelentené.

Ennek eredményeképpen az amerikai félnek – mint ahogy azt Önök is kijelentették – minden lehetősége megvolt, hogy megszámlolja és lefényképezze a hajóinkra rakott rakétákat, valamint hogy meggyőződjön azok elszállításáról.

Így megtaláltuk a kiutat, mégpedig nem is rosszat, és ezzel az ellenőrzés kérdése a múlté kell, hogy legyen. Most már senki sem vonhatja kétségbe, hogy teljesítettük a rakéták leszerelésére és Kubából való elszállítására vállalt kötelezettségünket, mely levelezésünk egyik tárgyát képezte. A rakéták eltávolításának tényét az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma is megerősítette.

Azzal a szóbeszéddel kapcsolatban pedig, hogy barlangokban elrejtve rakéták maradtak Kubában, csak annyit mondhatok, már nem a barlangi ember korában élünk, hogy nagy jelentőséget tulajdonítsunk ilyen pletykáknak. Ha valaki ilyen pletykákat terjeszt, az szándékosan teszi azért, hogy megnehezítse tárgyalásainkat.

Az IL-28-as repülőgépek kivonásának amerikai ellenőrzésével kapcsolatban nem látunk semmiféle nehézséget. Ebben a kérdésben már rendelkezésünkre áll a kitaposott út, lépünk hát rá. Nem ellenezük, hogy a rakéták eltávolítása során alkalmazott ellenőrzési eljárást használjuk ebben az esetben is, bár őszintén szólva meglennénk e nélkül is. De abban az esetben, ha Ön azt

akarja, hogy hajói és helikopterei elpazaroljanak néhány száz tonna üzemanyagot az IL-28-asokat szállító hajóink körül való hajózásra és manőverezésre, akkor fontoljuk meg ennek lehetőségét.

Megmondom Önnek őszintén, hogy terveink közt szerepelt – és úgy gondolom a megfelelő időben végre is hajtuk –, a katonai személyzet azon részének Kubából történő eltávolítása, amely, bár nem vett közvetlenül részt a most elszállított rakéták körüli szerelési munkálatokban, mégiscsakrészt vett a berendezések őrzésében. Hajóink megérkezésekor el fogjuk szállítani őket. De meg kell mondanom, hogy e csapatok nem képviselnek jelentős erőt.

Őn említést tesz arról, hogyan tovább – hogyan biztosítsuk azt, hogy azok a fegyverek, amelyek elszállításában megegyeztünk, nem kerülnek vissza Kubába. Úgy gondolom, hogy e fegyverek jövőbeni újratelepítésének tekintetében nincsen köztünk nézeteltérés. Készek vagyunk ezzel kapcsolatban garanciát vállalni.

Őn azonban nem csak erről beszélt. Állandó ellenőrzést akar teremteni Kubában vagy Kuba felett. De honnan vették, hogy beleegyeztünk az állandó ellenőrzésbe? Ez a kérdés így egyszer sem merült fel levélváltásunkban. És egyáltalán, hogyan lehetne egy szuverén állam egyoldalú, állandó megfigyelését normális dolognak tekinteni?

Ha komolyan vesszük azt, hogy a másik rovására egyik fél sem tesz semmiféle váratlan lépést, akkor, mint már mondtam, U Thant ügyvivő ENSZ-főtitkár „ENSZ-jelenlétére,” vagyis a karibi térség országaiban ENSZ-megfigyelőállások létesítésére tett javaslata megfelelne ennek biztosítására. U Thant e javaslatát, amint köztudott, a Kubai Köztársaság kormánya is támogatja. Úgy gondoljuk, mindez ésszerű alapja lehet egy lehetséges megállapodásnak. És jó volna, ha ezt az ötletet Ön elfogadná és megvalósítaná.

Őszintén szólva kissé meglep, hogy a karibi térségbéli „ENSZ-jelenlét” kapcsán Ön valamilyen oknál fogva a Szovjetunió kikötőiben felállítandó megfigyelőállásokról beszél. Talán arra a javaslatra gondolt, amelyet a leszerelési tárgyalások során az 1955-ös és 1958-as meglepetésszerű támadás kapcsán tettünk. De annak a javaslatnak semmi köze sem volt, és nem is lehet semmi köze a kubai kérdéshez, minthogy ez a kérdés akkor még nem létezett. Mellékesen már elmondtam Önnek, véleményünk szerint hasznos lenne ismét megfontolni, hogy kölcsönös alapon megfigyelőállásokat létesítsünk a repülőtereken, fontosabb tengeri kikötőken, vasúti csomópontokban és autóutakon. A genfi leszerelési tárgyalásokon résztvevő képviselőinknek megadtuk az ehhez szükséges felhatalmazást. Megismétlem: szeretnénk megállapodásra jutni ebben a kérdésben, és csak üdvözölni tudnánk, ha Ön ilyen jellegű felhatalmazást adna a leszerelési tárgyalásokon résztvevő képviselőinknek.

Ez az álláspontunk az Ön által említett három kérdésben: az IL-28-as repülőgépek eltávolításának, a megállapodásunk értelmében Kubából elszállí-

tott rakéták ellenőrzésének és a jövőben Kubától való távoltartásának kérdésében.

Mit kellene tennünk, hogy közösen örömet szerezhessünk az emberiségnek azzal a hírrrel, hogy a kubai válságot teljes mértékben felszámoltuk?

Az IL-28-asok kérdésében elért megállapodás fényében az Amerikai Egyesült Államok kormányának azonnal fel kellene számolnia a karantént. Ez megegyezik az Ön által tett kijelentéssel is.

Ragaszkodni kell az általánosságban elismert, az ENSZ alapokmányában rögzített nemzetközi normákhoz és szabályokhoz, és nem szabad megsérteni szuverén országok vizeit és légtérét, és be kell fejezni az amerikai repülőgépek Kuba feletti repülését. Őszintén megmondom, Elnök Úr, megkönnyebbüléssel vettem a jelentést, miszerint az utóbbi egy-két napban az amerikai repülőgépek nem repültek Kuba felett. Nagyszerű, mert mindez azzal kecsegtet, hogy a jövőben is tartják magukat egy ilyen bölcs döntéshez.

Értsünk egyet ebben is, Elnök Úr, és rögvest utasítsuk New York-i képviselőinket, hogy azonnal dolgozzanak ki egy megállapodást (vagy megállapodásokat), amely(ek) az ENSZ keretein belül hivatalossá tenné(k) a felek kötelezettségeit.

Ahogy mi látjuk a dolgokat, ez csak néhány napot fog igénybe venni, természetesen abban az esetben, ha mindegyik fél sürgősen fel akarja számolni annak a karibi térségben kialakult feszültségnek és veszélyes helyzetnek a maradványait, amely valóban a termonukleáris háború szélére sodorta az emberiséget.

Még egy megjegyzés. Olvastam a V. Kuznyecov A. Stevensonnal folytatott beszélgetéséről készült jelentését, amelyből megtudtam, hogy az amerikai fél át fogja adni az Egyesült Államok dokumentumtervezetét Kuba meg nem támadásával kapcsolatban. A konfliktus megoldását célzó dokumentumtervezetünket mi már eljuttattuk az Ön képviselőihez.⁶⁰ Természetesen különleges figyelemmel fogjuk tanulmányozni az Önök szerződéstervezetét. Reménykedünk benne, hogy a tárgyalások eredményeképpen sikerülni fog hivatalos formába önteni az elért megállapodást úgy, hogy az minkét fél megalégedésére szolgáljon.

⁶⁰A szovjet javaslat szövege nem ismert, csak annyi bizonyos, hogy az amerikai fél számára elfogadhatatlan volt, ezért Kuznyecovval folytatott tárgyalásai során Steven-son jelezte, hogy az Egyesült Államok hamarosan kidolgozza saját javaslatát.

„183. Telegram From the Mission to the United Nations to the Department of State, New York, November 15, 1962, „ in: *Foreign Relations of the United States, 1961-1963*, 11. kötet, elérhető: http://www.state.gov/www/about_state/history/frusXI/176_200.html, belépés: 2000. november 22.

Az Ön testvére, Robert Kennedy washingtoni nagykövetünkön, Dobrinyinon keresztül, illetve Mr. McCloy New York-i képviselőinken keresztül egyaránt annak az óhajnak adott hangot, hogy az Ön által az IL-28-asok kivonásának kérdésében kifejtett elképzelésekre sürgős választ kapjanak. Nos, úgy gondolom, hogy e válaszem nem fog rossz anyagként szolgálni sajtótájékoztatóján teendő bejelentéséhez. Azonban, Elnök Úr, remélem, hogy az Ön bejelentése nem lesz egyoldalú, hanem összhangban lesz a karantén azonnali megszüntetésére teendő lépésekkel, valamint az amerikai repülőgépek Kuba fölötti repülésének azonnali leállításával kapcsolatban elért kölcsönös megállapodásunkkal éppúgy, mint a két félnek a karibi válság végső felszámolása céljából tett kötelezettségvállásainak azonnali, ENSZ-en keresztüli formába öntésével kapcsolatban.

Végezetül szeretném hangsúlyozni, hogy már sok idő eltelt, amióta egyetértésre jutottunk, és országainknak nem érdeke, nem szolgálja a békét, hogy késlekedjünk az elért megegyezés megvalósításával és a kubai válság végső felszámolásával. Ez a meggyőződésünk.

20. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. november 21.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Örömmel vettem kézhez november 20-i levelét, amely tegnap éppen a legjobbkor érkezett meg. Mint bizonyára látta, az Ön jókor jött ígérete alapján, mely szerint az IL-28-as bombázókat egy hónapon belül kivonják [Kubából], azonnal be tudtam jelenteni sajtótájékoztatómon a karantén megszüntetését.⁶¹

Utasítottam New York-i tárgyalóküldöttségünket, hogy egy, a Kubai körüli problémák fennmaradó kérdéseinek megoldására tett javaslattal azonnal tegyék meg a következő lépést. Nem szeretném megzavarni a megbeszéléseket azzal, hogy ebben az üzenetben részletesen kifejtem jelenlegi álláspontunkat,

⁶¹Kennedy elnök 1962. november 20-i sajtótájékoztatóján került sor erre a bejelentésre.

„The President's News Conference of November 20, 1962.,” in: *Public papers 1962.* 830–931. [1]

Mindemellett – bizalmas szóbeli üzenet formájában – Kennedy azt is tudatta Hruscsov főtitkárral, kiadta az utasítást arra, hogy az amerikai hadsereget helyezték alacsonyabb szintű készenléti állapotba, illetve hogy a válság alatt aktív szolgálatra behívott légi alakulatokat ismét tartalékállományba helyezték.

Kennedy–Khrushchev Exchanges 80, 1962. november 20.

de szeretném, ha tudná, továbbra is úgy vélem, ezt az ügyet gyorsan és elfogadható feltételekkel kell rendeznünk annak érdekében, hogy azután más témákra is rátérhessünk. Sajnálattal vettem tudomásul, hogy képtelen volt Castro urat meggyőzni arról, hogy fogadja el a kubai megfigyelések és ellenőrzések megfelelő módját, és ennek következtében továbbra is saját információs eszközeinkre kell támaszkodnunk. Azonban, ahogyan tegnap is mondtam, amíg a dolgok a mostanihoz hasonlóan továbbra is kedvezően alakulnak, addig nem kell Kuba megtámadásától tartani.

21. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. november 22.

Tisztelt Elnök Úr!

Megkaptam üzenetét. Nagy meglepedésemnek adok hangot. Teljesen megbízom üzenetének azon kijelentésében is, miszerint az Egyesült Államok megerősítette elkötelezettségét, hogy nem támadja meg Kubát, amelyet sajtótájékoztatóján tett kijelentésében is megerősített.

Önnek írt bizalmas üzenetemben már kifejtettem, mi hogyan értelmezzük a problémát, és hogy az általunk átélt hatalmas és veszélyes feszültség után milyen lépések szükségesek a karibi helyzet normalizálása érdekében.

Most azzal a nem kevésbé fontos, szintén megoldandó kérdéssel állunk szemben, hogy elkerüljük a kölcsönös erőfeszítéseink segítségével megszüntetett helyzet kiújulását.

Őn azt mondja, hogy valamiről nem voltam képes meggyőzni Fidel Castro miniszterelnököt. Részben igaza van. De azt is számításba kell venni, hogy Kuba fiatal köztársaság, hogy a kubai vezetők, bár nagyszerű képességekkel megáldottak, és odaadóan szolgálják népüket, még fiatalok, beszédes emberek – egyszóval spanyolok, de egyáltalán nem a szó pejoratív értelemben. Azonban meg kellene érteni, hogy Kuba vezetőiként milyen helyzetben vannak. A Kubai Köztársaság kis ország egy nagy és hatalmas nemzet – az Amerikai Egyesült Államok – szomszédságában, amely állam Kuba irányában a kubai forradalom első napja óta barátságtalanul viselkedik. Mi több, nem szabad meglepedkezni a kubai invázió tényéről sem.⁶²

⁶²Utalás a Disznó-öbölben 1961. április 17-én partra szállt mintegy 1500 kubai emigráns akciójára, akik fegyveres felkelés szításával kívánták megdönteni Fidel Castro rendszerét. Az incidens az Egyesült Államok hivatalos részvétele nélkül zajlott le, ugyanakkor mindenki tudta, hogy a kubai emigránsok mögött amerikai támogatás állt.

Ez az, amit figyelembe kell venni a célból, hogy megfelelően értékeljük és megértsük a helyzetet, és, ha úgy tetszik, a kubai vezetők lelkiállapotát. Én még azt is mondanám, hogy Fidel Castro miniszterelnök esetleg nagy megértéssel tekintett néhány problémára, de lépéseit valószínűleg a kubai nép érzéseihez igazította, akiket nagy hazafias fellángolás és a függetlenségük védelme iránti vágy fogott el. A kubai nép és vágyai tiszteletet érdemelnek.

Természetesen másféleképpen értékeljük a kubai forradalmat, a Kuba körül kialakult helyzetet és a kubai vezetők álláspontját. De most nem erről van szó. Eltérő helyzetértékelésünknek nem lenne szabad megakadályoznia, hogy a béke érdekében megtaláljuk a végső megoldást. Pontosan erről szól a békés egymás mellett élés. Mindkét felet megértéssel és a dolgok jelenlegi állapotát – ebben az esetben a kubai helyzetet, melynek során Kuba a nép akarata szerinti fejlődést választotta – figyelembe véve kellene kezelni.

Türelemmel és megértéssel tettünk meg minden szükségeset és minden mást, ami hatalmunkban állt, hogy biztosítsuk a válság maradványainak feldolgozását célzó megállapodás létrejöttét. Képviselőnk, A.I. Mikojan, első helyettesem segítségével nagy munkát vittünk véghez Kubában. Mellesleg ő hamarosan hazatér, mivel erre vonatkozóan pontos utasításokat adtunk neki.

Úgy értelmeztem üzenetét, hogy Ön is megértéssel tekint a fennmaradt nehézségekre. Azt kívánom, hogy most, amikor a lényegét már véghezvittük, megkönnyebbüléssel töltöttük el a világ közvéleményét, és a helyzet normalizálásához vezető parancsot adtunk fegyveres erőinknek – és azonnal ilyen parancsot adtunk, amint megtudtuk, hogy Önök hasonló lépéseket tettek –, tehát most, erőfeszítéseinket megkoronázandó, tegyünk gyors lépéseket a probléma végleges megoldására.

Szükséges lenne, hogy megfelelő utasításokkal lássák el képviselőjüket, Mr. McCloyt, akit mi, és múlt évi picundai találkozásunk óta én személy szerint is tisztellek, annak ellenére, hogy – amint azt félig komolyan, félig viccelődve mondtam neki – a Wall Street képviselője. Igaz, megpróbált meggyőzni, hogy a Wall Street nem olyan rettenetes dolog, ahogy én azt képzelem. Még azt is megígérte, hogy ha New Yorkban járnék, elvisz a Wall Streetre, hogy meggyőzzön az igazáról. Nem adom fel a reményt, hogy egy szép napon Mr. McCloy valóra fogja váltani ígéretét, és elvisz a Wall Streetre. Na de ez csak egy kis kitérő volt.

A még be nem fejezett kérdések befejezésével kapcsolatban mi, a magunk részéről már utasítást adtunk Kuznyecovnak olyan javaslatok tekintetében, amelyeket tudomásom szerint már eljuttattak az Önök New York-i képviselőihez. Mi konstruktív javaslatoknak tartjuk ezeket, és [kidolgozásukkor] az a vágy vezérelt bennünket, hogy elősegítsük egyezményünk megkötését.

Most pedig a következő óhajomat szeretném kifejezni: különösen hasznos lenne, ha azalatt, amíg a javaslatokon dolgozunk, Önök semmilyen lépést sem

tennének, amely a tárgyalásokon a másik fél számára piszkálódást jelentene, és ami sértené a másik fél nemzeti büszkeségét és presztízsét. A legfontosabbat már valóban elértük, és a végső szakaszban szükség lenne jó és megbízható kapcsolatok kiépítésére annak érdekében, hogy a józan észre, érvekre támaszkodva és az Önökre, valamint a ránk nehezedő felelősséget megértve szigorúan ésszerű végső megállapodásra jussunk, és hogy ezáltal a karibi térségben megteremtjük egy jó és stabil helyzet feltételeit.

Ebben az üzenetemben nem térek rá egyetlen lényegi kérdésre sem, hiszen a megoldásra váró kérdések ismertek Ön előtt. Tegyük hát közös erőfeszítést annak érdekében, hogy a megmaradt kérdéseket is megoldjuk. Ez kedvező jelként szolgálhatna mindkét félnek, hogy a még előttünk álló, nem kevésbé fontos problémák megoldásának módszereit is megtaláljuk. Végülis a probléma, amellyel mindketten küzdünk, csupán egyetlen, bár fontos probléma. Ezzel egy időben léteznek olyan kérdések, melyeknek megoldása különösen fontos a béke sorsát illetően, és amelyeket meg kell oldani annak érdekében, hogy valóban stabilizáljuk a helyzetet, és biztosítsuk a földön a tartós békét.

Tisztelettel:

Ny. Hruscsov

22. Nyikita Sz. Hruscsov levele John F. Kennedyhez

Moszkva, 1962. december 11.

Tisztelt Elnök Úr!

Úgy tűnik, hogy a Kuba körüli feszültség megszüntetésének utolsó szakaszába léptünk. Kapcsolatunk lassan visszatér a normális kerékvágásba, mint-hogy az általunk Kubába telepített és az Ön által támadónak vélt eszközök kivonásra kerültek, és erről Ön is meggyőződött, mint ahogy azt bejelentése is mutatja.

Ez jó. Értékeljük, hogy Önök, akárcsak mi, nem dogmatikusan közelítetek a kialakult feszültség megszüntetésének kérdéséhez, és ez lehetővé tette számunkra, hogy a jelenlegi feltételek mellett a fent említett eszközök elszállításának ellenőrzésére rugalmasabb megoldást találjunk. Nagyra értékeljük az Önök által ebben a kérdésben mutatott megértést és rugalmasságot, bár az amerikai imperializmus iránti kritikánk továbbra is fennáll, mert a konfliktust az Egyesült Államok Kuba-politikája okozta.

Határozottabb lépéseket kellene tenni a feszültség megszüntetésének véglegesítése érdekében. Vagyis, amint már sajtótájékoztatója és nekem írt üzenete során is megtette, az ENSZ-ben is egyértelműen meg kellene erősítenie az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek Kuba meg nem támadására tett

ígéretét, valamint azt, hogy szövetségesei visszavonták fenntartásaikat, megakadályozva ezzel, hogy a Biztonsági Tanácsban teendő nyilatkozat szövegébe belevegység [megegyezésünkkel kapcsolatos] fenntartásaikat, továbbá New York-i képviselőinknek megállapodásra kellene jutniuk a mindkét nagyhatalom által vállalt kötelezettségek deklarációjának szövegvezését illetően.

Úgy gondolom, már volt lehetősége arra, hogy megismerkedjen a szovjet kormány rövid nyilatkozatának általunk javasolt szövegével, amely szavakba önti az üzenetváltásaink eredményeként létrejött főbb szovjet kötelezettségvállalásokat. Abból indultunk ki, hogy az Egyesült Államok kormányának hasonló rövid nyilatkozatot kellene tennie, amelyben a levélváltásaink eredményeként létrejött főbb amerikai kötelezettségek kerülnek rögzítésre. Elnök Úr, vessen egy pillantást a New York-i képviselőin keresztül továbbított javaslatunkra.

Azonban függetlenül attól, hogy miben állapodunk meg nyilatkozataink konkrét szövegét illetően, az alapvető célt mindenestre elértük, és a feszültséget megszüntettük. Őszintén megmondom Önnek, azért vontuk ki eszközeinket Kubából, mert megbíztunk az Ön azon kijelentésében, hogy sem az Egyesült Államok, sem szövetségesei nem fogják megtámadni Kubát. Ezen eszközök valós célja Kuba függetlenségének megvédése volt, és ezért az Ön határozott ígérete után elvesztették céljukat. Reméljük, és szeretnénk hinni – mint tudja, erről nyilvánosan is szoltam –, hogy Ön éppen olyan szigorúan be fogja tartani vállalt kötelezettségeit, mint ahogy azt mi tettük saját kötelezettségeinket illetően. Elnök Úr, mi már tejesítettük a rakéták és az IL-28-as repülőgépek kivonására vállalt kötelezettségeinket, mégpedig határidő előtt. Nyilvánvaló, hogy Ön nem tudja olyan egyértelműen demonstrálni kötelezettségeinek teljesítését, mint mi, hiszen az Önök kötelezettségei hosszú távra szólnak. De fontos, hogy teljesítsék ígéretüket, és mindent megtegyenek annak érdekében, hogy már a kezdetek kezdetén megelőzzék az arra irányuló kétségeket, hogy nem fogják betartani kötelezettségeiket. Már mondtam Önnek egyszer, hogy barátaink, különösen azok, akikből hiányzik az irántunk való megértés, arról próbálnak meggyőzni bennünket, hogy az imperialistákban, vagyis Önben, aki egy olyan kapitalista állam, mint az Egyesült Államok, képviselője, nem lehet megbízni.

Mondanom sem kell, hogy másképpen értelmezzük ezeket a kérdéseket. Nem fogom részletezni, én hogyan értelmezem őket, mert ebben a kérdésben nem juthatunk egyetértésre, hiszen népeink a politika ellentétes pólusait képviselik. De vannak dolgok, amelyek egyetértést kívánnak mindkét féltől, és egy ilyen egyetértés nemcsak lehetséges, hanem szükséges is. Ez az, amiről szólni szeretnék Önnek.

Rövid idő alatt mind mi, mind pedig Önök meglehetősen súlyos válságot éltünk át. A helyzet súlyossága abban rejlett, hogy mind Önök, mind mi ké-

szen álltunk harcolni, és ez a termonukleáris háborúhoz vezetett volna. Igen, termonukleáris világháborúhoz, annak minden rettenetes következményével együtt. Számításba vettük ezt, és minthogy meg voltunk győződve arról, hogy az emberiség soha nem bocsátana meg azon államférfiaknak, akik nem tettek meg mindent a katasztrófa elkerülése érdekében, belementük egy kompromisszumba, bár úgy gondoltuk – és ezt most ki is jelentjük –, hogy követeléseiknek semmiféle alapja sem volt, nem volt jogi alapja, és a nemzetközi kapcsolatok tekintetében a pusztá önkényesség megnyilvánulását jelentették. Belementünk egy kompromisszumba, mert elsődleges célunk az volt, hogy segítő kezet nyújtsunk a kubai népnek annak érdekében, hogy megakadályozzunk egy lehetséges Kuba elleni inváziót, azért, hogy Kuba szabad szuverén államként létezhesen és fejlődhesen. Ez ma az elsődleges célunk, és marad holnap is, és nem követtünk és nem követünk egyetlen más célt sem.

Ezért, Elnök Úr, minden – e terület és nemcsak e terület, hanem az egész világ stabilitása – attól függ, hogyan teljesíti a vállalt kötelezettségeit. Továbbá mindez egyfajta lakmusz-papírként, annak jelzőjeként fog szolgálni, hogy vajon lehetséges-e megbízunk egymásban, ha hasonló nehézségek merülnének fel más földrajzi területeken. Úgy gondolom, egyetért azzal, hogy ha a kubai válság megoldására kötött megállapodásunk elbukik, az aláássa annak lehetőségét, hogy mind Önök, mind mi szabadon manőverezhessünk a vesztély megszüntetése érdekében; aláássa annak lehetőségét, hogy a jövőben kompromisszumra jussunk, ha a világ más részein nehézségek merülnek fel, és ilyenek biztosan fel fognak merülni. Mindennek nagy jelentőséget tulajdonítunk, és a további fejlemények Önön, Elnök Úr, és az Egyesült Államok kormányán múlnak.

Hisszük, hogy a Kuba meg nem támadására Ön által adott garanciát tartják, és – mondanom sem kell – nemcsak addig, amíg Ön lakja a Fehér Házat. Úgy gondolom, hogy Ön képes lesz nyerni a következő választásokon is, vagyis, hogy hat évig Ön lesz az Egyesült Államok elnöke, s ez tetszene nekünk. Manapság hat év a világpolitikában hosszú idő, és ez idő alatt meg tudnánk teremteni bolygónkon a békés egymás mellett élés megfelelő feltételeit, és ezt országaink népei minden más néphez hasonlóan nagyra értékelnék.

Ezért, Elnök Úr, szeretném az iránti óhajomat kifejezni, hogy Ön, hozzánk hasonlóan, a helyzet értékelésekor a helyes utat fogja követni. Különösen fontos biztosítani a közösen kialakított és kettőnk között használt bizalmas csatornákon keresztüli véleménycserét. De személyes kapcsolatunk bizalmas jellege attól függ, hogy Ön hozzánk hasonlóan teljesíti-e vállalt kötelezettségeit, és hogy utasítást ad-e New York-i képviselőinek a kötelezettségek megfelelő dokumentumokban való rögzítésére. Mindez szükséges ahhoz, hogy minden nép biztos lehessen abban, a karibi feszültség már a múlté, és a világon végre normalizáltuk a helyzetet. És ehhez szükséges mindkét fél do-

kumentumaiban rögzíteni a felek vállalt kötelezettségeit, valamint bejelenteni azt az ENSZ-ben.

Őn, Elnök Úr, nem akar egyetérteni a Fidel Castro kubai miniszterelnök által javasolt öt feltétellel.⁶³ Pedig ez az öt alapelv teljes mértékben megegyezik az ENSZ Alapokmányának tartalmával, mely az államok egymás közötti kapcsolatainak jogi alapjául szolgál, mintegy alapja a béke biztosításának és a békés egymás mellett élésnek. Megmondom Önnek őszintén, hogy ezen álláspontja meglepő. Talán nehézségei vannak, Elnök Úr, de nekünk, akik a világon ilyen felelősségteljes pozíciót töltünk be, és akiket ilyen nagy bizalommal ruháztak fel, le kell győznünk a nehézségeket. A népek ezt nagyra fogják értékelni, mert számukra ez a tartós földi béke biztosítékát jelenti.

Szeretném tudtára adni, hogy helytelenitek bizonyos dolgokat. Különböző cikkeket olvasunk újságíróik és rovatvezetőik tollából, és aggaszt bennünket, hogy ezen cikkek széles körben tárgyalják bizalmas eszmecserénket. Ráadásul mindezt olyan emberek teszik, akiknek semmi közük sincs a közöttünk kialakított bizalmas csatornához. E cikkek tartalmából ítélve egyértelmű, hogy írói jól értesültek, és az a benyomásunk, hogy mindez nem a bizalmas információ kiszivárgásának, hanem az azok iránti jóindulat eredménye, akik az információhoz hozzájutva azt nyilvánosságra hozzák. Mindez egyértelműen a nyilvánosság egyoldalú tájékoztatásának céljából történik.

Őszintén szólva, ha így használjuk a bizalmas csatornákat, az távolról sem fogja erősíteni az e csatornák iránti bizalmat. Őn is megérti, hogy ha Önök így kezdenek viselkedni, és a bizalmas csatornákon át történő véleménycserét kiszivárogtatják, akkor ezek a csatornák meg fognak szűnni, és talán még kárt is okozhatnak. De mindez Önön múlik. Ha úgy véli, hogy a csatornák túléltek önmagukat, és többé már semmiféle hasznuk sincs, akkor e kérdést illetően mi is levonjuk a megfelelő következtetéseket. Egyenesen megmondom ezt Önnek, és szeretném az Ön véleményét is hallani e kérdéssel kapcsolatban. Ostoroztam az amerikai imperializmust. Másrészt viszont fontosnak tartom, hogy megőrizzük a bizalmas véleménycsere lehetőségét, mert mindkét ország vezető államférfiai számára szükséges a személyes bizalom minimuma. To-

⁶³Fidel Castro ebben követelte, hogy a karantén felszámolása mellett (1) az Egyesült Államok szüntesse meg a Kuba elleni gazdasági embargót is; (2) fejezze be a Castro ellenes szervezkedést, illetve az ilyen szervezkedések támogatását; (3) vessen véget az Egyesült Államok és Puerto Rico területéről indított kalóztámadásoknak; (4) az amerikai katonai repülőgépek és hajók többé ne sértsék meg Kuba légterét, illetve felségvizeit; (5) az Egyesült Államok számolja fel a guantánamói katonai támaszpontot.

In: CASTRO 98. Lábjegyzet.

vábbbá mindez egybeesik országaink és népeink, valamint a világbéke érdekével is.

Szüntessük meg gyorsan a kubai válság következményeit, és kezdjünk hozzá más problémák megoldásához, melyekben nem szűkölködünk. Ami a kísérleti nukleáris robbantások betiltását illeti, mindez egészében véve jelentéktelen kérdés. Írni fogok Önnek egy bizalmas levelet, melyben tudatom Önnel javaslatomat ez ügyben, és remélem, hogy le fogjuk győzni az ebben a kérdésben létező nehézségeket. A leszerelés már más kérdés; nehéz és jelentős probléma.

De természetesen a legfontosabb kérdés a német kérdés, amely egyszerre könnyű és nehéz is. Azt mondom, hogy ez egyszerre könnyű és nehéz kérdés. Tényleg így van. Azért mondom, hogy könnyű, mert egy békeszerződés megkötése egyik fél részéről sem követel engedményeket, és egyik félnek sem okoz veszteségeket. Javaslatunk csupán rögzíti a II. világháború eredményeként kialakult helyzetet.

Külgyminiszterünk, A. Gromiko és az Önök külgyminisztere, D. Rusk⁶⁴ közti megbeszélések után valójában csak egyetlen megoldatlan kérdés marad: a Nyugat-Berlinben állomásozó csapatok kérdése, vagyis hogy milyen országok csapatai, milyen időtartamra és milyen zászló alatt fognak ott állomásozni.

Szeretném, ha helyesen értelmezné szavaimat ebben a kérdésben. Oldjuk meg a problémákat. Amúgy sem menekülhetünk a kérdés megoldásának szükségessége elől. Öszintén szólva, ez a kérdés fabatkát sem ér, ha reálisan értékeljük a német helyzetet, ahol is két szuverén állam alakult ki, valamint ha célunk az, hogy megegyezésre jussunk Nyugat-Berlin kérdésében, nem pedig az, hogy fenntartsuk az államok közti összeütközés veszélyes melegágyát. Valóban mindkettőnknek – két ilyen hatalmas államnak – alá kellene vetnie magát, politikáját, államérdekeit egy olyan vénembernek, aki mind fizikailag, mind erkölcsileg fél lábbal a sírban van?⁶⁵ Valóban a játékszerévé kell válnunk? A békeszerződés aláírásával nem veszítenénk semmit, viszont lehetőséget teremténék arra, hogy megerősítsük az országaink közötti baráti kapcsolatot, hogy kibogozzuk az európai csomót, mely veszélyt rejteget az egész világ számára csak azért, mert ez szélsőséges, agresszív és militáns nyugatnémet elemeknek érdekében áll.

⁶⁴Dean Rusk (1909–1994) amerikai diplomata, az Egyesült Államok külgyminisztere 1961–1969.

⁶⁵Utalás Konrad Adenauer nyugat-német kancellárra.

Kérem, bocsásson meg nyíltságomért és őszinteségemért, de továbbra is hiszem, hogy a legrosszabb elkerülése érdekében szükség van a nyílt és őszinte véleménycserére.

Kérem, adja át jókívánságaimat feleségének és családjának magam, feleségem és egész családom nevében.

23. John F. Kennedy levele Nyikita Sz. Hruscsovhoz

Washington, 1962. december 14.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Örömmel vettem kézhez december 11-i üzenetét, és örömmel olvastam, hogy hozzánk hasonlóan úgy véli, a kubai válság végső szakaszához érkezünk, egy olyan megállapodáshoz, amely jövőbeli kapcsolataink és más nehézség megoldásának terén egyaránt nagy jelentőséggel bír. Szeretnék Önnek köszönetet mondani azért, hogy megbecsülésének adott hangot azt a megértést, illetve rugalmasságot illetően, amelyre mindvégig törekedtünk.

Mindvégig nagy figyelemmel kísértem az Ön képviselője, Kuznyecov úr, illetve a mi képviselőink, Stevenson nagykövet és McCloy úr között a kubai kérdés végső megoldásáról folytatott New York-i tárgyalásokat. E tárgyalások során igyekeztünk megérteni az Önök álláspontját, és örömmel mondhatom, hogy Kuznyecov úr szintén erőfeszítést tett nehézségeink megértése érdekében. Mindkét félnek egyértelmű érdeke, hogy megegyezzünk a kubai válság megoldásában. Ennek érdekében Stevenson nagykövet és McCloy úr a közös nyilatkozat egy új változatát adta át az Ön képviselőjének, amely mostanra már biztosan eljutott Önhöz. Biztosítani kívánom Önt arról, hogy célunk a lehető legegyszerűbben és legegyszerűbben lezárni ezt az ügyet.

Ön utalt a Kuba elleni támadással kapcsolatos bejelentésemre – annak fontosságára, hogy ígéretünket be szándékozzunk tartani –, mely lehetővé teszi, hogy már a kezdetekkor se merüljön fel semmiféle kétség. November 20-i sajtótájékoztatómon már nyilvánosan bejelentettem álláspontomat, és örülök, hogy ez a nyilatkozat – úgy tűnik – elnyerte az Ön tetszését; sohasem szándékoztunk megengedni, hogy mások belerángassanak bennünket egy Kuba elleni háborúba. Ami az érem másik oldalát illeti: szükségünk van megfelelő biztosítékra azt illetően, hogy Kubából kivonják a támadó fegyvereket, és nem kerül sor azok újratelepítésére, valamint hogy Kuba nem fog agresszívan fellépni, és természetesen Ön már ígéretet tett nekem a támadó jellegű fegyverekkel kapcsolatban. Ezért feltételezem, hogy az Ön számára álláspontunk elfogadható, de talán jobb, ha e kérdések végső rendezését New York-i képviselőinkre hagyjuk. Teljesen egyetérték Önnel abban, hogy a válság nagyobb

része már megoldódott, és nem szabad megengednünk, hogy mások útját állják a hátralevő kérdések gyors és maradéktalan rendezésének.

A kettőnk között létrejött bizalmas csatornákkal foglalkozó megjegyzését illetően biztosíthatom Önt, hogy nagyra értékelem ezeket. Nem titkoltam Ön előtt, nagy csalódást jelentett számomra, hogy a mostani válság előtt veszélyesen félrevezető információk érkeztek ezeken a csatornákon. Talán arról is tudni szeretne, hogy egyik diplomatája véletlenül vagy tévedésből egy magán-televíziós társaság képviselőjét használta közvetítőként.⁶⁶ Ez országunkban, ahol a sajtó képviselői gyakran ragaszkodnak ahhoz, hogy utólag nyilvánosságra hozzák a [válság során] bizalmasan szerzett [és nemzetbiztonsági érdekből elhallgatott] információikat, nem túl bölcs lépés.

Országaink berendezkedése ugyanis annyire eltérő, hogy Ön talán nincs teljesen tisztában az amerikai sajtó működésével. Országunkban ádáz küzdelem folyik a hírekért. A küzdők egy része nem nagyon tiszteli kormányomat, és talán még kevesebben viseltetnek barátsággal Önök iránt. Washingtonban csak a Fehér Házba 1200 újságíró akkreditáltak, több ezren pedig más megbízatással rendelkeznek. Jelentéseikért egyikük sem felelős a kormánynak. Nagy hiba lenne azt gondolni, hogy a napilapokban és a magazinokban megjelenő dolgok szükségszerűen kapcsolatban vannak kormányunk politikájával vagy céljaival. Örömmre szolgál, hogy az újságírók között vannak barátaim, azonban olyan, aki az én nevemben beszélne, nincs.

De hadd hangsúlyozzam ismét, hogy nagyra értékeljük ezeket a bizalmas csatornákat. Teljesen osztom azon véleményét, hogy a két ország vezető államférfiai között szükség van némi bizalomra; hiszem, hogy mindenhol, ahol lehetséges, fontos kialakítani a bizalom légkörét. Természetesen továbbra is fenntartom és hirdetem meggyőződéseimet a saját kormányzati rendszerünk viszonylagos érdemeiről, és nem lepődöm meg, ha Ön is hasonlóan cselekszik.

Ami a konkrétumokat illeti, nagyon örülünk, hogy lehetőségünk volt Bol-sakov úron keresztül, illetve az ő segítségével bizalmas üzenetváltásra, és sajnálattal hallom, hogy hazatér Moszkvába. Úgy érezzük, hogy mindent elkövetett a kormányaink közötti kapcsolattartás és megértés növelése érdekében, és nagyon fogjuk hiányolni.

⁶⁶Kennedy itt az Alexander Fomin (eredeti nevén Fekliszov) KGB ügynök és John Scali, az ABC riportere közötti, október 26-án lezajlott találkozóra utal, ahol Fomin azokról a feltételekről puhatólózott, amelyeket Hruscsov még aznap megérkező levele is tartalmazott. Vitatott azonban, hogy e találkozóra Hruscsov megbízásából vagy Fomin magánszorgalmából került sor, illetve hogy a találkozó eredményéről Hruscsov időben tudomást szerzett ahhoz, hogy az befolyásolja levele tartalmát.

Nagyra értékelem, hogy ilyen őszintén írt nekem, és cserében én is ugyanolyan nyíltságra törekedtem, mert egyetértek Önnel abban, hogy csak az ilyen őszinte eszmecsereén keresztül érthetjük meg jobban egymás álláspontját. Részben ezért tartózkodtam legutóbbi sajtótájékoztatómon attól, hogy a Legfelsőbb Tanács előtt elhangzott beszédéről⁶⁷ nyilatkozzak, mert Ön is tudja, hogy ezzel természetesen nem érthetek egyet.

Abban is reménykedünk, hogy amint a kubai válság megoldódott, képesek leszünk más előttünk álló kérdések megvitatására és rendezésére is.

Nem tudom megállni, hogy röviden ne szóljak a német kérdésre tett utalásáról, bár nem hiszem, hogy ebben a levélben hasznos lenne ismét részletesen kifejteni álláspontunkat. De azon javaslata, hogy országaink érdekei csupán játékszerek Adenauer kancellár kezében, a közép-európai probléma természetét illetően félreértésnek tűnik számunkra. Ez a kérdés mind a mi, mind pedig az Önök részéről számos ország létfontosságú érdekeit foglalja magában. Biztos vagyok benne, hogy amennyiben ezt felismerjük, akkor megtaláljuk a módját annak, hogy ezen érdekeket összehangoljuk, és megtaláljuk a békés megoldást. Nem tudok egyetérteni abban, hogy Rusk és Gromiko urak Berlin ügyében egy kérdés kivételével mindent megoldottak. Képzett és tapasztalt diplomaták, de nem hiszem, hogy velük kapcsolatban máris elismerésünknek kellene hangot adnunk. Mégis Önnek teljesen igaza van abban, hogy Berlin ügyében a kettőnket megosztó témának a szövetséges csapatok berlini jelenléte tűnik. Biztos vagyok benne, hogy ha az ebben a létfontosságú kérdésben elfoglalt álláspontunkat a mi szempontunkból közelítené meg, akkor nagymértékben javulna annak esélye, hogy haladást érjünk el.

Várom bizalmas levelét és a nukleáris kísérletek betiltásáról szóló javaslatait, mert úgy gondolom, minden okunk megvan arra, hogy tovább dolgozzunk e problémán. Remélem, hogy erről a témáról szóló levelében kifejti nekem, hogy mit gondol a pekingi kormány e kérdéssel kapcsolatos álláspontjáról. Mindkettőnknek fontos, hogy a világ e részéről se feledkezzünk meg akkor, amikor megpróbáljuk elérni a nukleáris kísérletek befejezését.

Köszönöm a nekem és családomnak küldött jókívánságait, és hadd viszo-
nozzam azzal, hogy a jövő évre személyes jókívánságainkat tolmácsolom Önnek, feleségének és családjának.

⁶⁷Hruscsov 1962. december 12-i beszédében a kubai rakétaválságot a szovjet békepolitika győzelmeként értékelte, hiszen, úgymond, a szovjet külpolitika sikeresen hiúsította meg az agresszív imperialista politika jegyében Kuba ellen tervezett amerikai támadást.

HRUSCSOV, N. SZ.: *A nemzetközi helyzet és a Szovjetunió külpolitikája. Beszámoló a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjének december 12-i ülésén* (Budapest: Kossuth, 1963).

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.



Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 55/2002.

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila] (*elfogyott*)
2. A tilisiti béke (1807. júl. 7.). [Szász Erzsébet] (*elfogyott*)
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (*elfogyott*; utánnomás: 23. sz.)
6. Korai angol-szász törvények I. A kenti törvények. [Szántó Richárd]
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz–szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észt szerződések megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlik Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően. [Wölfinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941). [Opauszi István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa. [Ferwagner P. Ákos, Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Varga Vanda Éva] (*elfogyott*; utánnomás: 34. sz.)

1995

19. A Constantinus-i adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.). [Piti Ferenc] (*elfogyott*)
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csósz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurti dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnomása).
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés. [Krámlí Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül) [Bolega Erika]

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták frászaiból (1787–1788). [Berkes Tímea]

28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly] (*elfogyott*)
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika] (*elfogyott*)

1998

33. AZ 1904-es szerb-bolgár szerződések. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jóhárt Júlia, Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utányomása + színes melléklet)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. febr. 28.). [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szept. 10.). [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketerv, 1464). [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz-bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936). [Szélinger Balázs]
45. A szudétanémet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943). [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844). [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések. [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről. (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból. [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése. [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde. [Nótári Tamás]
52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848). [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis * Szt. Brendan apát tengeri utazása. [Majorossy Judit]

2002

54. Az 1930-as görög–török barátsági és semlegességi szerződés. [Balogh Ádám]
55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt. [Simon Ágnes, Simon Eszter]

Megrendelhetők (ára: 250.- Ft [a 34. szám: 500.- Ft] + postaköltség):
Pándi Lajos, SZTE BTK Történeti Intézet, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.;
(62) 544-464; pandi@hist.u-szeged.hu